

İDARE

DERGİSİ

DAHİLİYE VEKÂLETİNCE İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

YIL: 26

EYLÜL - EKİM 1955

SAYI:236

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER:

Sayfa

Köy Mâliyesi.....	Sadık ARTUKMAÇ	1
İdare Âmirlerinin Seferberlik İşleri	Fazlı DEMİREL	27
Siyasî Suçlar.....	A. P. GÖZÜBÜYÜK	35
Jandarmaların tâbi oldukları Muhakeme Usulleri.....	Şükrü OLCAY	42
İdarî Tasarrufların Salahiyetsizdik sebebiyle İptali	Salih TANYERİ	50
Teftiş ve Murakabenin Lüzum ve Ehemmiyeti ile Kısa Süreli Teftişin Gayesi	Şükrü TÜTER	59

TERCÜMELER :

Fransa'da Cumhuriyet Konseyinin Tekâmülü	F. HACALOĞLU	75
Kollektivitelerin Genel Gelişmesine ve Organizasyonuna Ait Birleşmiş Milletler Yayınları Serisi	N. ROLLAS	105

İDARÎ COĞRAFYA :

Azdavay Kazası İdarî Coğrafyası	Yiğit KIZILCAN	138
---------------------------------------	-----------------------	-----

[illegible]

Türkiye için yıllıkı: 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllığı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A - Türkiye’de:

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü - Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzual puluna tâbi tutulmalıdır.)

B - Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmiyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolummayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne müracaat edilmelidir.

[illegible]

TETKİKLER

KÖY MALİYESİ

Yazan :

Sadık ARTUKMAÇ

Dahiliye Vekâleti Mahalli İdareler

3. Daire Reisi

Hükmî şahsiyeti hâiz bulunan köyün; bünyesine has gelir kaynakları masrafları ve bütçesi vardır.

Gerçekten, köy idaresi; köy işleri için köylüden para toplar. Köylüyü, ücretsiz iş mükellefiyetine yâni imeceye çağırır. Kanunların tâyin ve tesbit ettiği diğer kaynaklardan da gelir temin eder.

Diğer taraftan, köy idaresi; mahalli ve müşterek ihtiyaçların tatminine çalışır. Bu maksatla ziraat ve ekonomiye, kültüre, sağlık ve içtimai yardıma, bayındırlığa ve sair çeşitli işlere teallük eden faaliyetleri için masraflar yapar.

Bahsettiğimiz gelirlerin toplanması ve köye ait işlere ve hizmetlere harcanması ise, köy bütçesi ile düzene konur. Bütçe; nüfusu 150 den fazla olan muhtarlıklarca tanzim olunur. (1). Bu gün, bu vasıfta 30.649 köyümüz vardır (2).

1 — KÖYÜN GELİR KAYNAKLARI

Köyün gelir kaynakları esas itibarile, 442 sayılı Köy Kanununun 15-19 uncu maddelerinde gösterilmiştir. Diğer kanunlarla da köye, bazı gelir kaynakları temin olunmuştur. Bu gelirlerden bir kısmı, amme hukukuna; diğer kısmı ise, köyün hususi hukuk sahasındaki faaliyetleri neticesine istinat ederler.

Biz, köy gelirlerini; salma, imece, “resim, harç ve hasılat” olmak

¹ 442 sayılı Köy K. nun 89. maddesine göre: «Köy Kanunu kadın ve erkek nüfusu 150 den yukarı köyler içindir.

² Bugün muhtarlıkla idare olunan 30,649 köyümüz vardır. Nüfusu 150 den aşağı köy sayısı 5.040 dır. Köylerimize bağlı mahalle, oba gibi parçalar da dahil olduğu halde bugün köy sayısı 61.726 dır.

üzere üç kısımda inceleyeceğiz ⁽³⁾. Fakat, mevzua girmeden önce, köyün yegâne ve hakiki gelirinin salma ile imece olduğunu belirtmek lâzımdır. Tatbikatta resim, harç ve hasılat kaynağına hemen hemen başvurulmadığı görülmektedir. Bir müellifimizin, pek haklı olarak dediği gibi; “komünler için hakiki gelir kaynağı resim, harç ve hasılat olması lâzım gelirken, köylerimizde tamamen aksi bir durumla karşılaşılıyor. Köylerimizin başlıca gelir kaynaklarını salma ve imece teşkil eder. Resim, harç ve hasılat kaynağı ise hiç işlenmemiş bir ihtiyat halindedir ’ ⁽⁴⁾.

A — Salma ⁽⁵⁾

Salma; köyün umumî masraflarına, köy halkının iştiraki demektir. Biraz önce, “resim harç ve hasılat” adıyla tavsif ettiğimiz ve Köy Kanununun 17 ci maddesile diğer bazı kanunlarda yazılı bulunan köy gelirleri; ” köyün mecburi işlerinin görülmesine ve köy adamlarının aylık ve yıllıklarının verilmesine kifayet etmediği takdirde, salmaya müracaat olunur. Yani; umumî masrafla diğer köy gelirleri arasındaki fark, salma ile temin olunur ⁽⁶⁾.

Salma, ya nakdî veya aynî olur ⁽⁷⁾. Vergi mahiyetini haiz olan salma, bazılarının zannettikleri gibi, münhasıran paraya tealluk etmez. Ayniyat olarak da salma salınabilir. Aynı salma; daha ziyade buğday, Arpa, Mısır gibi mahsullere teallük eder.

(3) Bütçe formülüne göre, köy gelir bütçesi beş fasıldan ibarettir: 1 — Salma; 2 — İmece; 3 — Resim, harç ve hasılat, (bu faslın maddeleri şunlardır: 1 — Hasılat; 2 — Resim ve harçlar; 3— Para cezaları; 4 — Yardımlar, hediyeler, bağışlamalar; 5 — Köy vakıf ve avarız geliri; 6 — İstikrazlar; 7 — Türlü gelirler; 8 — Geçer, seneden müdevver sandık mevcudu.); 4 — Muhtaç asker ailelerine yardım; 5 — Bakaya.

(4) Fehmi Yavuz; Köy İdarelerimizin Mâliyesi. 1946, Siyasal Bilgiler yayınlarından, No. 16, Sayfa; 31.

(5) 442 sayılı Köy Kanununun 2491 ve 3664 sayılı kanunlarla değişik 16. cı maddesine bakınız.

(6) Eğer zikrettiğimiz gelirler; köyün mecburi işlerinin görülmesine ve köy adamlarının aylık ve yıllıklarının verilmesine kifayet etmekte ise, köylüye salma salınmaz.

Bilindiği üzere, mecburi işler; Köy Kanununun 13. cü maddesinde sayılan işlerle diğer kanunların köye verdiği işlerdir. Bir de, 14. cü maddede yazılı isteğe bağlı işlerden, köy derneği kararıyla, mecburi işler arasına alınanlardır.

(7) - Köy Kanununun 17. ci maddesinin 17. ci bendine bakınız.

Salma İle mükellef olanlar; Köyde oturanlarla, köy haricinde oturapta köyde maddi alâkası bulunan kimselerdir ⁽⁸⁾. Salmanın en yüksek haddi, yirmi liradır. Yirmi liranın içinde mahsul de vardır.

Salmanın tahakkuk şekline gelince; salmayı, köy ihtiyar meclisi tahakkuk ettirir. Salma, ihtiyar meclisince, köyde oturanlar için; hane basma tevzi edilir. Bir hanede oturanların, kendilerine ait gelirleri bulunduğu takdirde; bunlar, ayrı hane sayılarak salma mükellefiyetine tâbi tutulurlar. Salma tevziinde, her hanenin tediye kudretinin gözönünde tutulması şarttır. Görülüyor ki, “salmanın mükellefi hane, daha doğrusu hanenin aile reisidir.”

Köy haricinde oturupda köyle maddi alâkası bulunanların vergi miktarı o köydeki alâka ve istifadelerinin derecesi nisbetiyle ölçülür ve ona göre tâyin olunur.

Kanunun salmaya teallük eden değişik 16 cı maddesinde; hal ve vakit, maddî alâka, tediye kudreti gibi tâbirlere rastlanmaktadır. Bu ifade tarzına göre, salmanın tahakkuku sırasında; mükellefin mameleki gözönünde tutulacaktır. Şu halde, bir kimsenin; emlak ve akan, kazancı, işi, yaşayış tarzı, sahip olduğu hayvan adedi, genel durumu bir kül halinde gözönüne alındıktan ve diğer mükelleflerle mukayeseler de yapıldıktan sonra salma mükellefiyetine tâbi tutulması icabeder. Yoksa mükelleflerin, tek cepheleriyle mukayesesi kanuna uymaz. Meselâ her mükellefi; sahip oldukları hayvan miktarına veya arazileri vus’atına göre salmaya tâbi tutmak hatalı ve kanuna aykırı bir muamele olur.

Salma kararlarının, köy karar defterine geçirilmesi mecburidir.

Salmanın tahakkuk zamanı, Ocak ayıdır. Köy ihtiyar meclisi; salınacak salmanın nisbet, cins ve miktarını, Ocak ayı içinde tâyin ve tesbit etmek ve tevzi cetvellerini on beş gün müddetle umumun görebileceği yerlere asmak mecburiyetindedir. İhtiyar meclisi, hariçte bulunanlara; salma tevziatını tebliğ etmekle de mükelleftir (9).

Salmaya itiraz muayyen bir şekle tâbidir. Gerçekten, salınan salmalarda nisbetsizlik veya kanun hükümlerine aykırılık olduğunu iddia

(8) Köyde atman memurların da, salma mükellefiyetine tâbi tutulmaları lâzımdır. Çünkü kanun; köyde oturarak köy hizmetlerinden istifade eden kimseleri de, bu hizmetlerden istifadeleri nisbetinde, köy mükellefiyetlerine iştirak ettirmek istemiştir. Nitekim Dahiliye Vekâletimiz de bu düşüncededir. (Dahiliye Vekâletinin 7/3/1940 tarihli ve 438/3752 sayılı tamimine bakınız).

(9) Köy İdareleri Hesap Talimatının 14. cü maddesine bakınız.

edenler itirazlarını; ilân veya tebliğ müddetinin hitamından itibaren on gün içinde, köy muhtarına söylerler veya yazı ile bildirirler.

Kanun hükmüne göre bu müracaatın tutulacak deftere yazılması ve alâkalıya bir ilmühaber verilmesi mecburiyeti vardır. Fakat tutulacak defterden ne murat edildiği anlaşılamamaktadır. Fikrimizce bu defterin; salma itirazlarını kayde mahsus hususi bir defter olması lâzımdır. Fakat tatbikatta, bu mecburiyete aslâ riayet edilmemektedir.

Köy muhtarı, bu itirazı; derhal ihtiyar meclisine arzylemek zorundadır.

Köy ihtiyar meclisi ise, itirazı; bir hafta içinde incelemek ve neticeyi itiraz edene tebliğ etmek mecburiyetindedir, ihtiyar meclisinin bu kararı aleyhine; tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde, kaymakama (merkez kazalarında valiye) müracaat edilebilir. Bunların verecekleri kararlar kesindir. Bu kararlar aleyhine Şûrayı Devlete de başvurulamaz.

Salma tâdilâtının dahi; köy karar defterine geçirilmesi mecburiyeti vardır.

Salma tahsilâtına gelince; Mükellefin, salma borcunu zamanında ödenmesi lâzımdır. Aksi halde, haczen tahsili cihetine gidilir. Burada dikkat edilecek bir nokta vardır. O da, ihtiyar meclisince salınan parayı ödemeyenlerden iki katının haczen tahsil edileceğidir ⁽¹⁰⁾. Fakat tatbikatta buna riayet edilmediği ve sadece tahakkuk eden paranın haczen tahsili cihetine gidildiği görülmektedir.

Diğer taraftan, kanunda; ayniyata taallûk eden salma borcunun ödenmemesi halinde, iki mislinin haczen tahsil edileceğine dair bir hüküm yoktur. Şu halde, ayniyat, salınan miktar üzerinden hacze tâbi olacaktır.

Salma mükellefiyetini, aynen veya nakden ifa edemeyenler; bedenlen çalıştırılabilirler. Ölen mükellefin salma borcu, mirası reddetmemiş iseler vârislerine intikal eder. Borç bedeni ise, vârislere intikal etmez ⁽¹¹⁾.

(10) Köy Kanununun 56. cı maddesinin son fıkrası ile 66. cı maddesine bakınız.

(11) Şûrayı Devletimiz bir kararında : «Köyün umumî hizmetlerini ifa maksadiyle ve kanunda yazılı şekil ve kaideler dairesinde salınan köy salmasının vergi mâhiyetini hâiz bulunması ve nakden veya aynen edası lâzımgelen bu salma için bazı ahvalde kanunun bedenî hizmeti kabul etmiş olması, salmanın vergi mahiyetini değiştirmeyeceği ve kanunda kullanılmış olan (vergi) kelimesinin ilim lisanında bir ıstılah olması sebebiyle lûgat mânasında alınması mümkün olmadığı ve şu sebeplerle alma ile mükellef olan şahsın vefatı halinde salmanın bedenî hizmete inkılâp etme-

Salmada tahsil müruru zamanı. Eskiden salma parası, mülga Tahsili Emval Kanununa ek 2656 sayılı kanun hükümlerine kıyasen müruru zamana tâbi tutulmakta idi ⁽¹²⁾. Fakat bu kanun, 6183 sayılı Âmmе Alacaklılarının Tahsili Usulü hakkındaki kanunun 116. cı maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Şu halde müruru zaman müddeti, hangi esasa müsteniden hesaplanacaktır.

Bilindiği üzere 6183 sayılı kanun; Devlete, vilâyet hususi idarelerine ve belediyelere ait âmmе alacaklarının tahsiline mütedair bir kanundur. ⁽¹³⁾. Bu sebeple, köy idarelerine tatbik edilemez. Sözü geçen kanunun 2. ci maddesinde: “Muhtelif kanunlarda Tahsili Emval Kanununa göre tahsil edileceği bildirilen her çeşit alacaklar hakkında da bu kanun hükümleri tatbik olunur.” denildiğine göre, bu hüküm; sadece Köy Kanununun 46 cı maddesine teşmil edilebilir. Çünkü 46. cı maddede, Tahsili Emval Kanununa ve binnetice 6183 sayılı kanuna atıf vardır.

Şu hale göre salma paralarının, Köy Kanununun 66. cı maddesinde yazılı usullere göre tahsil edilmesinde ve binaenaleyh tahsil müruru zamanının da buna göre hesaplanmasında zaruret vardır. Durum böyle olunca; 6183 sayılı kanunun 102. ci maddesi gereğince beş yıllık tahsil müruru zamanı bahis mevzuu edilemez. Aksine, salma parasının, umumi hükümler dairesinde müruru zamana tâbi tutulması lâzım gelir.

Köy salmasına haciz konulamaz ⁽¹⁴⁾.

miş ve vârisler tarafından müteveffanın terekesi Medenî Kanun hükümleri dairesinde reddedilmemiş olduğu takdirde verginin de vârislere intikali tabii bulunduğu ve vergilerin tâbi olduğu müruru zamanın bu hususta da carî olacağı: netice ve kanaatine varmıştır. (Bakınız: Necmeddin Ergin: Köy İdaresi 1945, sayfa: 50-51. Ayrıca; Dahiliye Vekâletinin 25/8/1942 tarihli ve 632/14224 sayılı tamimine bakınız.).

(12) Mülga 2656 sayılı kanunun 6. cı maddesine bakınız.

(13) Bu kanunun 1. ci maddesine bakınız.

(14) «Köy Kanunu köyü, menkul ve gayrimenkul mallara sahip bir varlık olarak tarif ettiği gibi, Teşkilatı Esasiye Kanununun 90. cı maddesinde de köyün hükmi şahsiyeti haiz olduğu tasrih edilmektedir. Menkul mal mefhumunda paranın da dahil olduğu şüphesizdir. Hükmi şahsiyeti haiz olması hasebiyle köy mameleke de sahiptir ve bunların heyeti mecmuası köyün orta malını teşkil eder.

Köy Kanununun 8. ci maddesinde bu orta mallarının kanun karşısında Devlet malı gibi korunacağı hükmü vazedilmek suretiyle Devlet malları nasıl kanunî bir himayeye mazhar iseler, köy orta mallarının da aynı himayeden müstefit olacakları ifade olunmuştur.

Bu hükmün şümulü dairesini daraltmak için kanunun metninde bir işaret bulunmadığı gibi kanunun ruhundan da böyle bir mâna çıkarmağa imkân yoktur. Ka-

B — İmece ⁽¹⁵⁾

İmece; köylünün, köy işlerinde, beden kuvvetiyle çalışmasıdır. Köy Kanununa göre imece, ücretsiz bir iş mükellefiyetidir ⁽¹⁶⁾. “Köy işlerinin birçoğu bütün köylü birleşerek imece ile yapılır.”

İhtiyar meclisi; bir yıl içerisinde yapacağı işleri gözönünde tutar Buna göre; köy işlerinde bizzat veya vesaiti ile birlikte çalıştırılacakların miktarını ve buna tekabül eden para tutarını, köylünün çalışacağı günleri ve mevsimleri tâyin ve tesbit ederek karar altına alır. İmecenin, köylünün çift ve çubuğu ile uğraştığı zamanlara tesadüf ettirilmemesine de dikkat eder.

İhtiyar meclisinin, imece mükellefiyetini herhangi bir sebeple ifa etmeyenleri de düşünerek bir güne tekabül eden amele yevmiesini dahi karara bağlaması lâzımdır. İmecenin bütçede karşılığı nakit olarak gösterildiğine göre, esasen buna zaruret de vardır. Bu suretle mükellefin imeceden kaçması önlenmiş olur. Çalışmadığı günlere tekabül eden meblağı köy sandığına ödemiye kimseden, bu para; köy kanununun 66. cı maddesine göre haczen tahsil edilmelidir.

nun Devlet mallarını yalnız gasıp ve mütecavizlere karşı korumuyor. Alacaklıların hacizlerine ve takas talebi dermeyeran etmelerine karşı da himaye ediyor. (İcra ve İflâs Kanunu madde 82 ve Borçlar Kanunu madde 123).

Köy K. nun 8. ci maddesi ikinci fıkrasının ise, köyün orta malları aleyhine işlemen suçlara Devlet mallarında olduğu gibi şiddetli cezalar tertip edilmesini temin için vazolunduğu yine fıkranın metninden sarîh surette anlaşılmaktadır.

Hukuku âmmeden neşet eden köy alacaklarının köyün arzusu hilâfında takas ile iskat edilemeyeceğine dair Borçlar Kanununun 123. cü maddesinde mevzu hüküm aynı zamanda bu alacakların haciz de edilemeyeceğini göstermektedir. Zira âmme hukukundan neşet eden köy alacaklarının haczi caiz görülseydi o vakit 123. cü maddenin vazetmiş olduğu hüküm, bu alacaklar aleyhine haciz tatbikına tevessül edilmek suretiyle hükümsüz bırakılabilirdi. Bu sebepten dolayı takas ile iskâtı caiz olmyan alacakların haczi de caiz olmyacağı her iki müessesenin bir tutulması zaruri bir netice olur.

Binaenaleyh yukarıda yazılı sebeplerden dolayı köyün salma parasının haczi caiz olmadığına ekseriyetle karar verildi.» (Temyiz Mahkemesi İctihadı Birleştirme Umumî Heyetinin 15/3/1940 tarihli ve 21/36 K. sayılı kararı).

(15) 442 sayılı Köy Kanununun 15 ve 56. cı maddeleriyle 44. cü maddesinin 4. cü bendine bakınız.

(16) Bizde ücretli iş mükellefiyeti de vardır. Bu mükellefiyet, 3780 sayılı Milli Korunma Kanununun 9 ve 10. cu maddelerine müsteniden Koordinasyon Heyeti kararıyle ihdas edilir. Muvakkat mahiyettedir.

Köy Kanununda köylünün bir yıl içinde çalışacağı müddete dair bir hüküm yoktur. Şu halde çalışma müddeti, ihtiyar meclisinin takdirine bırakılmıştır. İhtiyar meclisinin, imece mükellelerinin bir senede kaç gün çalışacaklarını önceden tayin ve ilân etmiş olması icabeder. Bununla beraber bazı kanunlarımızda imece mükellefiyetinin azamî haddi tesbit edilmiştir. Ezcümle, 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Kanununun 25. ci maddesinde; köylünün, yılda en çok yirmi gün çalışmaya mecbur tutulacağı zikredilmektedir.

İmece mükellefiyetine kimlerin tâbi olacağı ve mükellefiyetin hangi yaşta başlayacağı ve hangi yaşta biteceği de Köy Kanununda açıklanmamıştır. 15. ci maddedeki “bütün köyün birleşerek” tâbirinden, imece mükelleflerinin; köylü kadın ve erkekler olduğu neticesini çıkarmak doğru olur. Yaş haddine gelince; bazı kanunlarımızda sarahat vardır. Meselâ 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Kanununun 25. ci maddesinde; 18 yaşını bitiren ve 50 yaşını geçmeyen her vatandaşın imece mükellefiyetine tâbi olduğu yazılmaktadır. 3116 sayılı Kanununun 89. cu maddesinde, 18 yaşını bitirip 50 yaşını doldurmamış erkek nüfusun imeceye tâbi olacağı kaydı vardır. 4871 sayılı Sıtma Savaş Kanununun 8. ci maddesinde; 18 yaşından 50 yaşına kadar erkek nüfusun imeceye tâbi tutulacağı belirtilmektedir. 858 sayılı Çekirge Kanununun 1235 sayılı Kanunla değişik 3. cü maddesinde ise; imece mükellefiyetinin, 15 yaştan itibaren başlayacağı kaydedilmekte ve fakat azamî yaş haddi gösterilmemektedir.

Bununla beraber, sarahat olmıyan hususlarda umumî esaslara başvurmak lâzımdır. Bu esaslara göre; küçüklerin, fazla yaşlı olanların imecedan istisna edilmeleri icabeyler. Çalışamayacak derecede sakat olmakla beraber para da veremeyecek olanların, asker ve talebelerin, muvakkaten köyde oturanların da istisnaları lâzımgelir.

Diğer bir kısım mevzuat ise, kimlerin imecedan müstesna tutulacağını sarîh olarak belirtmektedirler. Meselâ, 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Kanunu İzahnamesinin 25. ci maddesinde; gözleri kör olanlar, kol ve bacağı sakatlar, yatalaklar, kötürümler, daimi hastalar, gebeler, iki yaşına kadar emzikte çocuğu olan kadınlar, anasının bakımına muhtaç dört çocuğu olan fakir ve dul kadınlar, bakabilecek hiç kimsesi olmıyan ve kocası askerde olan kadınlar, her derecede harp malûlleri, çobanlık, amelik yapması sebebiyle köyde en az altı ay oturmıyanlar çalışmak mecburiyetinden muaf tutulmuşlardır.

Hülâsa, bir müellifimizin haklı olarak ifade ettiği gibi, kanun vazımız; imecenin icra tarzını, daha ziyade, mahallî geleneklere bırakmıştır

(17). Fakat, kanunlarımızdaki imeceye müteallik çeşitli hükümlerin âhenleştirilmesi; fıkrimizce, her bakımdan faydalı olur.

İmece ile yapılacak köy işleri, Köy Kanununun 13 ve 14. cü maddeleriyle diğer bazı kanunlarda görülmektedir (18).

İmecede çalışana; gördüğü hizmete ve çalıştığı günlere ait bir vesika verilmesi ve imece defterinin muntazaman tutulması uygun olur. Bu suretle, herhangi bir münazaaya meydan verilmez. Fakat tatbikatta, bu gibi tedbirlere iltifat edilmediği görülmektedir.

İmece mecburi bir iş mükellefiyeti olduğundan, bu mükellefiyeti yerine getirmeyen kimselerden, ihtiyar meclisince, Köy Kanununun 56 cı ve 5435 sayılı Kanunun 2. ci maddeleri hükümlerine göre on lira para cezası alınır. Cezaya mahkûm olan şahıs, işden yine kaçarsa, evvelki ceza iki kat olarak alınır. Devlet Şurası Genel Kurulunun 19/9/1949 tarihli ve E : 49/222, K : 204 sayılı kararına göre; cezanın ödenmiş olması, imece mükellefiyetinin ortadan kalkmasını intaç etmez.

C — Kesim, harç ve hasılat

Bu başlık altında izahını uygun gördüğümüz gelir kaynakları; Köy Kanununun 17. ci maddesinin 2—16. cı bentlerinin ve diğer bazı kanunların köylere tanıdığı oldukları hak ve menfaatlerden ibarettir.

1 — Ceza Paraları

Bu paralar, Köy Kanununun 92. ci maddesi hükmüne göre, köy sandıklarına irat kaydolunur.

— Mecburi işleri gördürmeyen ve toplanması isteğe bağlı olmıyan paraları toplamayan veya toplattırmıyan köy muhtarlarına ve ihtiyar meclisi üyelerine; köyün bağlı bulunduğu idare heyetince 10 liradan 50 liraya kadar para cezası hükmolunur. Ceza parası, mâliyece Amme Ala-

(17) Fehmi Yavuz: : Köy İdarelerimizin Mâliyesi, Sayfa: 36 -37.

(18) 4274 sayılı kanunim 25. ci, 858 sayılı Çekirge Kanununun 1235 sayılı kanunla değişik 3. cü, 3116 sayılı Orman Kanununun 89. cu, 2510 sayılı İskân Kanununun 43. cü, 4874 sayılı Sıtma Savaş Kanununun 8. ci, 393 sayılı Muzur Hayvanlarla Mücadele Kanununun 2. ci, 4081 sayılı Çiftçi Mallarını Koruma Kanununu 7. ci, 4459 sayılı Köy Ebeleri ve Köy Sağlık Memurları hakkındaki Kanunun 2. ci maddelerine bakınız.

cakları Kanununa tevfikân alâkalıdan tahsil ve köy sandığına teslim olunur ⁽¹⁹⁾.

— Köy Kanununun 13 cü maddesinde yazılı mecburi işleri yapmayan köylüden; ihtiyar meclisinin kararıyla 10 lira ceza parası alınır. Tekerrürü halinde, ceza parası, iki kat tahsil edilir ⁽²⁰⁾.

— Köy Kanununun bir tanesini köy odasında, diğer bir tanesini de köy camiinde veya okulunda bulundurmıyan köy muhtarı, kaymakamın emriyle, köy sandığına 25 lira ceza parası verir ⁽²¹⁾.

— Çocuğunu okula göndermeyen veya gönderdikten sonra devamını temin etmiyen veliler ile bu hususta vaktinde tebliğ ve ihbar yapmayan veya talebinin ders vasıtalarını zamanında temin eylemiyen veyahut da okul yapım ve onaranında kendisine verilen vazifeleri yapmayan muhtar ile ihtiyar meclisi üyelerine para cezası verilir. ⁽²²⁾. Ceza parası, köy sandığına irat kaydedilir.

— Aygır ve boğalar için muayene heyetlerince verilen ve hükmü bir sene için muteber olan şahadetnameleri; tahrif edenlerden veyahut başkalarına verenlerden veyahut da herhangi bir suretle sahte olarak müteakip senelerde istimal edenlerden yüz lira para cezası alınarak, köy sandığına irat kaydolunur ⁽²³⁾.

2 — Köy namına yazılı emlâk ve arazi geliri:

Bilindiği üzere köyün, amme emlâki (orta malları) yanında hususî emlâki de vardır. Bunlar; Medenî Kanun hükümlerine göre idare edilirler ve vergiden muaf değildirler.

Gerçekten, köy idaresinin; tarlası, bağı, bahçesi, dükkânı, değirmeni gibi gayrimenkulleri bulunabilir. Bunların kiraya verilmesinden veya işletilmesinden veyahut da satılmasından dolayı, köy idaresi gelir temin edebilir. İşte bu kabil gelirler de, köy sandığına irat kaydolunur.

(19) Köy Kanununun 5672 sayılı kanunla değişik 46. cı maddesine bakınız.

(20) Köy Kanununun 56. cı maddesiyle 5435 sayılı kanunun 2. ci maddesine bakınız.

(21) Köy Kanununun 91. ci maddesiyle 543 sayılı kanunun 2. ci maddesine bakınız.

(22) 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Kanununun 16, 20, 22, 23 ve 24. cü maddelerine bakınız.

(23) 29/6/1926 tarihli ve 904 sayılı İslahî Hayvanat Kanununun 32 ve 33. cü maddeleri ile 5435 sayılı kanunun 2. ci maddesine bakınız.

3 — Yoliyle vakfedilen arazi ve emlâk geliri :

“Bir vakfiye ile köy müesseselerine vakfedilmiş gayrimenkullerle vakfiyeleri mevcut olmadığı halde ötedenberi vakıf olarak tanınmış ve bu suretle Vakıflar Kanununun 44. cü maddesi mucibince köy vakfı olarak vakıf kütüğüne tescil edilmiş vakıf gayrimenkuller, köylere devredilmiştir. Bu vakıfların sadece idare ve temsilleri köylere devredilmiş olduğu için bunların para veya ayınla tebdili ve kanunî sebeplerle satılması işleri köy idarelerinin salahiyeti dışındadır. Bu işler Vakıflar Kanununun 10, 12 ve 17. ci maddeleri mucibince yine Evkaf Umum Müdürlüğünce yapılır. Bu kabil gayrimenkuller rehnedilmediği gibi bunlar üzerinde iktisap müruru zamanı da câri olmaz”⁽²⁴⁾.

Köye ait vakıflar; köyün suyollarına, camiinin bakımına, köy odasının masrafına - gibi hususlara teallük ederler. Köy idareleri; vakıf malların gelirini tahsil ve vakfedilmiş hizmetlere sarfetmekle mükelleftirler.

4 — Avarız gelirleri

Avarız gelirleri; galesi⁽²⁵⁾ köy halkının ihtiyaçlarına sarfolunmak üzere kurulan vakıftan elde edilir. Bu gibi vakıflar: kimsesiz erkek ve kadınların düğün ve evlenme masraflarının karşılanması; kaldırım, köprü ve su yollarının tamiri; fakir olup da vefat edenlerin teçhiz ve tekfinleri (cenaze masrafları); hasta olup da kazancı bulunmayanların infak ve işeleri ve tedavileri; fakir çocukların mektep masraflarının karşılanması gibi çeşitli maksatlarla kurulmakta idi⁽²⁶⁾.

(24) Gafur Soylu; Köy nedir ve nasıl idare edilir? 1940, Sayfa : 181.

(25) Gaile; Hasılat, irat ve menfaat demektir. (Türk Hukuk Lügati, sayfa:100)

(26) Avarız vakfı : Getirdiği kira veya sağladığı ürün bir köyün veya mahallenin, faizi de o yerin esnafının ihtiyaçlarına harcanmak üzere kurulan vakıf. Bir köyde veya mahallede esnaf loncalarında hastalık yüzünden çalışamayanlara, fakir ölülerin gömülmesine, köy veya mahallenin su, kaldırım ve buna benzer işlerine harcanmak üzere kurulan vakıflar da bunlardandır.» (Türk Ansiklopedisi; Cilt : 4. Sayfa : 240).

Avarız akçesi: Vaktiyle bir mahalle veya köy ahalisinin belirli ihtiyaçlarına sarfolunmak üzere yardım ve sair suretle toplanan paraya verilmiş bir isimdir. Eskiden her mahalle ahalisinden olağan üstü alınan vergiye de bu isim verilmişti. Türk Hukuk Lügati; Sayfa: 26).

“Bir köy veya mahallenin avarızına meşrut vakfın gailisi o köy ve mahalle ahalisinin avarızına sarfolunur.

Avarız, ârızanın cem'idir. Arıza, hastalık, yangın ve fakrû zaruret gibi vukuu istenilmeyen hallerdir.

Bazı köy ve mahallelerde eshabı hayır tarafından fukaradan vefat edenlerin teçhiz ve tekfinine ve hasta olup kâr ve kisipten âciz kalanların infak ve iâşe ve tedavilerine ve köy ve mahallenin kuyu, çeşmeleri ve yolları tamire muhtaç oldukça bunların tamirine sarf olunmak üzere vakıflar vücuda getirilmiştir. Bu gibi vakıflara avarız vakfı denir. Görülüyor ki bu vakıflar belediyeler tarafından yapılması lâzım gelen İnsanî ve beledî hizmetleri istihdaf etmektedir (27).

25/6/1952 tarihli ve 177 sayılı tefsir kararında: “vakfı sahih mahiyetinde olmayıp avarız namıyla veya muvazaaten mülk suretiyle hakikî veya hükmi şahıslar uhdesine tapuca tescil edilmiş veya edilmemiş gayrimenkul mallarla nüktü olan bizzat vakıflar ve hasılatı belediyelere intikal eder.” denilmektedir. Dahiliye Vekâleti, bu tefsirin; köylere de teşmil edilmesi lâzım geldiğini vilâyetlere tamim ve tebliğ etmiştir. (28). Fakat, “bu alanın uzmanlarına göre; avarız vakıfları, köylerle belediyeler için gelir kaynağı olmaktan çıkmıştır.” (29). Halen köylerde bu kabil vakıflara rastlanmamaktadır.

5 — Hediye, bağışlanmış paralar ve mallar (İanat ve teberruat).

6 — Köy namına ekilen tarla geliri

Ekilen tarta; köy hükmî şahsiyetine ait olduğu gibi köy namına icar edilmiş ve herhangi bir köylü tarlasından bir kısmını köy idaresine ekmek üzere vermiş bulunabilir.

Köy Kanununun 14. cü maddesinin 27. ci bendi hükmüne göre, köy sandığı namına tarla ekmek; köy ihtiyarî işlerindendir. Birçok meslekdaşlarımız gibi, biz de; bu işin köyün mecburi işleri arasına alınmasının çok yerinde olacağı mütalâasındayız. Bu suretle köy gelirinin artması ve binnetice köylünün salma parasından kurtulması temin edilebilir.

(27) Ali Himmet Berki; Vakıflar. İkinci bası 1946, sayfa: 111.

(28) Dahiliye Vekâletinin 9/8/1935 tarihli ve 16/19 sayılı tamimine bakınız.

(29) Fehmi Yavuz ; Köy idarelerimizin mâliyesi, sayfa : 52.

7 — Köy tezgâh ve anbar ve dükkânları geliri

8 — Mühürlenecek ilmühaberlerden alınacak para.

Bu para; köy ihtiyar meclisince tanzim ve kaymakam (merkez kazalarında vali) tarafından tasdik edilecek tarifeye göre alınır. Tarifede; maaş yoklama ilmühaberlerinden, düğünlerde yirmi dört saat içinde davul vesaire çaldırmakta mahzur olmadığına dair verilecek ilmühaberlerden, kahvehane ve gazino açmak isteyenlere verilecek ilmühaberlerden, ferağ ve intikal işleri için verilecek ilmühaberlerden, bunlar haricinde kalan her türlü ilmühaberlerden ne miktar para alınacağını sarîh olarak gösterilmesi lâzımdır.

Dahiliye Vekâletinin emirlerine göre, muhtarlar; ilmühaberleri hususî bir deftere aynen kaydetmek mecburiyetindedirler. Bu kaydın, tahakkuka esas ittihazı lâzımdır. Fakat muhtarlardan pek çoğunun okur— yazar olmaması, tabrikatta, bu emrin yerine getirilmesine imkân vermemektedir.

9 — Köy sınırı içinde bulunan ve nısıf kutru 50 — 100 metre arasında olan taş, kireç, -tuğla, kiremit, çorak, kil gibi ocaklardan alınacak para.

Bahsettiğimiz ocaklarla benzeri ocaklardan para alınması lâzımdır-6/Haziran/1317 tarihli Taşocakları nizamnamesi ile 608 sayılı kanunun 5. ci maddesi incelenerek, köylerle özel idarenin hangi ocaklardan resim alacakları tesbit olunabilir⁽³⁰⁾.

Devlet Şûrasının bir kararına göre; demir yolları ve şoseler inşaatı için açılan ocaklardan, resim alınmaması lâzımdır⁽³¹⁾.

Ocaklardan alınan paralar için de, köy idarelerince; tarife tanzim edilir. Tarifede, Taşocakları Nizamnamesinin 18 - 20. ci maddelerinde tâyin ve tesbit edilmiş olan miktarın yazılması lâzımdır. Yâni tarife takdire bırakılmamıştır.

(30) Nısıf kutru 100 metreden fazla ocaklardan, Taşocakları Nizamnamesi hükümlerine göre, vilâyet özel idarelerince para alınır. Bu hükümlere göre; nısıf kutru 50 metreden az olan ocaklardan, para alınmayacağı neticesi çıkarılabilir. Fakat, Dahiliye Vekâletinin bir tamiminde; nısıf kutru 50 metreden az olan ocaklardan da özel idarelerce resim alınabileceği belirtilmiştir. (Bakınız: Necmettin Ergin; Köy İdaresi 1945, Sayfa: 115-116).

(31) Devlet Şûrası Umumi Heyetinin 15/3/1942 tarihli ve 44/184 sayılı kararına bakınız.

Tarifede; değirmen taşı, mermer, yapı taşı, kiremit, tuğla, testi, saksı, kireç, çakıl, kum, killi sıva toprağı, üstübeç, kaolen, ham boya ocaklarından alınacak para miktarı tesbit olunur.

Ocakların tasarruf şekline veya rüsumuna müteallik ihtilaflarda, ilkönce İktisat ve Ticaret Vekâletine müracaat edilmesi ve bilâhara Devlet Şûrasına başvurulması lâzımdır (32).

10 — Çay ve nehirler üzerindeki kayık ve sallardan alınacak para.

Bu para; senenin altı ayı işliyen kayık ve sallardan alınır. Altı aydan fazla işliyenlerin parası, vilâyet özel idarelerine aittir (33).

3004 sayılı kanunun birinci maddesine göre; köylerin elinde bulunan iskele, rıhtım, umumî seyrüsefere yarayan kanal, kayık ve sallardan kanunlara müsteniden alınmakta olan müruriye resim ve ücretlerine dair tarifelerin, Münakalât Vekâletince teklif ve Vekiller Heyetince tasdik edilmesi lâzımdır (34).

11 — Köy sınırı içindeki ortaklardan ve mer'alardan fazlasının kira paraları.

12 — Köyde satılmak için kesilen hayvanlardan alınacak para. (Zephiye resmi).

Bu resmin; 1/7/1948 tarihli ve 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 10 cu maddesi hükmüne kıyasen alınması ve buna göre tarife yapılması uygun olur. Yani köy idaresince; umumî ve fennî mezbaha yapıncaya kadar, kesilecek koyun ve keçilerden 30, kuzu ve oğlaktan 15, danadan altmış, sığır ve domuzdan (yaban domuzu hariç) 90, deve ve mandadan 150 kuruş resim alınmalıdır. Köy ihtiyar meclisi bu resimleri, yarısına kadar indirebilir.

Köylerin de, belediyeler gibi, fennî mezbaha yapmaları lâzımdır. Ni-

(32) «Taşocakları Nizamnamesinin 27. ci maddesi alelumum ocakların keyfiyeti tasarrufundan veyahut rüsumu aidesinin sureti teati ve tesviyesinden mütevellit ihtilâfta, İktisat Vekâletine kazaî bir tetkik hakkı tanımakta olduğundan dolayı bidayeten İktisat Vekâletince tetkiki iktiza eder.» (Devlet Şûrası 6. cı Dairesinin 20/10/1948 tarihli ve E: 46/1674, K: 48/1966 sayılı kararı).

(33) Köy Kanununun 17. ci maddesinin 11. ci bendine, 1580 sayılı Belediye Kanununun 26. cı maddesine, İdareî Hususiyeyi Vilâyat Kanununun 80. ci maddesinin 10. cu bendine ve 3004 sayılı Kanuna bakınız.

(34) 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 20. ci maddesine bakınız.

tekim Dahiliye Vekâleti bu hususu vilâyetlere tâmin ve tebliğ etmiştir ⁽³⁵⁾.

Fennî mezbaha yapılan yerlerde, hayvanı kestiren sahibinden; yalnız kesim ücreti alınıp resim alınmaz. Kesim ücretinin miktarını da köy ihtiyar meclisi tâyin ve tesbit eder ⁽³⁶⁾.

13 — Köy sınırı içinde satılan hayvanlardan alınacak ihtisap resmi.

Bu resmin de, 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 24. cü maddesine kıyasen alınması ve tarifesinin yapılması icabeder: deve, manda, sığır, öküz, beygir, eşek ve katır gibi hayvanların her yaşda köy sınırları içinde her ne şekilde olursa olsun alım ve satımlarından satana ait olmak üzere en çok satış bedelinden yüzde iki buçuk nisbetinde, koyun ve keçiden hayvan başına on, kuzu ve oğlaktan beş kuruş resim alınır. Resim miktarının ve alınma şeklinin tesbiti köy ihtiyar meclisine aittir Trampalar iki taraf için de satış sayılır. Bundan alınacak resim yalnız bir kat olarak taraflardan eşit miktarda tahsil olunur.

14 — Köy sınırı içindeki sahipsiz ağaçların ve yemişlerin geliri.

15 — Köy sınırı içindeki kaplıcalar ve maden suları geliri.

“Köy Kanununun 16 ve 17. ci maddeleri, şimdiye kadar belediye idarei hususiye, Maliye, Evkaf ve eşhas tarafından yoluyla elde edilenleri hariç tutmaktadır. 17/6/1942 gün ve 4268 sayılı Madenlerin Aranma ve İşletilmesi hakkındaki kanun, kaplıca ve maden suları için (içmeğe ve yıkanmağa mahsus olup halen menkşuf ve henüz keşfedilmemiş şifalı soğuk ve sıcak maden sularının rüsum ve temettü hisseleri vilâyet hususî idarelerine aittir.) Hükümünü koymakla kaplıca ve maden sularını köyler için bir varidat kaynağı olmaktan büsbütün çıkarmıştır” ⁽³⁷⁾.

16 — Köy sınırları dahilindeki pazar yerleri hasılatı; (Sergi, kantar, ölçek) Köy Kanununun 14. cü maddesinin 7. ci bendinde köy idarelerine; pazar yeri yapmak vazifesi verilmiştir. Şu kadar ki bu yerin ve pazar gününün usulüne göre tâyin ve tesbit olunması lâzımdır. Gerçekten: “vilâyet, kaza, nahiye merkezleriyle köylerde ve civarlarında kurulacak pazar yerlerinin tâyininde, pazar günlerinin tesbitine İdarei Umumiye Vilâyet Kanunu Muvakkatinin 78. ci maddesinin 8. ci fıkrası delâletiyle

(35) 4/4/1938 tarihli ve 2657/1-2 sayılı tamime bakınız.

(36) «Köy mezbahası yapı talimatnamesi» için bakınız: Bahattin Selçuk; Belediye ve Köylerimizin kitabı, 1951, sayfa : 840.

(37) Fehmi Yavuz; Köy İdarelerimizin Mâliyesi, sayfa: 53.

87. ci maddesine tevfikân vilâyet meclisi umumileri salahiyettardır. Köy hududu dahilindeki pazarların varidatı köylere aittir” (38).

17 — 831 sayılı Sular Kanunu ile, köy idarelerine devredilmiş alan sulardan alınacak paralar.

Bu para, ihtiyar meclisince; sudan istifade edecek arazinin dekarına, göre veya saat üzerinden hesap edilebildiği gibi teamüle göre de hesaplanabilir (39).

18 — 10/6/1938 tarihli ve 3434 sayılı kanuna göre, köy sınırı dahilindeki oyun alât ve vasıtalarından alınan resim.

Köy idareleri; kendi hudutları içindeki kulüp, kahvehane, gazinolarla umuma mahsus köy bahçelerinde ve panayır yerlerinde bulunan her bir bilardodan senevi beş ve tavlaların, dama, satranç tahtalarının, domino ve tombala takımlarının her birinden senevi üç lira resim almak salahiyetine sahiptirler (40).

19 — Köy namına mübayaa edilmiş olan boğa ve aygırların ziyamdan dolayı köy ihtiyar meclisine hükmedilecek tazminat parası (41).

20 — İstikraz edilen paralar ve İller Bankası yardımı (42).

Köylerimiz; olağanüstü hallerde ve muayyen şartlar altında, 23/6/1945 tarihli ve 4759 sayılı kanunla kurulmuş olan İller Bankasından istikrazda bulunmak salahiyetine sahiptirler. Fakat istikrazın şekli hakkında gerek Köy Kanununda ve gerekse İller Bankası Kanununda bir sarahat yoktur. Ancak, 25/3/1946 tarihli İller Bankası Tüzüğü'nün 15. ci maddesinde; köylerin banka ile olan her türlü işlerine il özel idarelerin aracılık edeceği ve bu işlemlere ait formüllerin bankaca yapılarak gönderileceği hükmü bulunmaktadır. Dahiliye Vekâleti; 17/7/1946 tarihli ve 632—629/9185 sayılı tamiminde, bu konuyu açıklamış ve “köy tüzeli

(38) Dahiliye Vekâletinin 5/6/1926 tarihli tamimine bakınız. (Bu tamim; Gafur Soylu'nun Köy Nedir ve Nasıl İdare Edilir? adlı kitabının 192. ci sayfasına alınmıştır.)

(39) Sular kanununa eklenen 2659 sayılı kanuna bakınız.

(40) Resmin tahsil şekline, cezalı tahsiline ve itiraz usulüne dair 3434 sayılı kanunda tafsilât vardır.

(41) 29/6/1926 tarihli ve 904 sayılı İslahî Hayvanat Kanununun 33. cü maddesine bakınız.

(42) İller Bankası Kanununun 1, 3, 7 ve 19. cu maddelerine bakınız.

kişiliğinin en büyük karar uzvu olan dernekçe karar alınmak suretiyle istikraza girişi” lâzım geldiği mütalaasında bulunmuştur (43).

Bankanın kaynakları arasında; il özel idarelerince, arazi ve bina vergileri tahsilâtından köy idareleri sermaye payı adı ile ayrılacak olan yüzde üçler ile bankanın yıllık safi kazancından köy idareleri sermaye payı olarak ayrılacak yüzde otuzlar da vardır. Görülüyor ki, köylere; iştirak hissesi ödemeksizin, bahsi geçen sermaye payı ile bankaya ortak olmak imkânı verilmiştir. Ayrıca, banka sâfi kazancından yüzde ellisi; gelirlerini artırarak köylerin kalkınmalarına yardım etmek için, köy hükmî şahsiyeti adına ve hesabına geçirilmektedir. Her yıl bu hesaba geçen paralardan o yıl kaç köyün faydalanacağı, Banka Genel Kurulunca karşılaştırılır. Bu suretle sayısı kararlaştırılacak köylerin hangileri olacağını ve hangi köyler için ne tedarik edileceğini veya ne yapılacağını Dahiliye Vekâletinin talimatına göre Banka İdare Meclisi belli eder.

Köyler için bu pay tedarik olunacak akarların, mümkün olduğu kadar, köylüce üzerinde imece ile çalıştırılabilir neviden olmasına dikkat edilir.

Bankanın 1945 — 1953 yılları sâfi kazançlarından yüzde ellisi, aşağıda gösterildiği şekilde, köylere dağıtılmıştır:

Yılı	%50 pay miktarı Lira	Kaç köye verildiği	Beher verilen Lira	köye pay İzahat
1945	213.365	21	10.000	20 vilâyetin birer köyüne
			13.365	Bir vilâyetin bir köyüne.
1946	462.000	21	22.000	21 vilâyetin birer köyüne.
1947	471.176	21	23.000	20 vilâyetin birer köyüne.
			11 176	Bir vilâyetin bir köyüne.
1948	605.382	63	9.609	63 vilâyetin birer köyüne.
1949	698.099	126	5.540	63 vilâyetin ikişer köyüne.
1950	658.568	189	3.484	63 vilâyetin üçer köyüne..
1951	427.040	189	2.259	63 vilâyetin üçer köyüne-
1952	1.044.701	126	8.291	63 vilâyetin ikişer köyüne.
1953	1.128.584	63	17.634	63 vilâyetin birer köyüne.
	5.708 915	Toplam		

(43) Bu tamim için bakınız: Bahattin Selçuk; Belediye ve Köylerimizin Kitabı 1951, sayfa: 832.

İller Bankasının, köylere teallük eden diğer vazifeleri de vardır:

1 — Banka; köylerin kuruluş ve imarı yolundaki plân ve programların gerçekleştirilmesini desteklemek gayesiyle, bunlara, kendi tüzüğünde yazılı esas ve şartlara göre kredi sağlar.

2 — Banka; lüzumlu makinelerle alet, edevat ve malzemeyi, köylere satar veya kiralar.

3 — Banka, köylerin sigorta ettirmek istiycekleri menkul ve gayrimenkul mallarını sigorta ettirir.

Ç — Muhtaç asker ailelerine yardım paraları (44).

4109 sayılı kanun mucibince tahsil ve tahsis olunacak paralar; köy bütçelerinde açılacak hususî bir fasla varidat ve mukabili asker ailelerine yardım namıyla açılacak fasla sarfiyat kaydolunur. Bu paralar; asker; ailelerine yardımdan başka ve maksatlara sarf olunamaz. Senesi içinde sarfedilmeyen paralar, ertesi sene bütçelerinde aynı fasla varidat kaydedilerek aynı hizmete tahsisen sarf olunur.

Köyler birleşik bütçesinin 1950 - 1953 senelerine ait gelir miktarları aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir:

Yılı	Para	Mahsul	İmece	Resim,harç Ve hasılat	Asker Ailelerine yardım	Bakaya	Toplam
1950	19.991.563	7.232.929	21.228.726	16.534.364	670.376	9.281.773	74.939.731
1951	18.901.602	8.908.185	20.861.218	17.164.961	681.237	9.417.548	74.934.751
1952	19.409.597	7.305.055	21.299.898	19.821.167	651.365	8.811.590	77.298.667
1953	20.849.233	11.617.827	22.355.727	22.772.555	722.612	8.912.692	87.241.646

II — KÖYÜN GİDERLERİ

Köy giderleri; gerek Köy Kanuniyle ve gerekse diğer kanunlarla köylere verilmiş olan vazife ve hizmetlerin yapılması için sarf edilen para, emek ve mahsul ile köy adamlarının ücretlerinden ibarettir.

(44) 15/8/1941 tarihli ve 4109 sayılı kanuna ve bu kanunun 12. ci maddesine bakınız.

Köy giderleri, köy bütçesinde bir tasnife tâbi tutulmuştur. Bu tasnife göre, gider; yedi fasla ayrılmaktadır:

1 — İdare işleri gideri:

Köy adamlarının (muhtar, kâtip, korucu, imam, sığırtmaç ile diğer memurların) aylık veya yıllıkları ile ⁽⁴⁵⁾ mefruşat, kırtasiye ve köy defterleri, tenvir ve teshin ve müteferrika, korucu elbisesi, bayram masrafları ve benzerleri gibi idare masraflarından ibarettir. İdare masrafları, ihtiyar meclisi kararına istinaden yapılır.

2 — Ziraat ve ekonomi işleri gideri:

Sulama harkları açma ve onarma masrafları ⁽⁴⁶⁾; ağaçlama, aşılama ve fidan yetiştirme masrafı ⁽⁴⁷⁾; damızlık masrafı ⁽⁴⁸⁾; önek tarla, bahçe ve benzeri masrafı ⁽⁴⁹⁾; zararlı hayvanlar ve nebat hastalıkları ile mücadele masrafı ⁽⁵⁰⁾; pazar, çarşı ve benzeri yerler masrafı ⁽⁵¹⁾; küçük endüstri ve ziraat makineleri masrafı ⁽⁵²⁾; olmak üzere yedi maddeden mürekkeptir.

(45) Köy Kanununun 17. ci maddesinin 17. ci bendi ile 3664 sayılı kanunim 1. ci maddesinin 1. ci fıkrasına bakınız.

(46) Köy Kanununun 13. cü maddesinin 24. cü, 14. cü maddesinin 11. ci bentlerine, 2 Şubat 1330 tarihli (Seylaptan dolayı İrası hasar eden gayri memlûk enharı sağirenin sureti tathiri halikındaki kanım) ile 8 Nisan 1334 tarihli (Kurra arazisi ile bahçelerin İskasına mahsus kanal ve çayların sureti tathir ve tamiri hakkında kanun) a ve 3039 sayılı Çeltik Ekimi Kanununa bakınız.

(47) Köy Kanununun 13. cü maddesinin 16. cı ve 14. cü maddesinin 8, 9 ve 29. cu bentleri ile 3116 sayılı Orman Kanununun 81, 82, 83 ve 85. ci maddelerine ve 1528 sayılı Yabani ağaçların aşılınması hakkındaki kanunun 1, 3, 7 ve 8. ci maddelerine bakınız.

(48) Köy Kanununun 14. cü maddesinin 26 ve 28. ci bentleriyle 904 sayılı İslahı Hayvanat Kanununa bakınız.

(49) Köy Kanununun 14. cü maddesinin 27. ci bendi ile 301 sayılı umumî tebliğ bakınız.

(50) Köy Kanununun 13. cü maddesinin 23, 25, 26. cı bentleriyle haşeratla mücadele kanunlarına bakınız.

(51) Köy Kanununun 14. cü maddesinin 7 ve 10. cu bentlerine bakınız.

(52) Köy Kanununun 14. cü maddesinin 12 — 19 ve 25 numaralı bentlerine bakınız.

3 — Kültür işleri gideri:

Okul ve öğretmen evi inşa ve tamir masrafı⁽⁵³⁾; okul daimi masrafları⁽⁵⁴⁾; okuma odası masrafları⁽⁵⁵⁾; Kurs masrafları⁽⁵⁶⁾; olmak üzere dört maddeden ibarettir.

4 — Sağlık ve İhtimâî yardım gideri:

İçme sulan masrafı⁽⁵⁷⁾; Temizlik ve sağlık tesisleri masrafı⁽⁵⁸⁾; Spor işleri masrafı⁽⁵⁹⁾; İhtimâî yardım masrafı⁽⁶⁰⁾; olmak üzere dört maddeden tereküp etmektedir.

5 — Bayındırlık işleri gideri:

Yol, köprü, meydan inşa ve tamir masrafı⁽⁶¹⁾; Köye ait akar ve emlak inşa ve tamir masrafı⁽⁶²⁾; Yangın vesaiti masrafı⁽⁶³⁾; Köy derneği veya ihtiyar meclisi kararına müsteniden aydınlatma masrafı: olmak üzere dört maddeden ibarettir.

(53) Köy Kanununun 13. cü maddesinin 15. ci bendi ile 47 ve 301 sayılı umumi tebliğlere bakınız.

(54) 4274 sayılı Köy Okul ve Enstitüleri Kanununun 16. cı maddesinin sonuncu fıkrasına bakınız.

(55) Köy Kanununun 14. cü maddesinin 20. ci bendiyle okuma odaları talimatına ve 9008 sayılı umumi tebliğe bakınız.

(56) Köy Kanununun 14. cü maddesinin 15 — 18 ve 30 numaralı bentlerine, 47 sayılı umumî tebliğe bakınız.

(57) Köy Kanununun 13. cü maddesinin 2 ve 3. cü bentleriyle 831 sayılı Sular Kanununun 4 ve 6. cı maddelerine ve bu kanuna ek olan 2659 sayılı kanuna bakınız.

(58) Köy Kanununun 13. cü maddesinin 1, 5 — 9. cu bentleriyle 14. cü maddesinin 2, 4 — 6 ve 31 numaralı bentlerine, 17. ci maddesinin 13. cü bendine ve Umumi Hıfzıssıha Kanuniyle 4874 sayılı Sıtma Savaş Kanununa bakınız.

(59) 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanununa bakınız.

(60) Köy Kanununun 13. cü maddesinin 14, 19, 28 ve 32. ci bentleriyle 14. cü maddesinin 21 ve 22. ci bentlerine bakınız.

(61) Köy Kanununun 13. cü maddesinin 10, 11, 18 ve 27. ci bentleriyle 14. cü bendine bakınız.

(62) Köy Kanununun 13. cü maddesinin 4 — 12 ve 20 numaralı bentleriyle 47 sayılı umumî tebliğe bakınız.

(63) Köy Kanununun 36. cı maddesinin 12. ci bendine bakınız.

6 — Türlü işler gideri:

Bina vergisi kanununa ihtiyar meclisi kararına müsteniden, vergi ve sigorta masrafı; Köy derneği kararına istinaden köy borçları, istikraz taksit ve faizleri, mahkeme ve keşif masrafı ⁽⁶⁴⁾; istimlâk masrafları ⁽⁶⁵⁾; Köy ihtiyar meclisi kararına müsteniden yapılan umulmadık masraflar ⁽⁶⁶⁾; Yine köy ihtiyar meclisi kararıyla yapılan türlü masraflar ⁽⁶⁷⁾; olmak üzere altı maddeden tereküp eder.

7 — Asker ailelerine yardım masrafı (68).

Köyler birleşik bütçesinin 1950 -1953 senelerine ait gider miktarları aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir:

Cetvel Karşı Sahifededir

(64) 4579 sayılı İller Bankası Kanuniyle Tüzüğüne, Harcirah Kanununa ve 43 numaralı nota bakınız.

(65) Köy Kanununun 44. cü maddesinin 2. ci fıkrasına bakınız

(66) Köy İdareleri Hesap Talimatının 9. cu maddesinde: «fevkalâde hallerde evvelden kestirilemeyen ve yılı içinde yapılması gereken işler için masraf bütçesinin yüzde beşini geçmemek üzere umulmadık masraflara tahsisat konur.» denilmektedir.

(67) Köy Kanununun 14. cü maddesinin 26. cı bendine bakınız.

(68) 11/8/1941 tarihli ve 4109 sayılı asker ailelerinden muhtaç olanlara yardım hakkındaki kanun ile Dahiliye Vekâletinin Mayıs 1944 tarihli talimatına bakınız.

Yıl	İdare İşleri	Ziraat İşleri	Kültür İşleri	Sağlık İşleri	Bayındırlık İşleri	Türü İşleri	Asker allelerine yardım	Toplam (Lira)
1950	25.514.307	5.021.133	7.910.532	8.404.762	18.830.832	8.461.039	797.126	74.939.731
1951	26.173.422	4.746.548	6.440.562	8.975.132	19.245.104	8.398.383	846.600	74.934.751
1952	26.112.852	4.813.435	5.685.585	10.943.799	20.985.914	8.037.900	689.182	77.298.667
1953	31.879.499	5.265.311	6.037.398	12.941.894	21.862.614	8.608.808	646.122	87.241.646

III — KÖYÜN BÜTÇESİ

Köy bütçesinin, 21/1/1942 tarihli «Köy İdareleri Hesap Talimatı hükümleri içinde tanzim ve tatbik edilmesi lâzımdır. Fakat, elemanlarının kifayetsizliği yüzünden, köy idarelerinin bu talimat hükümlerini tam manasiyle yerine getirmemekte olduklarını da peşinen ifade eylemek icabeder.

Adı geçen talimatın 1. ci maddesine göre «köy bütçesi; köy idarelerinin bir yıllık tahminî gelir ve giderlerini gösteren ve bunların senesi içinde toplanıp kanunlarla tayin edilen işlere ve hizmetlere harcanmasına izin veren bir kararnamedir.»

2. ci maddeye göre; «köy bütçesinin hesap devresi on iki ay olup Ocak ayının birinci günü başlar ve Aralık ayının son günü biter. Bu devre içinde yapılan tahsilat ve harcanılan para, mahsul ve imece tutarı bu yıl bütçesinin malıdır.»

Köy bütçesi, ihtiyar meclisince tanzim olunur ⁽⁶⁹⁾. Bütçenin hazırlanmasına, Kasım ayı başında başlanır ⁽⁷⁰⁾. Evvelâ gelir, bilâhara masraf kısmı tahmin ve tesbit olunur ⁽⁷¹⁾.

Gelir tahmin ve tesbit edilirken; Köy Kanununun 17. ci maddesinde ve diğer kanunlarda yazılı gelir kaynaklarından köyde mevcut olanları ayrı ayrı araştırılır. Bilahara; evvelki iki yıl içinde bu gelirden yapılan tahsilâtla, içinde bulunulan yılın Kasım ayına kadar yapılan ve bu tarihten yıl nihayetine kadar yapılacağı tahmin edilen tahsilat yekûnlarının üçte biri bulunur. Gelir fasılları bu suretle tamamlandıktan sonra, yekûnu yapılır ve böylelikle o yılın umumî geliri elde edilir.

Tahminlerde; köylünün mahsul ve kazanç durumu, ödeme kabiliyeti ve geçmiş sene vaziyeti ayrı ayrı gözönünde bulundurulur ⁽⁷²⁾.

Masraf bütçesinin tahmin ve tesbitinde ise; köyün aylıklı ve yıllık, daimî ve muvakkat adamlarının senelik ücretlerine ⁽⁷³⁾ ve köyün iş programına girmiş ve o yıl içinde yapılacak işlere yetecek tahsisat bütçedeki fasıl ve maddelerine konulur.

(69) Köy idareleri Hesap Talimatının 11. ci maddesine bakınız.

(70) Aynı talimatın 5. cı maddesine bakınız.

(71) Bilindiği üzere, Devlet bütçesinde; evvelâ gider, sonra gelir tahmin edilir. Köy bütçelerinde, bunun aksine hareket olunmaktadır.

(72) Köy İdareleri Hesap Talimatının 6-8. ci maddelerine bak.

(73) Köy muhtarını ve imamını: köy demeği seçtiğine ve ücretleri de dernekçe kararlaştırıldığına göre, ihtiyar meclisi bu şahısların ücretlerini aynen kabul eder.

Tahmin ve tesbit işi bittikten sonra, ihtiyar meclisince, bütçe kararnamesi tanzim olunur. Kararda; «o yıl içinde toplanacağı ve harcanacağı umulan gelir ve gider tutarı, imece yoluyla çalıştırılacakların hangi mevsimlerde kaçar gün çalışacakları, salmaların kaç taksitte alınacağı ve taksit zamanları, bedenlen çalışacakların gündelikleri, aynen alınacakların vasatı kıymetleri gösterilir.» (74).

Bütçenin, alâkalı vesayet makamınca tasdiki lâzımdır. Bütçe, bu tasdikten sonra tekemmül etmiş ve tatbik safhasına girmiş olur. Gerçekte, köy ihtiyar meclisince tanzim olunan bütçe; Kasım ayı sonuna kadar kaymakama (merkez ilçelerinde valiye) - nahiye müdürü vasıtasıyla - gönderilir. Bu makamlar, bütçeyi; Aralık ayının 8. ci günü akşamına kadar tetkik ve tasdik ederek köye iade eylemeğe mecburdurlar.

Vesayet makamı; noksan görülen bütçeleri, bir hafta içinde tamam-

(74) Köy İdareleri Hesap Talimatının ekleri arasında bulunan 8 maddelik kararname örneği şudur :

Kararname No. : Tarihi :

1 — yılı köyü geliri lira kuruş tahmin olunmuştur.

2 — yılı gideri de lira kuruş olarak tesbit olunmuştur.

3 Bütçede yazılı gelirler Köy Kanunu ve diğer kanunlar buyruğuma uygun şekilde makbuzla toplanacak ve giderler senet mukabilinde yapılacaktır.

4 — Bütçede yazılı gelirlerden başka resim, harç, salma ve sair namı altında birşey alınmaz ve bütçede yazılı işlerden başka yerlere harcanmaz.

5—Bu bütçede yazılı mahsul ve malzemedenkilosuna.....kuruş kilosuna kuruş ve imece mukabili köy işlerinde çalışacakların gündeliğine dekuruş ortalama kıymet ve değer biçilmiştir.

6—Mükelleflere salınacak salmaları taksitte aylarıbasında toplamaya ve imece işlerince her mükellefi..... gün müddetle..... aylarında çalıştırma muhtar iznildir.

7 —İhtiyari işler arasında bulunan ve numaralı kanunun.....maddesiyle dahi yapılması istenilen işler köy derneğinintarih..... sayılı kararı ve Vali - Kaymakamın tarih sayılı onayı ilemecburi işler arasına alınarak tahsisati konulmuştur.

8 — Bu bütçe Vali - Kaymakam tarafından görüldükten sonra Ocak 195... gününden itibaren tatbik olunur.

Muhtar Öğretmen İmam âza âza âza âza Kâtip

442 sayılı kanunun 12, 17, 43, 45, 46, 47 ve 2491 sayılı kanunun 2. ci maddesiyle 3664 sayılı kanun hükümlerine göre tetkik edilmiş ve muvafık görülmüştür.

...../...../ 195 ...

Vali - Kaymakam

latmağa mecburdurlar ⁽⁷⁵⁾. «Köy idareleri Hesap Talimatında bütçeyi tasdik salahiyetini haiz olan idare âmirlerinin, bütçeler üzerinde tadilât yapıp yapamayacağı hakkında bir hüküm yoktur. Tamamlanmak için bir hafta müddet bırakılmış olmasından, geri gönderilerek tamamlattırılacağı mânasını çıkarmak mümkündür. Fakat Belediye Kanununun 123. cü maddesiyle tasdik makamlarına, muayyen beş halde, tadilât yapmak salahiyetinin verilmiş olduğunu düşünürsek, köy bütçelerini tasdik eden idare âmirlerinin de böyle bir salahiyete malik olabileceklerini kabul etmek doğru olur. Tasdik makamları vilâyet özel idarelerinin bütçelerinde de muayyen hallerde tadilât yapabilirler.» ⁽⁷⁶⁾.

Bütçeye eklenmesi mecburî olan bazı vesikalar vardır:

- 1 — Vali veya kaymakam tarafından tasdikli tarifeler;
- 2 — İsimli bakaya cetveli;
- 3 — Köy adamlarına ait tasdikli kadro;
- 4 — Köy muhtarı ile imamının ücretine ait dernek kararı;
- 5 — Üç yıl vasatisinin azaltılmasını veya çoğaltılmasını mucip bir sebep varsa, bu sebebin zaruriliğini belirten karar sureti;
- 6 — Bütçenin gelir ve gider kısımlarının müstenidatını gösteren liste ;
- 7 — Gider bütçesinin altıncı faslı (yani türlü işler) müfredatı;
- 8 — Gelir bütçesinin müfredatı;
- 9 — Yıllık köy iş cetveli;
- 10 — İdare masrafları müfredatı;
- 11 — Köy borcu müfredatı;
- 12 — İhtiyarî iken mecburiye geçirilen vazifelere ait dernek kararı.

Köy gelirlerinin tahsilâtı, muhtar tarafından yapılır. Tahsilât mukabilinde, muhtar; alâkalıya, maliye tarafından basılmış makbuz verir. İmece yoluyla çalıştırılan mükelleflere ve ayniyata kopyalı ve müteselsil numaralı vesika verir.

«Salma, bütçe kararnamesinde tâyin edilen taksit müddetleri zamanında ve diğer gelirler de tahakkuk ettikçe tahsil olunurlar.»

Mâliyeden alınacak makbuzları, muhtarların; kaza ve vilâyet köy bürolarındaki makbuz defterine kaydettirmeleri lâzımdır. Makbuzların

(75) Köy İdareleri hesap Talimatının 5 ve 11. ci maddelerine bakınız.

(76) Fehmi Yavuz ; Köy İdarelerimizin mâliyesi, sayfa: 70.

sıra numarası tâkip edilerek kullanılması ve makbuz ciltleri bittiği zaman, köy bürosundaki kaydine işaret verdirilmesi icabeder.

25 - 50 liradan fazla köy paradan; millî bankalarda köy hükmî şahsiyeti adına açılacak carî hesapta bulundurulur. Bu miktarlar arasındaki azamî ve asgarî hadler, lüzum ve ihtiyaca göre, köy meclisleri tarafından tâyin ve tesbit olunur.

Masrafın tahakkuk ve tediyesi işle de muhtar uğraşır. Masraf; köy adına yapılan hizmetlerden dolayı köyün borcunu tâyin suretiyle tahakkuk eder. Karşılığı bulunan ve muhtarın tasdiğiyle tahakkuk eden köy borcu, pullu senet veya fatura veyahut da makbuzla köy sandığından ödenir.

Masraf tahakkuk işinin evrakı müsbiteye dayanması şarttır. Evrakı müsbiteyi; köy muhtariyle köy kâtibi hazırlar. Köyde aylık veya yıllık alanların veya köy işlerinde muvakkaten çalıştırılanların ücretleri pullu senetle verilir. Satın alınan eşya ve levazım mukabilinde fatura ve pullu senet alınır.

Evrakı müsbiteye dayanmayan sarfiyattan, köy muhtarı ve sarfiyatı tasdik eden ihtiyar meclisi azaları mes'uldürler.

Köy hesaplarının kontrolü, ihtiyar meclisleri ve idare âmirleri tarafından yapılır. Gerçekten, köy muhtarı; her ayın birinci günü bir ay içinde nerelerde ne miktar tahsilât yapıldığını, köy sandık ve anbarından kimlere ne gibi işler için tediye bulunduğunu bütün vesikalariyle köy ihtiyar meclisine göstermeye ve hesap vermeye mecburdur. Bu kontrolün neticesi, gelir ve gider defterinin altına yazılır ve ihtiyar meclisi tarafından imzalanır.

Aybaşı kontrolünü müteakip; bir aylık para, mahsul ve imece gelir ve giderleri bütçedeki fasıl ve maddeleri üzerinden örneğine uygun bir cetvele geçirilir ve altı köy meclisi tarafından tasdik olunarak aslı köyün bütçesiyle beraber saklanır. Tasdikli örnekleri nahiye ve kazaya gönderilir. Sene başında bu hesapların yıllık hülâsası da aynı makamlara gönderilir.

İdare âmirleri, kontrollerini; gelir ve gider hesapları ile cetveller üzerinde yaparlar. Bu maksatla makbuz ve senetleri incelerler. Fakat bu kontroller, her zaman faydalı netice vermekten uzaktır. Çünkü, bir meslekdaşımızın pek güzel belirtmiş olduğu veçhile, «köyde, para tahakkuk ettirmek, toplamak, vezne etmek ve sarf etmek işleri o kadar birbirine girift olmuştur ki, en tecrübeli muhasebeciler dahi bunun içinden çıkamaz-

lar. Köyde suiistimali bulup çıkarmak haylice bir meseledir. Çok zamanlar adli makamlar dahi bunu tesbitten âciz kalırlar.» (77).

Kat'î hesap; yıl başında yapılır. Her yıl başında, aybaşı hesap cetvelleri ile bütçe üzerinden bir yıllık son hesap yapılır. Altına, bütçede olduğu gibi, kararı yazılır ve köy meclisi tarafından imzalanır. Her iki tablodaki umumî yekûnun, aybaşı hesap cetvelleri umumî yekûnunu tutması icabeder. Köy İdareleri Hesap Talimatı; bir müellifimizin dediği gibi, «köylerin hesap işleri hakkında oldukça esaslı ve teferruata kadar giden hükümleri ihtiva ediyor. Fakat birçok hükümlerin, hatta bazı yerlerde bütün talimatın bugün için tatbik edilemeyeceğini derhal ilâve etmeliyiz. Çünkü birçok köylerimizde bu işlerin istediği asgarî bilgi ve okuryazarlık seviyesi henüz elde edilememiştir.» (78).

IV — KÖY SANDIĞI

Gerek köy kanununda ve gerekse diğer bazı kanunlarda, köy sandığından bahsedilmekle beraber; hiç birisinde köy sandığının tarifi yapılmamıştır. Maddelerin medlulüne göre, köy sandığı; köy gelirlerinin toplandığı yer diye tarif edilebilir. Fakat köylerimizde, köy gelirlerinin muhafazasına ait bir sandık mevcut değildir. Bütün gelirlerin hesabı muhtarda olduğuna göre, tatbikatta köy gelirlerinin hakiki veznedarı muhtarın kendisidir. Muhtarların hemen ekserisi bu paraları şahsen muhafaza ederler. Bu sebeple muhtarlar; köy paralarını, icabı hale göre, şahsî işlerinde de kullanmaktadırlar. Bundan dolayı haklarında takibata girilenler ise, parayı derhal tedarik ve alâkalı makama tevdi etmekle, ekseriya sorumluluktan kurtulmaktadırlar.

Köy Hesap Talimatının 22. ci maddesine göre, banka olan yerlerde; 50 liradan fazla paraların, millî bankalardan birisinde köy namına açılacak carî hesaba kaydettirilmesi mecburidir. Bununla beraber, kasabalarımızdan pek çoğunda bile banka yoktur. Netice itibariyle bu hüküm. tatbik kabiliyetinden mahrumdur.

(77) Saip Gökperçin; Fehmi Yavuzun «Köy İdarelerimizin Mâliyesi» adlı kitabının 75. ci sayfasında zikredilen mütalâa.

(78) Fehmi Yavuz; Köy İdarelerimizin Mâliyesi, sayfa: 73.

İDARE ÂMİRLERİNİN SEFERBERLİK İŞLERİ

Fazlı DEMİREL
İzmir Seferberlik Müdürü

Zamanımızın topyekûn harplerine karşı yapılacak hazırlıklarda idare âmirlerine, gerek millî seferberlik ve yurt içinin savunma ve korunması ve gerek Ordu seferberliğinin ikmal ve ihtiyaçları bakımından mühim vazifeler ve işler düşmektedir.

Millî seferberlik talimatnamelerine göre Valiler, vilâyetleri dahilindeki Millî seferberlik işlerinin mevzuat dairesinde yürütülmesini murakabe ve teminle mes'ul oldukları gibi, 3502 sayılı hava taarruzlarına karşı korunma kanunu ve 2/11769 sayılı Pasif Korunma talimatnamesile, bölgelerinde havaya karşı pasif korunma teşkilât ve tedbirlerini tahakkuk ettirmekle; 4654 sayılı memleket içi düşmana karşı silâhlı müdafaa mükellefiyeti kanunu ve 3/3169 sayılı talimatnamesi ile, bölgeleri dahilinde silâhlı savunma teşkilleri vücade getirmekle; 4656 sayılı şehir, kasaba ve köylerin lüzumunda tahliye ve seyrekleştirilmesi kanunu ve 3/12700 sayılı talimatnamesi ile, tahliye ve seyrekleştirme işlerine ait gerekli hazırlıkların ve plânların yapılması ve icabında yürütülmesiyle yine Valiler, kaza ve nahiyelerde de derece derece mahallî idare âmirleri mükellef bulunmaktadırlar.

3634 sayılı M. Müdafaa Mükellefiyeti kanun ve nizamnamesile bölgelerindeki askerî ihtiyaçlara elverişli her türlü vasıta, malzeme ve maddelerin tahrir ve tesbiti ve icabında bunların mükellefiyet yoluyla temini işleri de Vali ve kaymakamların başkanlıkları altındaki M. Müdafaa Mükellefiyeti komisyonlarına verilmiştir.

Gerçi, M. Müdafaa Mükellefiyeti ve havaya karşı pasif korunma işleri, Vali ve kaymakamların başkanlıkları altındaki «M. Müdafaa Mükellefiyeti» ve «Pasif korunma» komisyonu gibi komisyonlara ⁽¹⁾ verilmiş bulunmakta ise de, her biri aslı vazifesile vazifeli ve meşgul olan muhte-

(1) Valilerin başkanlığı altındaki M. M. Mükellefiyeti komisyonlarının vazife ve salahiyeti de, kaza komisyonları gibi yalnız merkez kazasına aittir. Kaza P. Korunma komisyonları vilâyet komisyonlarına bağlı olmak üzere yalnız korunma mecburiyetine tâbi kazalarda bulunur.

lif daire ve teşekkül âmir veya mensuplarından kurulan bu komisyonların hazerdeki çalışmaları, umumiyetle bir istişare veya hazırlanan hususları usulen karara bağlamaktan ibaret kalmakta; hakikatte bütün işler yine idare âmirliklerinde görülmektedir.

Vilâyet merkezlerinde Valiliklerin seferberlik muamelât ve muhaberatı seferberlik müdür veya memurluklarında, yetiştirilebildiği kadar bilgili bir şekilde tedvir, takip ve organize edilmekte ise de, kazalarda bir seferberlik memurunun bulunmaması, çok ihtiyaç duyulan bir noksanlık teşkil etmektedir.

İdare âmirlerinin başlıca seferberlik işleri şöylece sıralanabilir:

- I — Daire ve müesseselerin seferberlik işleri ve takvimleri,
 - II — Millî Müdafaa Mükellefiyeti işleri,
 - III — Hava taarruzlarına karşı korunma işleri,
 - IV — Memleket içi düşmana karşı silâhlı savunma işleri,
 - V — Tahliye ve seyrekleştirme işleri,
 - VI — Muzır propaganda ve sabotajlara karşı korunma işleri.
- Bu işler aşağıda esasları itibarile kısaca gözden geçirilecektir.

- I — Daire ve müesseselerin seferberlik işleri ve takvimleri:

1211 Sayılı Seferberlik kanununun 4. cü maddesi, Hükümet teşkilât ve şuaatının seferberlik işlerinin «Millî seferberlik talimatnamesi» ne tevfi kan yürütüleceğini âmirdir. Bu maddede geçen Millî seferberlik talimatname ve talimatları gereklerince vilâyet, kaza ve nahiyelerde idare makamlarına ait yapılması lâzım gelen seferberlik hazırlıkları ve seferber olma takvimleri ihzar ve tanzim; diğer resmî daire ve müesseseler tarafından yapılması icabeden seferberlik işleri ve seferber olma takvimleri de İdare âmirliklerince takip, tetkik ve tasdik olunur.

Bu hazırlıklar ve takvimler ne kadar mükemmel olursa, bir seferberlik halinde o makam, daire veya müessesenin seferberlik işleri, seferberliğin icap ve ihtiyaçlarına intikalleri de o kadar mükemmel olur ki: bunun önemini söylemeğe lüzum yoktur.

- II — Millî Müdafaa Mükellefiyeti İşleri:

Seferberlikte veya fevkalâde hallerde mahallî kaynaklardan temini icabeden ve alelade şekillerde temin olunamayan askerî ihtiyaçlar ve hizmetler, 3634 sayılı M. Müdafaa Mükellefiyeti kanunu ve 2/13765 sayılı M. Mükellefiyeti nizamnamesindeki hükümler ve esaslar dairesinde

M. M. Mükellefiyeti komisyonları tarafından, kabiliyet ve kaynaklarına göre halktan mükellefiyet yoluyla temin edilir. Bu konuda M. M. Mükellefiyeti komisyonlarınca yapılacak işler başlıca iki safhada toplanmaktadır.

1 — Hazerde yapılacak ihşai ve ihzarı tetkik, tesbit ve tahrir işleri: İskân ve konaklamaya elverişli bütün binaların ve istiap kabiliyetlerinin, yakacak, yiyecek, giyecek, inşaat, muhabere ve sair askerî ihtiyaçlara elverişli bilûmum malzeme ve maddelerin gelim, gidim ve mevcut bulunabilecek miktarlarının tetkik ve tesbit edilmesi; her türlü taşıt vasıtalarının tahriri, değişikliklerinin takibi, kayıt ve kuvvelerinin tutulması, seferde alınacak taşıt vasıtalarının gerekli celp hazırlıklarının yapılması gibi işlerdir.

2 — Mükellefiyet tatbiki işleri: Fevkalâde hallerde veya seferde ve Vekiller Heyetince mükellefiyet tatbikine başlanması kararı verildikten sonra, selâhiyetli askerî makamlardan istenecek ihtiyaçların mükellefiyet tatbiki suretiyle temin ve ciheti askeriye teslim edilmesidir. Bu işin tatbikatı da iki halde vaki olur. Birinci halde, bir seferberlik ilânı halinde ihtiyaç bulunan konaklar ve alınacak taşıt vasıtaları için olduğu gibi, askerî makamlarca hazerde iken ilgili mülkî makamlar vasıtasile M. M. Mükellefiyeti komisyonlarına bildirilmiş olan seferî ihtiyaçlardır ki: bunlar hakkında hazerden mülkî makamlar ve komisyonlar tarafından yapılmış olan hazırlıklar dairesinde icabında otomatikman bir şekilde mükellefiyet tatbikine geçilecek demektir.

İkinci halde ise, fevkalâde zamanlarda veya seferde lüzum hasıl oldukça selâhiyetli askerî makamlardan istenecek ihtiyaçlardır ki; bu ihtiyaçlar talep vaki oldukça M. M. Mükellefiyeti komisyonlarınca mevcut kaynaklardan mükellefiyet tatbiki suretile temin olunur.

Burada şu cihetin de hatırlanması yerinde olur ki: 3634 sayılı kanunun 1. ci maddesinden de anlaşılacağı gibi fevkalâde zamanlarda veya seferde halktan temini lâzım gelen bütün askerî ihtiyaçların behemehâl mükellefiyet yoluyla tedariki icabetmez. Normal kiralama veya satınalma suretile temini mümkün olanlar, ilgili askerî makamlarca bu yolda mübayaa ve temin olunurlar.

III — Hava taarruzlarına karşı korunma işleri:

Bilindiği gibi hava taarruzlarına karşı biri aktif (düşman hava taarruz vasıtalarına müessir olunarak taarruzlarına meydan bırakmamak), biri pasif (düşman hava taarruz vasıtalarının tesirlerinden sakınmak veya tesirlerini azaltmak ve gidermek) için alınan tedbirler olmak üzere iki

türlüdür. Hava taarruzlarına karşı korunmak için yalnız aktif veya yalnız pasif korunma tedbirleri kâfi olmayıp her ikisinin de aynı zamanda lüzum ve ehemmiyeti vardır. Aktif korunma Devletin silâhlı kuvvetlerine ait bir iş olup konumuzun dışındadır.

Pasif korunmaya gelince: bu konuda halen 3502 sayılı bir kanunla bu kanunun tatbikatına ait altı nizamname, iki talimatname ve ayrıca salâhiyetli makamlar tarafından neşredilmiş muhtelif talimatlar mevcuttur.

Havaya karşı pasif korunma bakımından yurt içi; A) Korunma mecburiyetine tâbi şehir ve kasabalar, B) Korunma mecburiyetine tâbi olmayan şehir ve kasabalar, C) Bunların dışında kalan köyler ve diğer meskûn yerler olmak üzere üç bölümde mütalâa edilebilir.

A) Korunma mecburiyetine tâbi şehir ve kasabalarda pasif korunma bakımından yapılacak teşkilât ve tedbirlerin başlıcaları şunlardır:

1 — Alârm safhalarına ait haberlerin alınması ve yayılması, düşman hava taarruz vasıtalarının o şehir veya kasabaya hücumda gelmekte olduklarının ve gittiklerinin zamanında öğrenilerek, mahallî teşkilât ve halkın da buna göre hazırlanmaları ve harekete geçmeleri için zamanında ihbar veya ilân edilmesi lâzımdır. Bu maksatla, şehir ve kasabaların Pasif korunma âmirlikleriyle ilgili hava haber verme merkez ve mercileri arasında icabeden haberleşme irtibatı tesis edilerek, seferde bu mercilerden alınacak haberlere göre pasif korunma amirliklerince alârm vasıtaları (canavar düdükları veya diğer sesli aletler) çaldırılmak suretile halka “Alârm” veya “Hücum bitti” işaretleri ilân edilir. Bu irtibat ve tertibatın evvelden ve emniyetli bir şekilde kurulmuş olması çok mühimdir.

2 — Işıkların söndürülmesi ve karartılması (Harp tenviratı): Düşman tayyarelerinin geceleri hedeflerini kolayca bulmalarını güçleştirmek maksadile, harp tehlikesi halinde hükümetçe verilecek emir üzerine harp tenviratı tatbik olunur. İkinci bir emirle kaldırılınca kadar tehlike hali veya sefer boyunca devam eder.

Harp tenviratında havadan ışık gözükmemesi esastır. Bunun için şehir ve kasabalarda mühim yol kavşakları, tehlikeli mevkiiler ve lüzumlu merkezler gibi pek zaruret bulunan yerlerdeki dış ışıklar havadan gözükmeyecek şekilde maskelenecek, diğer dış ışıklar tamamen söndürülür. Umumi ve hususî bütün binalarda ve evlerdeki iç ışıkların da dışardan gözükmemesi için gerekli karartma tedbirleri alınır. Motörlü taşıt vasıtalarının ışıkları da maskelenir veya söndürülür.

Gerek dışarıdaki umumî ışıkların ve gerek binalardaki iç ışıkların icabında derhal söndürülmesi ve karartılması için lâzım gelen bütün tertibat ve malzemenin, gerek belediyeler ve gerek halk tarafından hazerden tesis, temin ve muhafaza edilmekte olması gerektir.

3 — Pasif korunma teşkilleri: Şehir ve kasabalarda bir mevki Pasif korunma amiri, büyüklüğüne ve durumuna göre pasif korunma plânı ile tesbit edilecek miktarda pasif korunma teşkilleri (ekipleri) bulunur. Pasif korunma amiri o yerdeki Emniyet müdür veya amiri, emniyet teşkilâtı olmayan yerlerde Jandarma kumandamdır.

Pasif korunma teşkilleri; 1. Gözetleme, alârm - irtibat, 2. Yardımcı polis, 3. Yardımcı itfaiye, 4. Sıhhi ve veteriner yardım, 5. Gaz ve radyasyon arama ve temizleme, 6. Enkaz kaldırma can kurtarma ve patlamayan bombaları kaldırma, 7. Teknik (Elektrik, telgraf, telefon, su, kanalizasyon gibi) tesisleri onarma olmak üzere başlıca yedi gruba ve hizmet bölümüne ayrılır.

Pasif korunma teşkilleri umumî sevk ve idareleri bakımından mevki pasif korunma amirine, teknik çalışma ve yetiştirilmeleri bakımından ise nizamname ile tayin ve mahallî pasif korunma plânları ile tesbit edilen kendi teşkil âmirlerine bağlıdırlar. Pasif korunma âmiri ve teşkilleri hazer zamanında mahallî idare amirinin sefer zamanında hava korunmasına ait işlerde varsa mevki Hava savunma kumandanının emrinde bulunur.

Pasif korunma teşkilleri için lüzumlu şahıslar hazerde seçilerek, kurslarla yetiştirilerek, icabeden malzeme ve teçhizatları da temin edilerek seferde vazifeye çağırılır ve çalışmaya hazır bulundurulurlar.

4 — Toplu korunma ve Seyrekleşme: Alârm sıralarında düşman hava taarruzlarına karşı toplu korunmanın esası sığınaklardır. Şehir ve kasabalarda civarlarında derhal dağılmağa müsait sahalarda bulunmayan bölgelerde oturanlardan binaları elverişli olanların binaları içinde veya yanlarında kendileri tarafından tam veya takviyeli basit sığınaklar; sığınak yapılmasına elverişli olmayan binalarla bu bölgede çarşı, pazar, iskele, istasyon ve diğer geliş, gidiş yerlerinde bulunacak halk için de hükümet veya belediyeler tarafından umumî sığınaklar yaptırılır.

Yanlarında müsait bahçe veya arsalarla civarlarında derhal dağılmağa elverişli sahalarda bulunan bölgelerdeki halk için umumî sığınaklar yaptırılmayıp buralarda ihtiyaç miktarına göre halk hükümet veya belediyeler tarafından korunma siperler (çukurlar) yapılır.

Hangi binalarda, ve hangi bölgelerde ve semtlerde oturan halk için hangi yerlerde sığınaklar veya siperler yapılacağı, pasif korunma komisyonlarınca hazerde tesbit, tayin ve münasip görülecek zamanlarda ilgili halka da bildirilir.

Seyrekleşme: Lüzum görülecek şehir ve kasabalarda daha ziyade ihtiyarlar, sakatlar, çocuklar ve kadınlardan olmak üzere bir kısım halk, havaya karşı korunma bakımından civardaki köy, mahalle, bağ ve bahçe evlerine nakledilmek suretile seyrekleşme yapılabilir. Bu husustaki tedbirler de hazerde tesbit ve plânlaştırılarak icabında tatbik olunur.

5 — Yangınlara karşı umumî korunma tedbirleri. Şehir ve kasabalarda mevcut su tesislerinin tahribi ihtimalleri de nazara alınarak, yangın ihtiyacı bakımından lüzumlu su kaynakları bulundurulması; petrol, alkol, barut, fişek, kükürt, pamuk, tütün, odun, kömür ve benzerleri parlayıcı, patlayıcı ve kolayca yanıcı maddelere ait depo ve satış yerlerinin hava taarruzlarından husule gelecek yangın tesirlerine ve sirayetlerine karşı emniyetleri; binaların kolayca yangına tutulmamaları, evlerde ve diğer binalarda bina itfaiyecileri ayrılması, yangın bombalarına ve yangınlara karşı kullanılacak söndürme malzemelerinin tedariki gibi, talimat icaplarına ve mahallî duruma göre lâzım gelen tedbirler tesbit ve aldırılır.

6 — Yiyecek ve içeceklerin korunması: Şehir ve kasabaların mevcut su menba ve tesislerinin tahripleri hallerinde halkın susuz kalmaması, un fabrika ve değirmenlerinin ve fırınların tahripleri hallerinde un ve ekmek ihtiyacının karşılanması; stok depolarında, satış yerlerinde ve hatta evlerde bulunacak yiyecek ve içecek maddelerinin tahrip, yangın, gaz ve radyoaktivite tesirlerinden korunmaları için talimat esaslarına ve mahallî duruma göre isabeden tedbirler ve tertibat alınır.

B) Korunma mecburiyetine tâbi olmayan şehir ve kasabalar: Buralarda mahallin durum ve hususiyetine göre, 1. Alârm haberlerini alma ve yayma tertibatı, 2. Işıkların söndürülmesi ve karartılması, 3. Pasif korunma teşkillerinden yalnız yardımcı itfaiye ve sıhhiye ekipleri,

4. Halkın alârm sıralarında korunmaları için yanlarında veya civarlarındaki elverişli yerlerde korunma siperleri yapılması, 5. Yangına karşı lüzumlu korunma tedbirleri alınır.

C) Köylerde ve diğer meskûn yerlerde: Şehir ve kasabalar dışında kalan bilumum köylerde ve diğer meskûn yerlerde de ışıkların söndürülmesi ve karartılması, çıkacak yangınların söndürülmesi için itfaiye ekip-

leri kurulması, ekinlerin ve hayvan topluluklarının hava taarruzlarının tesirlerinden ve yangınlardan korunmaları için ilgili nizamname ve talimatlardaki esaslar dairesinde gerekli tedbirler tesbit ve icabında alınır.

Hava taarruzlarına karşı pasif korunma bakımından yapılması lâzım gelen yukarıda yazılı bütün teşkilât, malzeme ve tedbirler hazerden düzenlenen “Hava taarruzlarına karşı pasif korunma plânı” ile tesbit ve tertiplenerek buna göre hazerde gerekli hazırlıklar yapılır. Söylemeğe lüzum yoktur ki: bu teşkilât ve tedbirler hazerde ne kadar iyi hazırlanmış ve ne kadar iyi tertiplenmiş bulunursa bir seferberlik halinde de o nisbette faydalı ve verimli olur.

IV — Memleket içi düşmana karşı silâhlı savunma işleri bu konudaki 4654 sayılı kanun ve bunun tatbikine ait 3/3169 sayılı talimatname gereğince, fevkalâde zamanlarda veya seferde düşman tarafından havadan paraşütçü ve kıt’a indirmelerine, deniz çıkarmalarına ve hudutlardan sızmalara karşı mücadele etmek üzere, silâhlı harp kuvvetlerinden ayrı olarak lüzum görülen yerlerde idare amirliklerince” silâhlı savunma — Avcı — teşkilleri vücade getirilir.

Bu teşkilâtın subay, astsubay ve erleri mahallî halktan yoklama ve muayene ile seçilir, defterleri düzenlenir; silâh, cephane ve teçhizatları in M. Müdafaa Vekâletince verilir.

Talimatnamenin 7. cı maddesile bu teşkilâta ait silâh, cephane ve teçhizatın korunma ve bakımından idare amirleri sorumlu tutulmakta ise de, tatbikatta bu malzemenin doğrudan doğruya idare amirliklerince, tesellüm, muhafaza ve bakımındaki müşkülât görülerek, bunların tesellüm ve muhafaza bakımlarının temini İdare amirlerinin murakabesi alanda jandarma teşkilâtına verilmiştir. Ancak talimatnamedeki maddenin de bu şekilde düzeltilmesine çok ihtiyaç duyulmaktadır.

V — Tahliye ve seyrekleştirme işleri

Şehir, kasaba ve köylerin lüzumunda tahliye ve seyrekleştirilmesi hakkındaki 4656 sayılı kanun ve 3/12700 sayılı talimatname hüküm ve esaslarına göre, bir harp halinde harekât sahasında bulunacak veya düşman hava ve deniz kuvvetlerinin taarruzlarına fazla maruz kalabilecek şehir, kasaba ve köylerdeki halk, hayvanat, harbin beslenmesine yarar her türlü vasıta, eşya, malzeme ve maddeler, resmî daire ve müesseseler Vekiller Heyeti kararı ile tamamen veya kısmen başka yerlere taşınarak muvakkaten tahliye veya seyrekleştirme yapılır.

Tahliye, seyrekleştirme ve yerleştirme yapılacak bölgeler Vekiller heyeti kararile tayin edildikten sonra ilgili vilâyetlere, vilâyetlerden kazalara bildirilerek tahliye veya seyrekleştirilecek bölgelerdeki halk, hayvanat ve diğer maddelerin tahliye ve yollamaları, yollarda icabeden yerlerde konaklamaları, yerleştirme bölgelerinde iskânları ve müstahsil hale getirilmeleri için, ilgili İdare amirliklerince lâzım gelen hazırlıklar ve tedbirler tesbit ve plânları düzenlenerek lüzum halinde tatbik ve temin olunur.

Bu işleri koordine bir şekilde görmek üzere talimatname ile vilâyetlerde Valinin, kazalarda Kaymakamın başkanlığı altında birer komisyon kurulmaktadır.

VI — Muzır propaganda, casusluk ve sabotajlara karşı korunma işleri

Bu konu, idare ve zabıta teşkilâtımızın daimî vazifesi cümlesinden olmakla beraber, seferde daha ziyade nezaket ve ehemmiyet kesbedeceği malûmdur. Bu bakımdan harp dilinde beşinci kol diye anılan muzır propaganda, casusluk, sabotaj gibi memleket dahilinde düşman hesabına yapılabilecek her türlü zararlı hareket ve faaliyetlerin önlenmesi için seferde daha kuvvetli ve daha sıkı bir şekilde alınması icabeden tertibat ve tedbirler, hazerde tesbit, tertip ve plânlaştırılır; ve lüzumunda bu suretle hareket ve tertibat alınır.

SİYASÎ SUÇLAR

Yazan :

Dr.Abdullah Pulat GÖZÜBÜYÜK
Adalet Bakanlığında Hâkim

SİYASÎ SUÇ MEFHUMU

Siyasî suçlar hem Millî Hukuk ve hem Milletlerarası Hukuk bakımından çok önemli bir mevzudur.

Siyasî suçlar mahiyetleri, bünyeleri bakımından umumî suçlardan ayrılırlar.

Siyasî suçlar, münhasıran Devletin siyasî nizamını, Hükümet şeklini, siyasî kuvvetler teşkilâtını ve faaliyetini, vatandaşların siyasî haklarını ihlal eden fiillerdir.

Kopenhagda Ağustos/1935 tarihinde toplanan (ceza hukukunun birleştirilmesi 6 ncı konferansında) kabul edilen metnin 1 numaralı bendinde siyasî suç mefhumu şu şekilde ifade edilmiştir. Devletin teşkilâtına veya faaliyetinin ifasına, bunlardan vatandaşlar için doğan haklara karşı işlenen suçlar siyasidir.)

Siyasî suçlar, ihlal edilen hakkın mahiyeti, faili harekete getiren saik ve failin takip ettiği gaye bakımlarından umumî suçlardan ayrılır.

Siyasî suçların tarihçesi

Siyasî suçlar, mefhum olarak değil ve fakat hukukî mahiyetleri itibariyle, devletle beraber doğmuş, devletin tekâmülü ile birlikte, mana ve muhteva bakımından, hayli değişikliğe uğramış ve böylece bünye, saik ve gaye noktalarından, umumî suçlardan ayrı bir kategori olarak belirmiştir. Bu tarihî tekâmül oldukça uzun sürmüş ve çeşitli safhalar halinde tezahür etmiştir.

Devlet denilen Hukukî ve siyasî teşekkülün doğduğu çağlardan itibaren, bu gün siyasî suç şumulüne giren, fiiller işlenmeğe başlamıştır.

Ancak cemiyetin iptidai hayat sürdüğü devirlerde, bu fiiller, Devlet için, Devletin varlığı ve devamı için çok ağır ve tehlikeli mahiyette telâkki edilmiştir. Bu itibarla bu suçlar için, umumî suçlara tayin edilen cezalardan çok daha ağır cezalar tayin edilmiştir.

Mutlakiyet rejimlerinin hüküm sürdüğü zamanlarda ve yerlerde Devlet ile hükümdar aynı kudret telâkki edilerek, devlet aleyhine işlenen suçlar, hükümdara karşı işlenmiş sayılmıştır. Bu görüşün tesiri altında. Devlete karşı işlenen suçlar (Crimen Majestatis) yani hükümdara karşı işlenmiş sayılarak türlü ikencelerle müterafık çok ağır cezalar tertip edilmiş ve ayrıca bütün mameleklerinin müsaderesi, yakın akrabalarının sürgüne gönderilmesi gibi cezaların şahsiliği esasına uymayan Adaletsiz müeyyideler tatbik edilmiştir.

Yine aynı görüşün tesiri altında siyasî suçluların geri verilmesi tecvez edilmiş ve fakat umumî suç işliyenlerin iadesi kabul edilmemiştir.

Uzun müddet siyasî suçlar umumî suçlardan daha ağır ve daha tehlikeli mahiyette telâkki edilmiştir. Zira umumî suçların bazı fertlerin haklarını ihlal ettiği, bu itibarla kısmı ve basit bir zarar meydana getirdiği ve halbuki siyasî suçların Devlete karşı işlenmiş olmaları itibariyle, devletin varlığını tehlikeye koyabileceği, bütün memleketin içtimaî ve siyasî nizamını sarsabileceği kabul edilmekte idi. Bu görüşün hüküm sürmesini mucip olan ve yukarıda açıklanan tarihi sebepler dolayısıyla bu suçları işliyenlerin muhakemesi için istisnai mahkemeler teşkil edilmişti.

Siyasî suçluluğun bu tarzda telâkkisi 19 ncu asrın yarısında değişti ve gelişti. Fransa'da Lois—PHİLIPPE'in Hükümeti zamanında (1830 — 1848) siyasî suçlarla umumî suçlar arasında sarıh olarak bir ayırma yapılmış ve siyasî suçlara tayin edilen cezalar ve bunların infazı umumî suçlara ait cezalarla onların infazından daha yumuşak ve daha adaletli bir hale getirilmiş, bu suçlara bakacak mahkemelere Jürinin iştirâkî kabul ve ayrıca siyasî suçluların geri verilmemesi ve bunlara iltica hakkı tanınması esasî Milletlerarası antlaşmalara konulmuştur.

Bu prensip bu gün Medenî devletler arasındaki münasebetlerde umumî bir kaide olmuştur.

Tarihi seyri bakımından, birbirini takip eden ihlaller dolayısıyla Hükümet şekillerinin, rejimlerin değişmesi, işledikleri fiiller sebebiyle âsi veya suçlu sayılarak takibe uğramış, mahkûm edilmiş olanların, sonradan isyan ve ihlâlin muvaffakiyetle neticelenmesi üzerine günün kahramanları sayılması, Siyasî suç telâkkisinde çok derin gelişmelere yol açmıştır.

İşlenen fiillerin egoist düşüncelere değil, sırf Vatanperverlik duygularına, memleketi ve insanlığı saadet ve selâmete kavuşturacak en doğru ve hayırlı yolun takip ve müdafaâ edilen yol olduğu hususundaki samimi kanaata dayandığı için şahsî gazez ve menfaatten azade masum ve nezih saiklerle işlenen bu suçların faillerine karşı insafıca hareket edilmesi ve ahlâkî redaetleri aşıkâr olan umumî suç faillerinden daha farklı, daha yumuşak muameleye tâbi tutulmaları lüzumu anlaşılmışa başlamıştır.

Bu hususta bilhassa Guizot nın “siyasî suçlarda ölüm cezası” ünvanlı eseri, bu suçları işleyenlere karşı daha yumuşak davranılması cereyanını kuvvetlendirmiş ve mevzuat sahasına intikalini temin etmiştir. Fransa’da başlayan bu yeni ceryan diğer bütün medeni devletlerin mevzuatında değişikliği mucip olmuş ve bu günkü siyasî suç telâkkisinin umumî surette yayılmasını sağlamıştır.

Bununla beraber, Birinci Dünya harbi ertesinde, bazı memleketlerde siyasî suçları işleyenlere şiddetli bir sistem tatbikine girilmiş ve böylece yumuşak ve daha adil sayılan rejimden dönülmüştür.

Birinci dünya harbi ertesinde kurulmuş olan rejimlerin tutunmasını ve müdafaasını istihdaf eden bu sistem hem siyasî suçların sahasını genişletmiş, hemde bunlara, başta ölüm cezası olmak üzere, umumî suçlara mahsus olanlardan çok daha ağır cezalar tayin etmiştir.

Faşist İtalya, Nasyonal — Sosyalist Almanya ve Sovyet Rusya gibi..

Hemen belirtelim ki siyasî suç mefhumu gerek şumul ve gerekse müeyyidesi bakımından yeni bir inkişafa ulaşmıştır.

Bir yandan bazı suçlara siyasilik vasfının tanınmaması temayülü baş göstermiştir. Bunlar, Cemiyetin temeline, İçtimai bünyesine karşı işlenen suçlardır.

Ezcümle anarşistlik, Tedhişçilik ile Vatana ve Millete karşı işlenen hâinlik cürümleri gibi.

Tedhişçilik (Terroisme) 1935 Kopenhagda toplanan ceza hukukunun birleştirilmesi konferansında görüşülmüş ve bu fiillerin cezalandırılmasına dair bir metin hazırlanmış ve bunların siyasî mahiyette sayılmaması da kabul edilmiştir.

Tedhişçilik hakkında Milletler Cemiyeti himayesinde Cenevre’de 16/Kasım/1937 tarihinde iki sözleşme imza edilmiştir. Bunlardan biri

tedhişçiliğin önlenmesi ve cezalandırılmasına ve diğeri ise muhtelif Devletleri ilgilendiren tedhişçilik suçlarını muhakeme etmek üzere bir milletlerarası ceza mahkemesinin kurulmasına mütealliktir.

Fransa’da neşredilen 17/Haziran/1938 tarihli casusluğun cezalandırılmasına dair olan kararname ile 29/Temmuz/1939 tarihli Devletin Dış emniyetine müteallik kararname hükümleriyle Anarşistlik ve tedhişçilik suçlarının siyasî sayılmayacakları belirtilmiş ve umumî suçlara ait ağır cezalarla cezalandırılması kabul edilmiştir.

Bunlar siyasî ve umumî suçlardan ayrı bir kategori halinde, İçtimaî suçlar (Delite Sociau X) diye vasıflandırılmıştır. İçtimaî suçlar, cemiyetin İçtimaî bünyesini sarsmaya, kökünden değiştirmeye matuf fiillerdir. Burada devletin siyasî nizamı ve Hükümetin şeklinden müstakil olarak münhasıran cemiyetin İçtimaî nizamının yıkılması veya değiştirilmesi bahsa mevzudur.

Devletler Hukuku Enstitüsü 1892 Cenevre toplantısında İçtimaî suçların siyasî sayılmıyacağı kararlaştırılmıştır. 1930 yılından bu yana Fransız mahkeme içtihatları Komünistlik propagandasını, yalnız siyasî nizamın değil İçtimaî nizamın esaslarını da değiştirmeye müteveccih olması dolayısıyla anarşistlik propagandası gibi ve aynı mahiyette telâkki edileceğini kabul etmiştir.

Siyasî suçların tarifi

Siyasî suç birçok memleket kanunlarında olduğu gibi, Türk Ceza Kanununda da tarif edilmemiştir. Umumî olarak, siyasî suçlar, münhasıran Devletin siyasî nizamını, Hükümet şeklini, siyasî kuvvetler teşkilâtını ve faaliyetini, vatandaşların siyasî haklarını ihlal eden fiillerdir.

Suçluların geri verilmesi hakkındaki 25/Aralık/1929 tarihli Alman kanununun 2. nci maddesinde (Devlet varlığına ve emniyetine, Devlet Reisine, bu sıfatı dolayısıyla Hükümet üyesine, teşrii hey’ete, seçime veya rey vermeğe müteallik siyasî haklara, yabancı devletlerle olan iyi münasebetlere karşı islenen suçlar siyasidir) denilmiştir.

1930 tarihli İtalyan ceza kanununun 8. nci maddesinde (Devletin Siyasî bir menfaatini veya vatandaşın siyasî bir hakkını ihlal eden suç siyasidir.) Denildikten sonra “tamamen veya kısmen siyasî saiklerle işlenmiş olan umumî suç da siyasî sayılır” denilmiştir.

Doktrinde, bu mes’ele, çeşitli nazariyeler tarafından türlü şekillerde münakaşa edilmiştir. Bu güne kadar bu hususta mevcut görüş ayrılığı

dolayısıyla, siyasî suçun kesin bir tarifi yapılamamıştır. Bu mevzua müteallik birbirine zıt iki sistem vardır.

Objektif ve sübjektif sistemler.

A — Objektif sisteme göre bir suçun siyasî olup olmadığını tayin için ihlal olunan hakkın mahiyetine bakmak gerektir, siyâsî bir varlık ve kuvvet olmak itibariyle Devletin Siyasî nizamına karşı işlenen suç siyasidir. Devletin siyasî nizamı dış ve iç siyasî nizam olmak üzere iki şekilde tezahür eder.

Devletin dış siyasî nizamını ihlal eden suçlar, Devletin varlığının, -hâkimiyetine, toprağının bütünlüğüne, başka devletlerle olan münasebetlerine karşı işlenen suçlardır.

Devletin iç siyasî nizamını ihlal eden suçlar, Hükümet şeklini değiştirmeye, esas teşkilâtını bozmağa, fertlerin siyasî haklarına tecavüze, seçimlere fesat ve hile karıştırmaya matuf fiiller ve yayınlardır. Bunlar dışında bütün suçlar, failin saik ve gayesi ne olursa olsun umumdur.

Objektif sistemin esası kısaca bundan ibarettir.

B — Sübjektif sisteme göre bir suçun siyasî olup olmadığını tayin için ihlal olunan hakkın mahiyetine değil, failin saikine ve gayesine bakmak lâzımdır. Suçu işlemeğe sevkeden saik ve böylece güdülen gaye siyasî ise siyasidir. Böyle bir saik ve gaye ile işlenmemiş ise suç umumdur.

Bu esasa göre, siyasî saik ve maksatla işlenen umumî suçlar da siyasî sayılmak icabeder. Buna mukabil devletin siyasî nizamına karşı şahsî gazez ve menfaatlerinin şevki ile ve bencil bir saikle veya intikam almak için işlenen siyasî sayılmaz-

Sübjektif sistemin esası da bundan ibarettir.

Milletlerarası ceza hukuku ilminde otorite olan ilim adamlarının büyük kısmı, objektif bakımdan, devletin dış ve iç siyasî nizamına karşı işlenen suçların siyasî olduğunu kabul etmektedirler.

Yalnız, son zamanlarda bilhassa Fransa'da, Devletin dış emniyetini ihlâl matuf olup Millete ve Vatana hiyanet mahiyetinde tezahür eden suçların siyasî sayılmaması yolunda bir cereyan belirmiştir.

Siyasî suçlarda mutedil bir sistemin tatbik edildiği Fransa'da bu görüş mevzuata da tesir etmiş ve 26/Ocak/1934 tarihli kanun ve 29/Temmuz/1939 tarihli kararname, devletin dış emniyetine karşı işle-

nen suçlar hakkında umumî suçlara mahsus cezalar koymuş ve bunların taba tarafından işlenmesini hiyanet, yabancılar tarafından işlenmesini ise casusluk olarak tavsif etmiştir.

Türk Hukukunda, Devletin dış ve iç emniyetine karşı işlenen suçlar Türk Ceza Kanununun 2. nci kitabının birinci babında yazılı olan “Devletin şahsiyetine karşı cürümler” den birinci fasıldaki “Devletin milletler arası şahsiyetine karşı cürümler” ile 2. nci fasıldaki “Devlet kuvvetlerine karı cürümleri”dir.

Ancak bazı hallerde muhtelit veya mürtabit suçlar siyasî bir mahiyet alabilir. Bunlara, Doktirinde nisbi siyasî suç denilmektedir.

Muhtelit siyasî suç (Delits Complexs Politigues), maddî bakımdan bir tek fiil ile siyasî nizam ve ferdî menfaatin aynı zamanda ihlâl edilmesidir.

Mürtebit siyasî suç (Delito Connexe Polotigues) siyasî maksatla ferdî hakları ihlale matuf birbirine bağlı müteaddit suç teşkil eden fiillerdir. Hükümeti devirmek için bir silâh deposunu veya fabrikasını yağma etmek ammeye veya şahıslara ait mülkleri tahrip etmek gibi.

Muhtelit ve Mürtabit suçların siyasî mahiyet almalarının devletler arası Hukuk bakımından ehemmiyeti büyüktür. Çünkü siyasî suçluların geri verilmesi teeviz edilmemektedir. Mesele, geniş tartışmalara vesile olmuştur.

Objektif sisteme göre, ihlal edilen hak bakımından, muhtelit ve mürtabit suçlar, saik ne olursa olsun umumdur.

Sübjektif sisteme göre, suçun işlenmesindeki saik ve gaye siyasî ise suç siyasidir.

1930 tarihli İtalya Ceza kanunu bu sübjektif sistemi kabul etmiştir Bu kanunun 8. inci maddesine göre tamamen veya kısmen siyasî saiklerle işlenmiş olan suç siyasidir.

Mesele, Devletler arası münasebetler bakımından kesin hal şeklini bulmamıştır. Bilhassa Devletler ceza hukuku ve hususiyle suçluların geri verilmesi bakımından nisbi siyasî suçlar hususunda beliren anlaşmazlıkları gidermek için devletler arasında bir takım anlaşmalar yapılmıştır-

Bu cümleden olmak üzere Devlet Reisine karşı suikast cürümlerinin siyasî sayılmıyacağı kabul edilmiştir. Buna Belçika kaidesi (Clause Belge) denmiştir.

Cenevre’de 1929 da İmzalanan Milletlerarası sözleşme ile, siyasî maksatla da olsa sahte para imalinin umumi suç sayılması tasvip edilmiştir.

Yine Cenevre’de 1937 de imzalanan sözleşme ile tedhişçilik suçlarının umumi suçlardan sayılacağı kabul edilmiştir.

Hülâsa :

Mevzuatımızda siyasi suçun tarifi verilmemiştir. Muhtelit ve mürtabit suçların ne gibi hallerde siyasî mahiyet alabilecekleri hakkında da kanunî bir hüküm mevcut değildir. Bu itibarla mesele, salâhiyet mercilerin, mahkemelerin takdir ve içtihadlarına bırakılmıştır.

Belirtelim ki bu mesele bilhassa af kanunlarının, meşhut suçların muhakeme usulüne ait kanunun ve suçluların geri verilmesine müteallik hükümleri ihtiva eden antlaşmalarla T. C. K. nunun 9. ncu maddesinin tatbikatında bahse mevzu olacaktır.

Siyasî suçlar, suçluların geri verilmesi bakımından, Devletler arası ceza hukukunun mühim mevzularından birini teşkil etmektedir.

JANDARMALARIN TÂBÎ OLDUKLARI MUHAKEME USULLERİ, İŞTEN EL ÇEKTİRME VE AÇIĞA ÇIKARILMALARI

Şükrü OLCAY

Emekli General Hakim

Başlık ittihaz olunan konuların önemi, her birinin dağınık bir halde bulunmaları hasebile bunların toplu ve umumî mahiyette açıklanması uygun görülmüştür.

Jandarmada Muhakeme usulleri

A) Askerî vazifelerinde :

Jandarmanın sıfatı asliyesi askerlik bulunması ve ordu camiasından sayılması bakımından 1706 sayılı J. kanununun 17. ci maddesi gereğince J. Sb. ve memurlarile eratı askerî C. K. nunda yazılı suçlardan Askerî Muhakeme Usulü K. nuna göre muhakeme olunurlar. Yalnız bunların muhakemelerinde bir J. subayı bulunur.

Askerî C. K. nunda yazılı suçlar şunlardır :

- I— As. C. K. nu mucibince cezayı gerektiren bütün fiiller,
- II— Jandarmaların askerî vazifelerine taallûk edipte T. C. K. nu mucibince cezayı icap ettiren fiiller,
- III — Jandarmalar arasında işlenen askerî ve umumî suçlar,
- IV— Kışlalarda, karargâhlarda, konak, anbar ve okul gibi müesseselerde iskân ve konaklama suretile işgal olunan bina ve yerlerde işlenen suçlar.

Şu noktalar da dikkate şayandır :

I — Son fıkra sırf askerî vazifelerini ifaya mükellef ordudaki askerî şahıslara uygulanıp jandarmalar için mutlak değildir. Jandarmalar hizmet itibarile Dahiliye Vekâletine bağlı bir teşekkül ve binnetice aslî vazifeleri mülkîdir. Bu bakımlardan J. karakolları yukarıda beyan olunan binalardan sayılmaz.

II — Orduvleri Askerî müesseselerden sayılmaz (Ar. T. mahkemesi U. H. 9/Nisan/934, No. 46)

III — Sarhoşluk askerî bir suçtur. (As. T. Mh. 2. C. D. 12/Nisan/938 No. 5589/4534)

Müşterek suçlar

Barişta sivil ve jandarmalar tarafından müştereken işlenen suçlar As. C. K. nunda yazılı ise cümlesinin muhakemeleri As. mahkemelerde, eğer suç yalnız T. C. K. nunda yazılı ise umumî mahkemelerde yapılır. Ancak savaşta yapılan bütün suçlar As. mahkemelerde görülür.

Kaza işleri

Bu işler adli âmirlerle As. mahkemeler tarafından yapılır. Adli âmirler, refakatlarında kanunen As. mahkemeler teşkili caiz olan kumandan ve muadilleri makamlarla bunların üstleridir. Bunlar da Alay, Tümen, Kolordu, Ordu bu yetkileri haiz makamlar, Erkânı Harbiye Umumiye Reisliği ve savaşta başkumandanlık makamlarıdır. Jandarmada da ordu kumandanlık sıfat ve selâhiyetini haiz bir kumandanlık ve alaylar taburlar varsa da 1706 sayılı kanunun 17 nci maddesi Jandarmada As. mahkemenin teşkiline manidir. Mamafih Erkânı Umumiye Riyaseti As. U. Kanununun 24 üncü maddesine dayanarak J. U. K. lığına da adli amirlik yetkisi verebilir. Nitekim jandarma er okullarile seyyar alaylara bu selâhiyet verilmiştir. İlk üst adli âmirler bölgelerindeki Tümen veya Kolordu K. larıdır.

As. Mahkemeler :

Alay As. mahkemeleri yalnız kanunen belirtilmiş olan suçları işleyen ast subay ve erati, tümen ve benzerleri makam mahkemeleri erden binbaşıya kadar, kolordu ve benzeri makamları mahkemeler erden albaya kadar, daha yüksek mahkemeler de Mareşale kadar askerî şahısları muhakemeye yetkilidirler.

Not :

Umumî hukuk prensiplerine aykırı olarak askerî suçlarda takibat, suça hedef olan şahısların istek ve şikâyetlerine bağlı değildir. Jandarmada da bir üst astının kendisine ihbar olunan veya her hangi bir suretle haberdar olduğu suçlar hakkında takibat yapmağa mecburdur. Bu suç mahiyetinde değilse kısaca mağduriyet ve sebeplerini ve delillerini gösteren bir vaka raporuna yazılır.

C. Müddeiumumileri, diğer zabıta makam ve memurları ve üstlen icap ederse vakanın subut ve delillerini ziyadan korumak için adli âmirin müdahalesine kadar tehiri caiz olmayan tedbirleri alırlar. İşlenen suç ölüm veya ağır yara gibi çabuk tahkikatı gerektirecek mahiyette ise üstün veya emniyet hizmeti gören makamlarla askeri ve adli zabıta memurlarının isteği üzerine ve fevkalâde hallerde istemeksizin en yakın As. hâkim veya sorgu hâkimleri tarafından tahkikat yapılır.

B) Jandarmaların zat işleri hakkındaki muhakeme usulü :

Orduda olduğu gibi Jandarmaların maaş, tekaüt, bir hak tesis eden malûliyet, ikramiye, mesken bedeli, kıdem, yaş ihtilâfları işleriyle sair zatî işlere taallûk eden şikâyetler 6142 sayılı kanun gereğince Şûrayı Devlette görülür. Ancak, tayin, tebdil, nakil, sevkü idare, emrû kumanda, askeri disiplin, izin, evlenme, kıyafet işlerine, kıtaat ve okullardaki kurslarda yetkili kumandanların eğitim işlerine dair verdikleri karar, okul ve kurslardaki idare ve eğitim kurullarının kanaat notları ve siciller İdarî dava konusu teşkil etmezler.

C) Mülkî vazifelerde jandarmaların muhakemeleri :

Bilindiği gibi Memurin Muhakematı hakkındaki kanun hükümlerine göre takibat yapılabilmek için başlıca şu şartlar vardır: 1 — Failin memur olması, 2 — Memurun bu suçu mülkî memuriyetinden münbais veya bu vazifenin ifası sırasında yapılması.

Jandarmaların aslî vazifelerinin mülkî (idari) bulunması bu bakımdan Dahiliye Vekâletine bağlı olması hasebile jandarmaların da bu vazife yönünden bu kanun hükmüne tâbi bulundukları aşikârdır. (J. T. ve Vazife Nizamnamesi 53)

Memurin muhakematı hakkındaki kanun hükümlerinin burada tekrarından sarfınazar edilmesi ve yalnız jandarmaya taallûk eden ve bazan tatbikatta aksaklıkları görülen noktaların aşağıya sıralanması uysun görülmüştür :

I — Zabıta memurlarının bu suçları hakkında tahkikatın üstleri tarafından hakkındaki T. B. M. Meclisinin 44 sayılı tefsirinden mülhem olarak jandarma mensuplarını bu kabil suçları hakkında ya bizzat vali, kaymakam veya kendi âmirleri olan Vilâyet, kaza J. K. ları veya mülkiye veya J. Müfettişleri tarafından yapılacağı J. T. ve Vazife Nizamnamesinin 53 üncü maddesi ile teyit edilmiştir. Bu itibarla bu tahkikatın diğer memurlara yaptırılması mevzuata aykırıdır.

II — Kaza J. K. lan rütbeleri açıklanmaksızın Kaza İdare Şb. başkanları sırasında sayıldıklarından kaza idare heyetleri kaza J. K. lan - ast subay da olsa hakkında karar veremezler.

III — V. J. K. ları V. İ. Ş. başkanları arasında bulunmakla beraber 1706 sayılı J. K. nun 8 inci maddesine göre binbaşidan yukarıdakiler milli irade ne mansup bulundukları cihetle yarbaylardan aşağı rütbedeki bilcümle subay, As. memur, Ast subay ve eratin evrakı V. İ. Heyetince ve binbaşidan yukarıdakilerin Şûrayı Devlet ikinci dairesince birinci derece inceleme yapılması lâzımdır.

IV — 1706 sayılı J. K. nun 18 inci maddesi uyarınca resmen vali vekilliğini yapan V. J. K. larının bu vazife sırasında işlenen veya bu vazifeden doğan suçları hakkındaki evrakın, valiler gibi, muameleye tâbi tutulması icap eder. (Memurin M. K. M. 8)

V — Muhakkik idare heyetinden bulunuyorsa karara iştirak edemeyeceğine göre vali veya kaymakam vekilliğini yapan J. subaylarının da yaptıkları tahkikat hakkındaki karara iştirak edemeyecekleri aşikârdır.

VI — Meni muhakeme ve kaymakamlar hakkındaki kararlar üst heyette mutlaka incelenmeye tâbi tutulduklarına göre J- K. larının kaymakam vekilliğini yaparken bu sıfatla bir suç işledikleri takdirde aynı muameleye tâbi tutulurlar.

İstisnalar :

I — Basın vasıtasıyla yapılan suçlarda memurin muhakematı hakkındaki hükümleri cereyan etmez. II III

II — Milli Korunma K. na göre görevli memur ve müstahdemlerin bu kanunun tatbiki sebeble işledikleri suçlardan dolayı haklarında M. Muh. K. nu hükümleri tatbik olunmaz. Ancak vali, vali muavinleri ve kaymakamlar bu hükümden hariç tutulmuş olduklarından vali ve kaymakam -vekilliğini yapan J K. ları da aynı muameleye tâbi tutulurlar. (M. 44)

III — Kanun tarafından kendilerine verilen veya kanun dairesinde kendilerinden istenilen adliye müteallik vazifelerde suiistimal veya ihmal ve terahileri görülen devlet memurları (vali, kaymakam ve nahiye müdürleri hariç) C. M- U. K. 154 üncü maddesi gereğince C. Müddeiumumiliğince takibata tâbi tutulurlar. Ancak şu noktaları göz önüne almak lâzımdır :

A) Zabıta âmirleri hakkında hâkimlerin vazifelerinden dolayı tat-

bik olunan muhakeme usulü uygulanır- (V. M. kaza ve dış kaza J. K. ları- rütbeleri ne olursa olsun - zabıta âmiridirler. J. T. V. nizamnamesi 109 M-)

Diğer subaylarla, ast subay (Kaza J. K. vekili olmayan) ve erat C. M. U. K. nuna tabidirler.

B) Vekil olan J. K. ları vali ve kaymakamlar gibi memurin M. halindeki kanun hükümlerine tâbidirler.

IV — Yukarıda beyan edildiği veçhile J. ların sıfatı asliyesi askerlik olması hasebile işaret olunan hallerde A. M. U. kanununa tâbidirler.

V — J. K., Subay, astsubay ve erat kaçakçılığın men ve takibine dair olan 1918 sayılı kanun gereğince kaçakçılığın men, takip ve tahkikile mükellef tutulmuş olduklarından bu bapta suçlarından mezkûr kanun hükümlerine tâbidirler.

VI — Örfi idare olan yerlerde bu kanunun 6 ncı maddesinde yazılı suçları işleyenler ve bu fiillere iştirak edenler Örfi İdare K. tarafından istenildiği takdirde sıfat ve memuriyetleri ne olursa olsun Örfi İdare mahkemelerinde muhakeme olunurlar.

VII — 1609 sayılı kanunda yazılı suçlardan maznun bulunanlar bu kanuna göre takibata tâbi tutulurlar- Yalnız jandarmalar As. hizmet ve vazifelerini yaparken bu kanuna değil As. Mahkemelerde muhakeme olunurlar.

D) Meşhut suçların muhakeme usulüne dair kanunda jandarma .

Bu kanunun 3. üncü maddesi, siyasî suçlarla hususî muhakeme usulüne ve takibi izin veya karar istihsaline bağlı olan suçlardan bu kanunun tatbik edilemeyeceğini âmirdir. Şu hale göre jandarmaların As. M. U. K nuna tâbi olmayan suçlarında bu muhakeme usulüne tâbi bulundukları aşikârdır.

Jandarmada işten el çektirme :

Bu işlem şu hallerde vaki olabilir :

I — As. M. U- K. nun 103 üncü maddesindeki işten elçektirme geçici mahiyettedir. Adli âmirler lüzum görürlerse tahkikat sırasında maznunları geçici olarak işten el çektirebilir. Ancak bu maddenin metin ve mefhumu yanlış yorumlanmaktadır. Şu noktalar önemlidir :

a) Ancak vazifeli adli âmirler bu yetkiyi haizdir. Meselâ bir A. K.

alay adlı amirlik yetkisi dışında bulunan subaylar hakkında bu muameleyi yapamaz. Çünkü A. mahkemesi erat ve ast subayların suçlarına bakarlar. Bunlar hakkında A. K. bu yetkiyi haiz ise de erat için işten el çektirme mevzuubahis değildir.. Ancak yeni ast subay kanununun 9 uncu maddesi bu muamelenin ast subaylara da tatbik edileceğini âmirdir.

b) Bu işlem 912 sayılı K. nun 6 ncı maddesile uygulanan açığa çıkarılma değildir. Bu geçici işten el çektirme tahkikat ile alâkalıdır. Süresi belli değildir. Lüzum kalmayınca kaldırılır. Bu işten el çektirme müddetince maaşının tamamen verileceği Maliye Vekâletinden de tebliğ edilmiştir.

2 — M. Muhakemat Kanununun 12 nci maddesine göre aleyhinde ilk tahkikat icrasına başlananlar lüzum görülürse memuriyetleri vekâletle idare ettirmek üzere işten el çektilir. Ancak merkezden mansup memurlar için bağlı bulunduğu vekâletin muvafakatının alınması lâzım geldiği T.B. M. M. nin 20/2/1930 tarih ve 157 sayılı tefsirinde açıklanmıştır. Bu madde metnine göre bu işlemin ancak tahkikat sırasında yapılacağı, tahkikat bittikten ve idare heyetine verildikten sonra bu işlem tatbik edilemez.

3 — V. İ. K. nun 16 ncı maddesi valilere işten el çektirme selâhiyeti vermiştir. Bu madde metnine göre :

a. Denetleme yapılmaksızın bu muamele yapılamaz.

b. Buradaki denetlemeden maksat mutlak ve bilûmum işlemlere şamil olmayıp jandarmaların emniyet, asayişe, kanun ve nizamlar hükümlerinin yapılmasını sağlamağa ait mülki işlerine inhisar ettiği cihetle (mülkiye teftiş heyeti nizamnamesi 9/d, 22 m.) jandarmaların sırf askerî hizmetlerine taallûk eden yolsuzluklarından dolayı işten el çektilerilemezler. Çünkü esasen aşağıda beyan edileceği veçhile bu gibi suçlarından dolayı 912 sayılı kanun gereğince 912 sayılı kanunun 6 ncı maddesine göre açık işlemine tâbi tutulurlar.

4 — V- İ. K. nun 31 inci maddesine nazaran kaymakam, valinin muvafakatiyle kaza idare başkanı olan Jandarma K. m (rütbesi ne olursa olsun - ast subay da olsa -), kazadaki diğer subay ve ast subayları resen işten elçektirebilir.

Not . I — Kanun bu muamelenin memur ve müstahdemlere tatbik edileceğini âmir bulunduğu göre bütün jandarma mensuplarına şümulü bulunup bulunmadığı incelenmeye şayandır :

a. Subaylar, 5802 sayılı kanunun 9 uncu maddesine göre astsubaylar bu muameleye tâbidirler.

b. Askerî memurlar' esasen mülkî vazifelerle alâkalı değildirler.

c. Mülkî vazifelerini ifa sırasında veya bu vazifeden dolayı işledikleri suçlardan ötürü M. Muhakemat kanununa göre haklarında tahkikat yapılırsa da bunlar müstahdem sayılmayıp silâhendaz statüsüne tâbi bulunduklarından bunlara açığa çıkarma ve işten el çekirme muameleleri tatbik edilmez. Yalnız bunlardan uzatmalı erat uzatma ve hizmet farkına göre fazla maaş almaktadırlar. (Maaş ve iâşe bedelleri) J. erat K. muaddel 12 nci ve ek maddesinde yazılıdır. Bunların ayrıca terhis ve meslekten çıkarılma şekilleri 1861 sayılı J. erat K. nun muaddel 20 nci maddesinde açıklanmıştır.

Not. : 2 — Jandarma diğer memurin gibi memurin kanununa tâbi bulunmadığından J. mensupları hakkında (vekâlet emrine alınma) muamelesi tatbik edilemez.

J. Sb-, Astsubaylarının açığa çıkarılmaları :

Muamelâtın bazan taarruza, tedahüle uğradığı görüldüğünden bu bapta kısaca bilgi verilmesi zarurî görülmüştür.

Açığa çıkarma, idari ve cezaî olmak üzere ikiye ayrılır.

İdarî mahiyetteki açığa çıkarma :

a) 912 sayılı kanunun 6 ve Astsubay kanununun 9 uncu maddelerine göre J. Sb. ve astsubaylar :

I — İhtilâs, II — İrtikâp, III — İtaatsizlik, IV — Mutlak ağır bir hapis, V — Ağır hapis derecesindeki cezayı gerektiren (asgarî haddi bir yıl olan hapis cezaları) bir fiil, VI — Muhilli ve namus bir cürümden muhakeme altına alındıkları takdirde,

I — Seferberlikte ve Vekiller Heyetinin kararla onanılacak hareketlerde : Yukarıda yazılı fiiller, II — Liyakatsizlik, IH — Temaruz, IV — ihmal ve terahi, siyasetle iştilal gibi sebeplerden ötürü vazife başında bulunmaları mahzurlu görüldüğü takdirde J. U. K. lığının teklifi ve Dahiliye Vekâletinin tasvibi üzerine açığa çıkarılırlar.

Bunda şu noktaların dikkat nazara alınması lâzımdır :

I — 912 sayılı kanunun 6 nci maddesinde ve J. T. ve vazife nizamnamesinin 49 uncu maddelerinde açıklandığı veçhile (a) fıkrasında yazılı fiillerden iddianame ve son tahkikat kararıyla mahkemeye sevkolanlar mutlak surette açığa çıkarılırlar- Takdire tâbi tutulmamıştır.

II — (Muhilli haysiyet ve namus bir cürüm) diye tavsif olunan suçlar telli değildir. T. B. M. Meclisinin 17/5/1937 tarih ve 991 sayılı kararında:

(1 — Memurin kanununun 4 ve 49 uncu maddelerinde yazılı olan muhilli haysiyet ve namus cürümler tabiri mutlak olup ne bu kanunda ve ne de diğer kanunlarda hangi cürümlerin muhilli haysiyet ve namus olduğunu gösteren bir kayıt ve sarahat bulunmadığı gibi kazai bir içtihat da bulunmamasına,

2 — 2071 sayılı kanunda sayılan cürümlerin (Hırsızlık, emniyeti su; istimal, sahtekârlık, dolandırıcılık, yalan yere şahitlik, yalan yere yemin, cürüm tasnii iftira, irtikâp, irtişa ve ihtilas) muhilli haysiyet ve namus olduğunun kabulü zarurî olsa dahi bu kanunda tatad edilmeyen diğer ceraim ve ef'al muhilli haysiyet ve namus mefhumu içerisine girebileceğinden muhilli haysiyet ve namus ef'alın yalnız bu cürümlere inhisar ettirilemeyeceği tabii bulunduğuna,

3 — Kanunen memnu olan ve bir suç teşkil eden her hadise esas itibarile failin haysiyetile alâkadar olmakla beraber muhitin ve İctimaî sebeplerin tesiratına tâbi olan muhilli haysiyet ve namus fiillerde sebep, saik ve zaman değişmekle de telâkki farkları hasıl olabileceğine göre bu nevi fiillerin vazıı kanun tayin ve inhisar ifade edecek tarzda tatad eylemesi doğru olamayacağından ve binaen kanunî ve inzibatî bakımdan suç sayılabilecek fiillerin bu âmiller her zaman göz önünde bulundurularak bir neticeye varılmak üzere takdir vaziyetinde bırakılması maksadı temine daha ziyade yarayacağına binaen muhilli haysiyet tabirinin tefsir mevzuu olamayacağını ve mefhumun kanunu tatbikle mükellef olan selâhiyetli mercilerin takdir ve içtihatlarına bırakılması muvafık olacağına karar verilmiştir) denilmektedir.

Şu hale göre yukarda yazılı 10 suç muhilli haysiyet ve namus sayılmış, diğerleri selâhiyetli makamın takdirine (Vekâletin) bırakılmıştır.

Cezaî mahiyette açığa çıkarma :

Subaylarla askerî memurlar hakkında memuriyetten mahrumiyet cezası hükmolunmak icap ettiği hallerde bu ferî cezaya mukabil o kadar açığa çıkarma hükmolunur. Bu müddet kıdeminden ve tekaüt hakkından indirilir. Bu müddet zarfında maaşları kesilir. Bu ceza umumî mahkemece hükmedilmişse ayrıca askerî mahkemenin hükmüne hacet kalmaksızın ciheti askeriyece tatbik olunur.

İDARİ TASARRUFLARIN SELÂHİYETSİZLİK SEBEBİYLE İPTALİ

Salih TANYERİ
Alaşchir Kaymakamı

İdare, âmme hizmeti ifa ederken, birtakım muameleler vücade getirir- Memurları tayin, nakil veya tekaüde sevkeder, bir gayrı menkulü kamulaştırır veya muayyen bir hizmete tahsis eder, kumar oynattığından dolayı bir kahveyi, gizli fuhuş yapıldığından dolayı bir evi muayyen müddet kapatır, lüzumlu şeraiti ihtiva etmediğinden dolayı bir plajın açılmasına müsaade talebini reddeder. Bütün bunlar birer hukukî muamele, hukukî tasarruftur. İdare bu muameleleri yaparken kanuna riayet etmeğe, tasarruflarını mevzu hukuk çerçevesi içinde vücade getirmeğe mecburdur.

Tabiatıyla bu her zaman bu şekilde olmamıştır. Cumhuriyete kadar devletin İdarî icraatından dolayı hükümet hiçbir mahkeme huzurunda hesap vermek mecburiyetinde olmayan ve bizzat icra ettiği kendi kararlarının kanun ve nizamlara uygunsuzluğu halinde eşhasa karşı mes'uliyet tanımayan metafizik bir varlık halinde bulunmuştur. Eski siyasî rejimlerde izahı kabil olabilecek bu halin demokrasi ve hukuk fikirlerine ve kanunun hakimiyeti prensibine dayanan Cumhuriyet idaresinde yer alamıyacağından bu vaziyet cumhuriyetle beraber değişmiştir. Umumî hayatın siyasi, iktisadi ve içtimai safhalarının hukuk kaidesi içinde yürütmesini âmir bir hukuk devleti yaratan teşkilâtı esasiye kanunumuz kanun hâkimiyeti prensibinin teminatından biri olan idarenin kazaî murakabesini kabul etmiş ve böylece devlet artık metafizik bir varlık olmaktan çıkarak hukukî bir realite haline gelmiştir. ⁽¹⁾

İdarenin tasarrufları kazaî murakabeye tâbi tutulunca bunların hangi hallerde neticelerini vücade getireceklerini, hangi ahvalde sakat telâkki edileceklerini ve ne gibi müeyyidelere düçar olacaklarını kestirmek için onları tarif etmek icap eder.

Prof. Gaston Jeze, hukukî muameleleri, tasarrufları (actes juridiques) fertlerin - idare edenlerin, devlet memurlarının - kanunî selâhiyetlerini is-

(1) Şûrayı Devlet kanununun Adliye Encümeni mazbatası. Z. C. cilt 28

timal ederek bir hukukî netice vücade getirmek maksadiyle iradelerinin izharı olarak tarif etmektedir. ⁽²⁾

Bu şekilde tarif edilen hukukî tasarrufları tasnife tâbi tutan profesör bütün hukukî tasarruflarda müşterek iki noktanın bulunduğunu, bunlardan birincisinin tekml hukukî tasarrufların daima bir irade izharı, İkincisinin de bunların kanunî bir selâhiyetin istimali olduğunu tebarüz ettirmektedir.

İstanbul Üniversitesinin âlim profesörü Sıddık Sami Onar, hukukî tasarrufu bir veya müteaddid şahısların hukukî bir netice husule getirmek üzere iradelerini izhar etmeleri olarak tarif etmektedir. ⁽³⁾

Fransız müelliflerinden Prof. Roger Bonnard hukukî muameleyi hukuk nizamında değişiklik yapan tasarruf olarak tarif etmektedir. ⁽⁴⁾

Ünlü Prof. Duguit ise «hukukî tasarruf, mevcut veya muayyen bir zamanda meydana gelecek olan hukukî bir nizamda değişiklik husule getirmek maksadiyle icra edilen iradî bir fiilî, bir tasarruf» tarifini vermektedir.

Alcindore'a göre ise «âmme hizmetiyle mükellef bir memurun veya memurlar' grubunun mevzu hukuk tarafından tesbit edilmiş olan hudutlar içerisinde ve bir hukukî durum ihdas etmek maksadiyle yaptıkları irade izharıdır.»

Görülüyor ki bütün müellifler hukukî tasarrufun kanunen ehil bir madenin izharı olduğu, başka bir tabirle ancak kanunun verdiği ehliyeteye dayanan bir iradenin izharı neticesinde istenilen hukukî neticenin veya Bonnard'ın ifadesiyle hukuk nizamında değişikliğin meydana geleceği üzerinde ittifak etmiş bulunmaktadır. Eğer izhar edilen irade ehil değilse veya kanunun verdiği yetkiyi, kudreti aşmışsa bu takdirde tasarruf sakat bir mevcudiyet olmaktan kurtulamayacak, kanunun bunlar için koyduğu müeyyidelere maruz kalacaktır. Bu husus Devlet Şûrası kanunumuzun 23 üncü maddesinin C fıkrasında «İdarî fiil ve kararlar hakkında esas, maksat, selâhiyet ve şekil cihetlerinden biriyle kanunlara veya nizamnamelere aykırı olduklarından dolayı iptali için» hükmüyle tebarüz ettirilmiş bulunmaktadır.

Şu halde tetkik edeceğimiz nokta İdarî tasarrufların ne zaman selâ-

(2) Gaston Jeze, Principes generaux du droit administratif C. I. S. 25

(3) Sıddık Sami Onar, İdare Hukukunun umumî esasları S.169

(4) Roger Bonnard, Precis du droit administratif S. 33

hiyet noktasından kanuna uygun olduğu ve hangi halde onu sakatladığı hususudur.

Demek oluyor ki hukukî tasarruflar iradenin izhariyle doğmakta, irade tasarrufun en zarurî ve tabii bir unsuru bulunmakta, bunun kendisinden beklenen hukukî neticeyi meydana getirebilmesi için tasarrufu yapmağa ehil bir kimseden sadır olması gerekmektedir.

Hukuk, ehliyeti iki kısımda mütalâa etmiştir. Birincisi medenî haklardan istifade diğeri de medenî hakları kullanma ehliyetidir.

Medenî haklardan istifade ehliyeti hukuk nizamının haklara ve borçlara sahip olmak hususunda bir kimseye tanıdığı ehliyettir. Kanunumuz haklara ve borçlara sahip olmak ehliyetini ana rahmindeki çocuk da dahil olmak üzere istisnasız herkese tanımıştır. Bu, şahsiyetin hukukî bir neticesidir. Filhakika medenî kanun «her şahıs medenî haklardan istifade eder. Kanun dairesinde haklara ve borçlara ehil olmakta herkes müsavidir demek suretiyle bunu tebarüz ettirmiştir. (Medenî Kanun: Madde 8)

Medenî haklardan istifade ehliyetinin şahsiyetten ayrılmayan bir rükün, umumî ve herkes için aynı nisbette mevcut bir ehliyet olmasına mukabil medenî hakları kullanma ehliyeti şahsın mevcudiyeti için şart değildir. Filhakika medenî hakları kullanmağa ehil olmayanlar da birer şahıstır.

Kanunumuza göre medenî hakları kullanma ehliyeti bir kimsenin zati hareket ve muameleleri ile hak ve mükellefiyetler vücude getirebilmesi veya iktisaplarda bulunabilmesi, bir borç altına girebilmesidir. Eğer şahıs bu durumda ise, veya kanunî tabiri ile, mümeyyiz ve reşit ise, bazı hususî ehliyet şartları taşıyan muameleler müstesna, medenî hakları istimal echildir, iktisabî ve iltizami tasarruflarda bulunabilir.

Ehliyet hakkında buraya kadar verdiğimiz izahat fertlerin hususî hayatlarında yaptıkları muamelelere taallük etmektedir. Fertlerin devlet namına, onun bir memuru veya daha umumî bir tabirle temsilcisi olarak, yaptıkları hukukî tasarruflarda ehliyet bir salâhiyet meselesi olarak ortaya çıkmaktadır. Tasarrufu devlete izafe edebilmek için iradeyi izhar eden kimsenin bu hususta salâhiyeti olması lâzımdır. Her memurun hangi hadiseler karşısında ne gibi tasarruflar yapabileceği evvelden tayin ve tesbit edilmiş ve memura da bu tasarrufun icap ettirdiği selâhiyet verilmiş olmalıdır. Bununla beraber burada da umumî ehliyet şartlarına riayet edilmesi ve devlet namına irade izhar eden salâhiyetli memurun da medenî hukuk bakımından ehil olması icap eder. Binaenaleyh iradenin izharı sırasında memur şuuru muhtel, temyiz kudretinden mahrum bulunuyorsa ortada bir irade ve binnetice hukukî bir tasarruf mevcut değildir.

Demek oluyor ki İdarî muamelede salâhiyet ilk olarak devlet namına irade izharı ehliyeti anlamına gelmekte ve medenî hukukun ehliyet unsurunu idare hukuku bakımından tamamlayan bir unsur olarak görünmektedir.

Ancak İdarî tasarruflardaki salâhiyet unsuru yalnız bu kadarla kalsa idi mesele gayet basit telakki edilebilir ve üzerinde türlü maksatlara lüzum görülmezdi. Fakat hakikatte hal böyle olmayıp salâhiyet unsurunun çok daha geniş anlamları olduğu muhakkak bulunmaktadır.

Filhakika bir tasarrufun idareye izafesi için yalnız idare namına irade izharına yetkili bir kimse tarafından yapılmış olması kâfi olmayıp mevzuun idarenin fonksiyonlarına giren bir iş olması da lâzımdır.

Devletin, idarenin varlık sebebi fonksiyonları olduğuna göre bunlar dışında kalan bir irade beyanı idareye izafe edilemez. Devlet namına hareket edenler ancak amme menfaati ile ve devletin fonksiyonu ile alakalı işler yapabilirler ve ancak bu esaslar dahilinde faaliyette bulunmak kudretine maliklerdir. Salâhiyetlerinin hududu budur.

Şu halde idare namına irade beyanına salâhiyetli bir uzuv bu salâhiyetini hudutsuz olarak kullanmak imkânına malik olmayıp bunu ancak kanunun tayin ettiği esaslar dahilinde icra etmek mevkiindedir. Bu da salâhiyetin diğer bir anlamını vücade getirmektedir.

Hukukî tasarruf nazariyesini ince bir tahlile tabi tutmuş olan Prof. Gaston Jez idare hukukunda ehliyetin ve hukukî salâhiyetin ne vakit, hangi hallerde mevcut olduğunu kanunun gösterdiğini, bu muayyen haller dışında asıl olanın hukukî salâhiyetin yokluğu olduğunu, binaenaleyh hukuk kaidesinin tasrih ettiği sebep mevcut olmadan yapılan bir tasarrufu salâhiyet bakımından sakat saymak icap ettiğini belirtmektedir (5).

Prof. Duguit devletin tasarruflarının ekserisinde memurun salâhiyetinin muayyen ve mahdud olduğunu, hukukî tasarrufa takaddüm eden maddî hadiselerin memurun salâhiyetini, hareket tarzını tayin ettiklerini, tasarrufu yapanların kanunun kendilerine salâhiyet verdiği hadiseler karşısında bu tasarrufları yapabileceklerini, bu vakıalar mevcut olmadığı takdirde memurun yapmış olduğu tasarrufların salâhiyet harici sayılacağını ve binnetice batıl olacağını söylemek suretiyle salâhiyetin bu ikinci anlamını ifade ve müdafaa etmektedir.

İdarî tasarruflar üzerinde çok ince tetkikler yapmış ve mükemmel bir nazariye vücade getirmiş olan Bonnard salâhiyeti tarif ederken, muh-

5) Jeze, adı geçen eser

telif idari organlara ait olan salâhiyetlerin objektif hukuk tarafından bunlar arasında vazih bir şekilde taksim edildiğini bildirmekte ve bu inkisama büyük bir önem atfedildiği, âmme nizamının ve İdarî iş bölümünün temini için buna büyük bir itina gösterilmesi icap ettiğini, bunun sadece idarenin vezaifinin kolaylıkla ifası noktasından olmayıp idare edilenlerin menfaati için de lüzumlu olduğunu ilâve etmektedir.

Muhterem hocamız Sıddık Sami Onar da hukukî tasarrufun devletin fonksiyonları ile ve netice itibariyle âmme menfaati ile alâkadar olması icap ettiğini, devletin âmme menfaati için çalışmakla mükellef bir uzviyet olduğuna göre devlet namına hareket edenlerin ancak bu esas dahilinde faaliyette bulunabilecekleri, bir devlet memurunun salâhiyetini kanunun veya hukuk kaidelerinin tayin ettiği haller haricinde kullanmakta serbest olmadığı mütalâasıdır.

Şu halde salâhiyetin ikinci anlamı kanun veya nizamnamenin, veyahut da daha umumî tabirle mevzu hukukun bir amme hizmetinin ifası zımnında sarahatan yetki vermesi, onu o işi yapmağa, o fonksiyonu ifaya memur etmesidir. Ancak hazan idareye muayyen bir salâhiyet verilmekle beraber bu salâhiyetin hangi vaziyetlerde kullanılacağı tayin edilmez. Bu istisnai vaziyetler idarenin takdir salâhiyetini teşkil eder.

Salâhiyet mefhumunun bu, müelliflerin üzerinde hemen ittifak ettikleri anlamı memleketimizde idare hukuku sahasında geniş tetkikler yapmış, eserler vücuda getirmiş olan Prof. Ragıp Sarıca tarafından kabul edilmemekte ve bunun salâhiyet unsuru olarak değil, saik, sebep unsurunda mütalâa edilmesi lâzım geldiği kanaati izhar edilmektedir.

Filhakika Profesör salâhiyeti esas itibariyle idare namına irade izhar etmek ve icrai karar almak olarak tarif etmektedir. ⁽⁶⁾

Görülüyor ki profesör salâhiyeti yalnız yukarıda işaret ettiğimiz birinci anlamında kabul etmekte, kanunun bir makama vazife vermiş olması olarak tarif ettiğimiz ikinci anlamın başka unsurlar içinde mütalâa edilmesi lüzumunu ileri sürmektedir. Profesör diyor ki “kanaatimizce saiki salâhiyet unsuru içinde mütalâa etmek, saikdeki noksan ve sakatlıkları salâhiyet cihetinden aykırılık saymak doğru değildir. Filhakika saik bakımından - aykırılığı salâhiyet cihetinden aykırılık sayanların dayandıkları mucip sebep şudur ki kanun, herhangi bir makama muayyen bir tasarrufu yapmak salâhiyetini ancak muayyen şart-

6) Prof. Ragıp Sarıca, İdare hukukunda yokluk ve butlan, Ebül’ula Mardine armağan. Sahife 1273

ların, vaziyetlerin, bir kelime ile muayyen saiklerin, sebeplerin tahakkuk etmesi halinde tanımıştır. Şayet bu saikler tahakkuk ederse bu makam mezkûr tasarrufu yapmağa salâhiyettardır. Yok eğer bu saikler tahakkuk etmeyecek olursa bu makamın işbu tasarrufu yapmağa salâhiyeti olmadığı aşîkârdır. Binnetice saikde aykırılık salâhiyetsizlikten ibarettir. Fikrimizce bu mucip sebep kabule şayan değildir. Zira saikin hakikaten salâhiyet içinde yer aldığını kabul edecek olursak aynı mantık icabı mevzu, şekil ve maksat unsurlarını da salâhiyet içinde mündemiç farzetmek lâzım gelir”

Bu noktai. nazara cevap vermek kolaydır. Bir kere kanunumuz saik ve sebebi iptal sebebi olarak zikretmemiştir. Filhakika şurayı devlet kanununun 23 üncü maddesinin C fıkrasında salâhiyet şekil, esas ve maksattan bahsedilmekte, saik ve sebep zikredilmemektedir. Nitekim Ord. Prof Sıddık Sami Onar da bu noktaya işaretle “kanunumuzda ayrıca sebep ve saikden bahsedilmediğine göre bu zaruri ve tabii olan şartı, dügi ve jez gibi salâhiyet mefhumuna dahil addetmiş demektir” hükmünü vermektedir. (7)

Profesör Onar her nekadara bilahara 1952 de neşrettiği idare hukukunun ana esasları isimli eserinde bu görüşünü terkederek Ragıp Sarıca’yı haklı çıkarmakta ise de aynı eserin salâhiyet ve irade bahsinde tasarrufun idareye izafe edilebilmesi için mevzuun onun fonksiyonlarına giren bir iş olması icap eder. İdarenin fonksiyonları amme hizmeti olduğuna göre idare namına hareket edenler ancak bu hudud dahilinde irade izharına kadir bulunmaktadırlar” demek suretiyle eski görüşünü muhafaza ettiğini ihsas etmektedir.

Jez ise “hukukî tasarruf kanunî bir salâhiyeti icap ettirip irade izharı ancak onun istimalidir. Bilfarz A. diğer bir şahıs B. ye gayrimenkul satarken her ikisinin irade izharı bunların satmak ve satın almak kanuni yetkilerini haiz bulunmalarını icap ettirir. Eğer A. ve B- bu kanunî salâhiyeti haiz değilse izhar ettikleri irade hukukî kıymetten mahrumdur. Ortada vücut bulmuş hukukî muamele yoktur” demektir. (8)

Aynı noktai nazarı Bertelemi ve Valinde de bulmak mümkündür. Filhakika Bertelemi “salâhiyetsizlik muayyen bir tasarrufun vücuda getirilmesinde lüzumlu kanunî ehliyetin noksanlığıdır.” (9), Valin ise “salâhiyet bir resmî makamın görevlerinin umum heyeti olup bu ana

(7) Sıddık Sami Onar, Cemil Birsell’e armağan sahife 306

(8) Jeze, adı geçen eser

(9) Berthelemy, Traite elementarie de droit administratif Sahife 1129

yasadan, kanundan veya bir hukuk kaidesinden hasıl olur” demektir. ⁽¹⁰⁾

Üzer inde münakaşa ettiğimiz bu noktayı bir misal ile izah edelim Polis vazife ve salâhiyet kanununun sekizinci maddesi kumar oynatılan bir yerin en büyük mülkiye amiri tarafından üç ay müddetle kapatılacağı hükmünü sevkettir. Burada esas kumarın oynatılması, maksat kanunen ve ahlaken memnu olan bu fiilin önlenmesi, salâhiyet en büyük mülkiye memuru tarafından üç ay müddetle kapatılmasıdır. Görülüyor ki burada salâhiyet, jezin tabiriyle ifade edilirse, üç ay müddetle kapatmak ve onu istimal edecek olan irade mahallin en büyük mülkiye memurudur. Eğer kahve meselâ emniyet amiri tarafından kapatılırsa salâhiyet ehli bir irade tarafından istimal edilmemiş olacağı gibi en büyük mülkiye memuru tarafından bila müddet veya altı ay kapatılırsa kanunun verdiği salâhiyet tecavüz edilmiş olur. Diğer taraftan eğer kanun böyle bir halde en büyük mülkiye amirine kapatma salâhiyeti vermemiş olsa idi esas ve maksat kapatma tasarrufunu muhik kıldığı halde muamele salâhiyet tecavüzü ile malul bulunacak, binaenaleyh kapatma mümkün olmayacaktı. Bilfarz kahve kumar oynanmadığı halde kapatılmış olursa tasarruf esas noktasından ve kumar oynatılan bir yer sahibinin ceza olarak kazançdan mahrum edilmesi maksadiyle üç ay kapatılırsa maksad noktasından sakatlanmış olur. Zira vazii kanunun kapatmak tasarrufundan maksadı sahibinin ceza olarak kazançdan mahrum kalması değil, kumar fiilinin sirayetinin önlenmesidir.

3710 sayılı kanun beldenin ve belde sakinlerinin medenî, sıhhi, bedii ihtiyaçlarının temini için belediyelere gayrimenkulleri istimlak salâhiyetini vermiştir. İstimlak tasarrufunun saiki âmme hizmeti, maksadı belde sakinlerinin medenî, sıhhi ihtiyaçlarının temini, salâhiyet belediyenin gayrimenkulü sahibinin rızası olmadan temellük etmesidir. Eğer belediye şehrin elektrik ihtiyacını temin için bir elektrojen grubunu istimlak ederse salâhiyetini tecavüz etmiş olur. Zira kanunun ona verdiği yetki ancak gayrimenkule ait bulunmaktadır. Bunun gibi birkaç vatandaşın tarlasını sulaması için bir kaynak veya güzergâhda bir gayrimenkul istimlak ederse tasarruf hizmete yabancı olduğundan yine salâhiyetini tecavüz etmiş olur. Burada saikin salâhiyet içinde kaynadığı görülmektedir. Filhakika şûrayı devlet 6. cı dairesi 47/1065 sayılı kararında bazı şahısların bahçelerini kolaylıkla sulayabilmeleri için bir gayrimenkulün istimlakini yetkisizlik sebebiyle iptal etmiştir. ⁽¹¹⁾

10) Marcel Waline, Traite elmantaire de droit administratif Sahife 135

11) Salih Tanyeri, istimlak tasarruflarında kazai mürakabe, İdare dergisi Sayı 227 — 228 sahife 119 ve mö

Görülüyor ki yüksek idare mahkememiz de salâhiyet unsurunu bu şekilde kabul etmiştir.

İdarî tasarrufları talil eden, sakatlayan salâhiyetsizlik hallerinden birisi de devlet teşkilâtında vazife almış olan organlardan birinin diğerinin görev sahasına giren işlerden birisini ifa etmesidir ki buna fonksiyon gasbı itlak olunur. Filhakika devlet teşkilâtının vazifelerini tanzim eden esas teşkilat kanunları her organın fonksiyonunu belirtmiş, kanun yapmak görevini teşri uzvuna, icra görevini hükümet'e, ihtilafları halletmek fonksiyonunu da kaza organına tevdi etmiştir. Bu organlardan birisi meselâ idare kaza uzvunun görev sahasına giren bir tasarruf yaparsa bu fonksiyon gasbını vücade getirir ve tasarruf salâhiyetsizlik sebebiyle kabili, iptal hatta daha ileri bir müeyyide tatbiki suretiyle, yok, keenlemeyekün olur. İdare hukuku bakımından salâhiyet unsurunun tetkikinde bu nokta büyük bir ehemmiyeti haizdir. İdare tarafından diğer bir uzvun fonksiyonu sahasına giren bir tasarruf yapıldığı zaman bu tasarruf salâhiyet dışı olmak itibarıyla sakat olduğu gibi idareden gayrı bir uzuv tarafından yapılan bir İdarî tasarruf da aynı surette sakat sayılmak icap eder.

Burada tetkik edilmesi icap eden en önemli nokta idarenin teşri fonksiyonu gasbıdır.

İdarenin teşri uzvunun fonksiyonlarını gasbı mevzuu teşri organına mahsus ve idarenin tanzim suretiyle asla müdahale edemeyeceği bir sahanın mevcut olup olmadığının, başka bir tabirle tanzim yetkisinin hududunun neden ibaret olduğunun incelenmesini icap ettirir.

Auby tanzim kudretinin nazariye olarak tefriki kuvva prensibine bir muhalefet teşkil ettiğini bildirmektedir. Kendisine göre bu, idarenin teşri uzvuna bağlılığı icap ettirdiği zaruri bir muhalefettir.

Nizamname prensip olarak kanuna bağlıdır. Rolü kanunun tatbikini temin ve teshil etmek için teferruata ait hükümlerle kanunları itmam etmektedir. Bir mesele kanun mevzuu yapıldıktan sonra nizamname ondan farklı hükümler vaz etmek suretiyle o meseleyi istediği şekilde mütalâa edemez. Nizamname ile bu hususta kanuna yapılan ilâve onu, yani nizamnameyi, sakatlar, Fransa'da kabili iptal bir hale getirir, bizde ise Büyük Millet Meclisi tarafından iptal olunur.

Auby bu hususu tetkik ederken müşkülât, diyor, gerek 1875 gerekse 1946 anayasasının teşrii ve tanzimi sahaları vazihen göstermemiş olmasındadır.

Dareste ve Allbert gibi bazı müellifler teşri organına mahsus ve tanzim kudretinin müdahale edemeyeceği sahaların bir anayasa teamülü olarak mevcut olduğunu ileri sürmektedirler. Hürriyetlerin tanzimi, kaza mercilerinin tesbiti, ceza vaz'ı, vergi tarhı gibi.

Bu nokta bizim teşkilâtı esasiyemizde, Fransa'dakinin aksine olarak, vazıh bir şekilde halledilmiştir. Filhakika ana kanunumuz "ahkamı cedide vaz etmemek ve kanunlara muhalif olmamak şartıyla demek suretiyle nizamnamelerin hududunu kesin olarak çizmiş bulunmaktadır.

Esasen bu hususda bizim sistemimizle Fransız sistemi arasında çok esaslı farklar vardır. Bir kere Fransız ana yasasında sarahatan idarenin nizamname salâhiyetinden bahsedilmemekde, bu eski kanunun 7 ve yeni kanunun 48 inci maddesindeki cumhurbaşkanının ve şimdi başvekilin kanunların tatbikini temin etmek vazifesine istinat ettirilmektedir. İkinci olarak da nizamnamenin şurayı devletin kazai murakabasına tâbi bir idari tasarruf olması hususudur. Nizamnameler Fransa'da salâhiyet tecavüzü sebebiyle iptal davasına mevzu teşkil etmektedir.

Memleketimizde ise teşkilâtı esasiye kanunu idarenin nizamname yapmak salâhiyetini sarahatan tammış ve bunların kanuna muhalefetlerinin ancak Büyük Millet Meclisinde tetkik olunabileceğini derpış etmiştir. ⁽¹²⁾

İdarî tasarrufların muteber ve hatta mevcut olabilmesi için iradenin idare namına irade izharına salâhiyetli olan bir makam tarafından izhar edilmiş olması lüzumunu belirtmiştik. Böyle bir salâhiyeti olmayan bir kimse tarafından irade izharı ile bir tasarruf vücade getirilmiş olursa buna salâhiyet gasbı denilir ve böyle bir iradeden doğan tasarruf da sakat olur. Bu da İdarî tasarrufların iptalini icap ettiren salâhiyetsizlik hallerinden bir tanesidir-

Tekrar edelim ki salâhiyet gasbı ile salâhiyet tecavüzü arasında fark vardır. Salâhiyet gasbı iradenin kanunî yetki olmadan izharıdır. Salâhiyet tecavüzü ise kanunî yetkiye sahip iradenin kusurlu olarak izharından ibarettir.

Bazan bir fert usulü dairesinde bir âmme hizmetine tayin edilmemiş olduğu halde muayyen bir zaman için bir hizmetin görevlerini ifa ve hukukî neticeler tevliit edecek mahiyette tasarruflar icra eder. Meselâ bir kimse kanunî şartları taşımadığı halde bir memuriyete tayin veya intihap

12) Bu hususda daha etraflı malûmat için bakınız. Prof. Ragıp Sarıca İcra organının tanzim salâhiyeti. Cumhuriyet matbaası 1943

edilmiştir. Kendisi bu sıfatla bazı muameleler yapmıştır. Bilahara tayin veya intihap iptal olunmuştur. Yahut kanunla tesbit edilen müddetin inkizasından sonra bir memur hizmette kalmış ve hukukî muameleler vücuda getirmiştir. Aynı şekilde müstafî, mazul veya işden memnu bir memur vazifesine son vermiş olan sebebe rağmen görevlerini ifaya devam etmiştir.

Mesele istisnai ahval için de düşünülebilir. Bir ihtilâli, siyasî veya içtimai buhranı müteakip meşru resmî makamlar ortadan gaip olmuş fertler kendiliklerinden, yahut o yer sakinlerinin veya işgal veya ihtilal makamlarının kanunî kaideler dışında vâki tayinleri üzerine bazı âmme hizmetlerini ifaya teşebbüs ve lüzumlu tasarrufları ifa etmiş olurlar. Bu neviden olan bütün hallerde meşru memurlara mukabil olarak fiilî memurlar meselesiyle karşılaşmış olunur.

Tasarrufu vücade getirdikleri anda meşru bir durumları bulunmayan fertlerin hukukî vaziyetleri ile yaptıkları hukukî muamelelerin kıymetinin takdiri son derece müşkül bir mesele olup hal tarzı umumiyet itibariyle kanunla tayin edilmemiş bulunmaktadır. Esasen kanun, ihtilâli. dahili harbi derpiş etmez. Bu itibarla bu haller için kanunun peşin hükümler ihtiva etmesi nadir bir keyfiyettir. Bunun misalini Tobar doktrininde görüyoruz. Bazı orta Amerika devletlerinin esas teşkilât kanunlarında bu doktrinden mülhem olmuş kaidelere rastlanmaktadır. Meselâ 1860 tarihli Peru kanunu esasisinin onuncu maddesinde “âmmе hizmetlerinin veya ana yasada ve kanunlarda derpiş edilen şerait dahilinde tevcih edilmiş memuriyetlerin gasıpları tarafından vücade getirilmiş olan tasarruflar batıldır” denilmektedir.

Fransız hukukunda usulüne uygun olarak tayin edilmemiş olan fertler tarafından vücade getirilmiş hukukî muamelelerin yokluğunu kabul eden mülâhazalar vardır. Filhakika bunlara göre bir tasarrufun hukukun muteber olması onun kanunlar veya nizamnameler tarafından ihdas ve tanzim edilmiş hizmetlere usulü dairesinde tayin veya intihap olunmuş fertler tarafından ittihaz edilmiş olmasıyla kabildir. Hukukî muamele kanunî bir salâhiyetin kullanılmasının neticesidir. Kanunî salâhiyet mevcut değilse hukukî tasarruf bulamaz. Hizmetе usulü dairesinde tayin edilmemiş olan fert kanunî salâhiyete malik değildir. ⁽¹³⁾

İdare hukukunda butlan amme intizamıdır. Kanunun haricinde vücade getirilmiş, yapılmış bir tasarrufa herhangi bir kıymet tanımak ihtilâle, iğtişâşa, iddete yol açmaktadır. Niyetlerin dürüstlüğünün o kadar

13) Jeze adı geçen eser S. 1. S. 7 ve mü. S. 10 ve mü. S. 25 ve mü.

ehemmiyeti yoktur. İntizam ancak kanuna riayette, kanuna sıkı bir uygunlukda mevcuttur.

Demek oluyor ki gasbın tasarrufları hukukan yoktur. Lâkin, diyor, Gaston, Jez, bu tarzı halli umumileştirmek ve onu usulüne uygun olarak tayin ve intihap edilmemiş bir fert tarafından işgal edilmiş bir makamın bütün muamelelerine tatbik etmek mantıkî muhakemenin suiistimali olur. Böyle bir kimsenin tasarruflarının hukukî kıymetini takdir etmek için onun işgal ettiği makamın unvanının dikkat nazarına alınması lâzımdır. Sırf mantıkî, tamamiyle carî hukukî meselelerden istidlal edilmiş muhakemelerin suiistimal edilmemesine çok dikkat etmek lâzımdır. Hiç şüphesiz umumi kaideler ve bunlardan istihraç edilmiş olan mantıkî hal tarzları sadelikleri, riyazi vuzuhları dolayısıyla çok caziptirler. Bununla beraber münhasıran istidlali ve mantıkî buhranlar çok tehlikelidir. Hukukçu sırf riyazi meseleler halletmek durumunda olmayıp son derece mudil sosyal problemler çözmek mevkiindedir. Onun vazifesi ihtilaf halinde bulunan çeşitli menfaatleri telif etmeğe, sosyal barışın idamesini elde etmeğe çalışmaktır. Onun için hiçbir zaman görüşünü gaip etmemelidir. Şunu bilmek ve tekrar etmek lâzımdır ki hukuk, nazariyatçılar için bir zekâ oyunu, bir mantık temrini değildir. Maksat ve gaye her şeyden evvel bir sosyal meseleye amelî hal çareleri bulmak, mütehalif menfaatleri mümkün olduğu kadar iyi bir şekilde telif etmek, sosyal barışı hakim kılmağa yarayacak tedbir kıymetini haiz hukukî bir tarzı hal bulmaktır

Bu noktai nazardan hareket edilince harici görünüşü itibariyle meşru, nizamı memurlardan sadır olanlar gibi gözüken hukukî muamelelerin üçüncü şahıslara, halka karşı hakikaten meşru memurlardan sadır olan tasarrufların hukukî neticelerini tevliid etmelerini istemek zarureti vardır. Üçüncü şahısların meşru menfaati bu hukukî muamelelerin, kanuni bir şekilde hizmete getirilmemiş fertler tarafından yapılmış olmalarına rağmen kendi haklarında tamamiyle nizami imiş gibi tutulmalarını icap ettirir. Fakat bu bir şarta bağlıdır. Üçüncü şahıslar tasarruf sahibinin hizmete kanunî bir şekilde getirilmiş olduğuna makul bir şekilde ve hüsnüniyetle inanacak durumda olmak mecburiyetindedirler. Başka bir ifade ile haklarında herhangi bir hukukî muamele yapan şahsın o mevkii meşru bir şekilde işgal etmediğini bilmemeli ve bilebilecek durumda olmamalıdır. Esasen amelî olarak usulüne uygun bir şekilde hizmete getirilmiş bir memurun görünüşünü arzeden bir âmmeme memuru ile münasebette bulunan şahısların bu memurun mevkiinin meşru olduğunu tevsik etmesini kendisinden istemelerini beklemek imkânsızdır. Bu mütalâa bizi meşgul olduğumuz tasarrufların hüsnüniyet sahibi üçüncü şahıslar noktai nazarından muteber olarak anınmasına götürür.

Amme menfaati tâbîi olarak üçüncü şahısların menfaatine intibak eder. En basit amme menfaati amme hizmetlerinin muntazaman, inkıtasız bir şekilde görülmesidir. Amme hizmetlerinin ifasının istimrarı, temadisi ilk plânda gelen sosyal bir zarurettir. Modern devletlerin idari ve siyasî teşkilâtı bu esaslı prensip üzerine kurulmuş hukuk nazar iyelerine dayanmaktadır. Bu prensip, amme hizmetleri memur ve müstahdemlerinin grev haklarını kaldırmakda, memurların tek taraflı istifalarını men etmekte, hizmetten ayrılacak memurlara halefleri ise başlayıncaya kadar görevlerini muvakkaten ifa etmek mecburiyetini koymaktadır.

Demek oluyor ki fiili memurların tasarruflarının muteberliği prensibi bu kimselerin görevlerini resmî binalarda alenen ve rahatça ifa eder bulunmaları şartıyla üçüncü şahısların meşru menfaatine, amme hizmetlerinin devamlı işlemesi zaruretine istinat ettirilmektedir. Aksi tarzı hal kabul edildiği takdirde bu, az veya çok uzun bir buhran devrinde amme hizmetinin temşiyetinde ağır, sert bir karar olur. Evlenmeler icra edilemez nüfus kayıtları muattal kalır, buna bağlı haklar müteessir olur, zabıta ve dolayısıyla asayiş vazifeleri görülemez, cemiyet kargaşalık içinde bocalar, durur.

Tabiatıyla âmmе hizmetlerinin temşiyetine fertlerin münasebetli münasebetsiz müdahalesine müsaade ve meşru bir şekilde hizmete getirilmemiş olan fertler tarafından vücade getirilmiş bütün tasarrufların hukuken muteber telâkki edilmesi mevzuu bahis değildir. Normal zamanda meşru memurlar mevcut olduğundan veya kolaylıkla mevcut olabileceğinden bunun yani fiili memurun tasarrufunun sakat olması ve muteber -telakki edilmemesi icap eder. Buhranlı devirlerde ise, yukarda işaret edildiği gibi, durum daha başka türlü olur. Bununla beraber bu tasarrufların hukukî kıymetini tanımadan evvel mahkemeler tasarrufun mahiyeti vücade getirildiği fiili şartlar üzerinde ihtimamlı bir tetkikte bulunmak mecburiyetindedir. En iyisi buhran zail olduktan sonra teşri uzvunun derhal kabul edeceği bir kanunla muteber tutacağı fiili tasarruf kategorilerini ilân etmesi icap eder. Nitekim Fransa'da vazii kanun bazı buhran devirlerinde gayri muntazam şartlar içinde yapılmış medenî hal muamelelerinin muteberliğinin tasdikinin zarurî olduğu mütalâasın da bulunmuş ve bunları ancak kendisinin ortadan kaldıracılabileceğini düşünerek 1872 tarihli bir kanunla 1870 harbinde departmanlarda salahiyetsiz medenî hal memurları tarafından vücade getirilmiş muameleleri makabline şâmil olmak üzere muteber kılmıştır. Durum 1914 ve 1939 harplerinden sonra da aynı olmuştur.

Türkiye'mize gelince 23/Nisan/1920 de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti kurulduktan sonra İstanbul hükümeti fiilî

memur sayılmış ve bunların 16/Mart/1336 tarihinden sonra vücade getirdikleri tasarruflar muteber addedilmemiş, keza 17 sayılı kararname ile bu hükümet tarafından yapılan terfiler keenlemyekün addedilmiş, buna mukabil 317 sayılı kanunla işgal altında bulunan şehir ve kasabalarda yapılan muamelât muteber sayılmıştır.

Şu halde önümüzde üç çeşit tasarruf mevcut sayılabilir. Birincisi meşru mamurların yaptıkları muamelelerdir. Bunların kanunen tâyin edilmiş, belirtilmiş ahval dışında veya kanunî şekiller haricinde, yahut hizmeti tanzim eden kanun istihdaf ettiği gayenin haricine çıkmak suretiyle bir tasarruf vücade getirdiği veya hata neticesi olarak diğer bir resmî makamın salâhiyeti içinde olan bir tasarrufu inşa ettiği takdirde salâhiyetsizlik mevcuttur. Tasarruf sakat ve binaenaleyh kabili iptaldir. Aleyhine iptal davâsı ikame edilebilir.

İkincisi, bazı fiili şerait içinde usulsüz, kanuna uygun bulunmayan gayri nizami bir tevcihi müteakip hizmeti işgal eden, salâhiyet kullanan, tasarruf vücade getiren fiili memurların tasarrufudur.

Üçüncü ise gayri nizami de olsa hiçbir tevcih olmadan hizmet işgal, salâhiyet istimal, tasarruf inşa eden gasıbın tasarrufudur.

Görülüyor ki fiili memurun farik vasfı usulsüz de olsa bir tevcihin mevcudiyetidir. Bununla meşru memura yaklaşır. Diğer taraftan fiili memurun hareketine mesnet ittihaz ettiği tevcih, tayin usulsüzdür. Bununla da memurdan ayrılır, gasıba yaklaşır.

Fiili memuriyetin mevcudiyetinin şartı olan gayri kanunî tevcihin akla yakın, kabul edilebilir bir şekilde olması lâzımdır. Bu şekil tevcih ise hizmetin fiili memur tarafından alenen ve münakaşasız, kimsenin itirazına yol açmadan ifa edilmesidir. Eğer tevcih makul değilse bu takdirde tasarruf sahibi fiili memur olmayıp gasıptır. Meselâ herhangi bir şekilde infisah etmiş bir belediye meclisinin yeniden intihabına kadar Vali tarafından nasbolunan belediye reisi fiili memurdur. Bu reis intihabın hitamiyle yeni meclisin intikad ve reisi seçmesinden ve yeni reisin vazifeye başlamasından sonra da hizmet etmiş, tasarruf vücade getirmiş artık gasıp durumuna girmiştir. Netice olarak:

1 — Gasıp tarafından vücade getirilmiş olan tasarruflar hukukan keenlemyekündür.

2 — Normal zamanda fiili memur tarafından yapılmış tasarruflar üçüncü şahıslar için hukukan muteberdir. Şu şartlar ki tasarruf faili, tasarrufu yapmağa salâhiyetli meşru memurun bütün görünüşlerini haiz

olsun ve effkârı umumiye onu hizmete usulüne uygun olarak tayin edilmiş gibi telâkki etsin.

3 — Buhran devirlerinde meşru makamların gaybubetleri halinde hizmete usulüne uygun olarak tayin edilmemiş, fakat o yer sakinleri veya yüksek makamlar tarafından yapılmış bir tayin veya tevcih neticesinde iş başına gelmiş fertlerin hüsnüniyetle, alenen ve münakaşasız bir şekilde lüzumlu âmme hizmetlerinin temadisi maksadiyle ve gaybubet eden meşru makamların kanunî salâhiyetleri dahilinde olarak vücade getirdikleri tasarruflar hukukan muteberdir.

Yukarıdan beri verdiğimiz izahattan anlaşılacağına göre İdarî tasarrufların salâhiyetsizlik sebebiyle sakatlıkları butlan ve yokluk neticelerini tevliid etmektedir.

Butlan, idare namına irade izharına salâhiyetli bir kimse tarafından vücade getirilmiş, idareye izafe edilerek hukuk aleminde bir değişiklik yapmış fakat kanunda yazılı sebeplerden birisiyle sakat olarak doğduğundan menfaati haleldar olan kimseler tarafından mahkemede iptali istenmiş tasarruflara tatbik edilen müeyyide olup ancak idare mahkemesi iptaline karar verdiği takdirde tasarruf bütün neticeleriyle ortadan kalkar.

Yokluk, idare namına irade izharına ehil ve salâhiyetli olmayan bir kimse tarafından vücade getirilen ve bu suretle idareye izafesi mümkün olmadığından hukuk aleminde de bir değişiklik vücade getirmek imkânından mahrum bulunan ancak fiilî bir vaziyet, bir haksız fiil teşkil eden tasarruflara tatbik edilen müeyyide olup tasarrufu hiç doğmamış, idarenin eseri addetmemiş bir duruma getirir ve failinin şahsî mes'uliyetini tevliid eder.

Devlet namına yapılan ve fakat unsurlarındaki sakatlıklardan dolayı yokluk müeyyidesine maruz kalan bir tasarruf idareye izafe edilecek hiçbir hukukî veya fiilî durum husule getirmez. Bu tasarruf idare bakımından doğmamış, idareye izafe edilecek hiçbir netice husule getirmemiştir. Bu vaziyetler ekseriyetle memurların şahsî fiilî halinde görünür ve mesuliyetlerini mucip olur.

Yokluk müeyyidesinin bu tesiri ve yok olan tasarruftan doğan durumun yukarıda izah edilen mahiyeti dolayısıyla bu müeyyideye maruz tasarrufla ihdas edilmek istenilen duruma fert riayet etmeğe mecbur olmadığı gibi böyle bir tasarrufun yokluğunu her zaman ve her vesile ile dermeyer edebilir. Böyle bir tasarrufun doğurduğu durumu tanımamak kanuna ve idari karara karşı gelmeği tazammun etmez. Yokluk iddiası

bir iptal davası mahiyetinde olmadığı için böyle bir iddianın gerek dava, gerekse defi şeklinde dermeyam da bir müddetle mukayyet değildir. ⁽¹⁴⁾

İdarî tasarrufların yokluğu nazariyesi hususî hukuk sahasında hazırlanmış bir nazariyenin âmme hukukuna intikalinden ibaret olup hukukun bu iki dalı arasında kurulmuş münasebetlerin en bariz misallerinden birisini teşkil eder.

Yokluk teorisini idare hukukuna ilk defa getiren hukukçunun Laferriere olduğunu söylemek adet olmuştur. O kadarki bu müellife yokluk nazariyesinin babası unvanı verilmiştir. Ancak bu tamamıyla doğru değildir. Hiç şüphesiz bu teorinin ilk sistematik ve ahenkli izahının yapılması Laferriere ait olmakla beraber fikrin kendisinin eserlerine takaddüm eden senelerde vücut bulmuş olduğu söylenebilir. 19 uncu asrın ilk iki sülüsündeki idare hukuku kitaplarında gasıp ve salâhiyet gasbı terimlerine tesadüf etmek mümkündür. Fakat bunlar salâhiyetsizliği müteradifi olarak kullanılmıştır. Dufour tatbiki idare hukuku eserinde salâhiyet tecavüzü bir memurun kendisinininkinden başka mahiyette bar salâhiyeti gaspetmesi, meselâ bir hâkimin beledi salâhiyeti veya başka bir hâkimin dairei kazasına ait salâhiyeti kullanması fikrine cevap verir demektir. Aucoc konferanslar isimli eserinin birinci tab'ında bu tabiri ele almaktadır. "Salahiyetsizliği her şekli, her nev'i bir salahiyet tecavüzü teşkil eder. Bunun teşrii veya kazai salâhiyetin gasbı yahut idari bir otoritenin madun veya mafevkinin salâhiyetini alması şeklinde tezahürünün ehemmiyeti yoktur."

Laferrierden önceki müellifler arasında yalnız Batbie salâhiyetsizlikle salâhiyet tecavüzü arasında bir tefrik yapmış gibidir. Ancak bu müellifin fikri o kadar vazih değildir. Bununla beraber yokluk nazariyesi bu devirde idare hukukuna girmiştir. Medenî hukuk müellifleri arasında geniş bir itibara mazhar olmuş bulunan bu nazariyenin ilk terimleri doktrinden evvel kanun sözcülerinin konklüzyonlarında yer bulmuştur. Misal olarak Aucoc'un irsi bir unvanı tasdik eden kraliyet kararnamesinin iptalinin bahis mevzuu edildiği Hamilton davâsındaki düşüncesi zikrolunabilir. Daha sonra Laferrier kanun sözcüsü sıfatıyla aynı teoriye müracaat etmiştir. Lemonnier davasına ait mütâlâsında bariz bir hatanın, sarih bir gasbın hususî mülkiyete gayrı kabili afiv bir tecavüzün tasarrufun idari karakterini tamamen kaldıracağım, onu haksız bir fiil haline irca edeceğini işaret etmiştir.

Aynı devirde başka bir kanımı sözcüsü tarafından ihtilâf mahkeme-

(14) Siddık Sami Onar, adı geçen eser S. 217 ve mü.

sine daha vazıh bir formül verilmiştir. Mevzuu bahis meselâ bir valî tarafından gazete müvezzileri için alınan zabıta tedbirleridir. Kanun sözcüsü şöyle demiştir, “her ne kadar fiil menşei itibariyle bir idareciden sadır olması sebebiyle idari bir tasarruf gibi görünmekte ise de hakikatta böyle değildir. Zira İdarî bir mevzu ihtiva etmektedir.” Laferiyer hiç bir salâhiyeti olmayan bir şahıs tarafından yapılan tasarrufta salâhiyet gasbı vardır, keza bir idarecinin teşrii ve kazai salâhiyeti gasbetmesi ağır bir vak’adır. Gerek teşrii hükümler isdar etmek, gerekse ancak bir kanunla vücade getirilebilecek tasarruflarda bulunmak meselâ bir kara imame ile idarei örfiye ilân etmek veya hususî mülkiyet rejimini tanzim etmek bu cümledendir, dedikten sonra “öyle bir hal vardır ki orada amme kudretini istimal etmek isteyen bir idarecinin tasarrufu mahkemelerin kazai mürakabasını uzaklaştıran idari tasarruf olmaktan çıkar, bu hal idarecinin yalnız kendisine has olan salâhiyetlerinden ayrılması olmayıp aynı zamanda idari otoritenin salâhiyetlerinden de dışarı çıkmasıdır. Meselâ bir valinin bir gayrimenkulü kanunsuz zaptetmesi serbest bir ticaret veya sanayii men etmesi” gibi der.

Görülüyor ki kanun sözcüleri meseleyi büyük bir vuzuhla göstermiş, doktrin henüz bunlara yeni bir şey ilâve etmemiştir.

Laferiyerin doktrini hemen hiç ihtilâfsız idari kazanın muahhar etütlerine ve hatta muayyen nisbette bizzat içtihadı yol göstermiş ve doktrinin klâsik anlayışının menbâi olmuştur.

M. Mestre Laferiyeri tenkit etmiş, kendisinin yok tasarrufla kabili iptal tasarrufun ne şekilde tefrik edileceğini göstermediğini, bu hususta vazıh bir prensip koymadığını ileri sürmüştür.

Daha sonra yokluk sahasında modern doktrinler vücade gelmiş, Bertelemi yokluk teorisinin eski prensiplerine müracaat etmeği faydasız telâkki etmiş, diğer bazıları da yok tasarruf mefhumunu şiddetle tenkit etmişlerdir. Bununla beraber bu durum tamamiyle istisnai olup Laferiyer tarafından hazırlanmış olan yapı umumî hatları itibariyle Fransız doktrininin heyeti umumiyesi tarafından tekrar edilmiştir.

Hauriou eserinin ilk tab’ında Laferiyerin cümlelerini hiç değiştirmeden tekrar etmiştir. Böylece salâhiyet tecavüzünü salâhiyet gasbından tefrik etmiştir. Bu müellife göre salâhiyetin gasbı kuvvetlerin tefriki prensibinin ihlalini ve her türlü otoriteden, salâhiyetten mahrum bir şahıs tarafından alınmış bir kararı ihtiva eder. Bütün bu hallerde tasarruf keenlemyekündür. Gizlenmesi saklanması mümkün olmayan mutlak butlanla malûldür. Mahkemeler bu tasarrufu tatbikten imtina edebilirler. Bunun icrasına teşebbüs haksız fiil olarak müeyyidelenirilir.

Eserinin müteakip tabılarında ise Hauriou yokluk teorisinin faydası üzerinde şüpheye düşmüş, bu bahsi tamamen ortadan kaldırmıştır.

Alim hukukçu Duguit ise bu nazariyeye önemli bir yer vermiş. Laferiye'nin vuzuhsuz ifadelerini sistematik bir şekilde şerhetmiştir. Düğü yok tasarruflara idareye tamamiyle yabancı bir maksatla yapılmış olanları ithal etmiştir.

Mahiyetini ve doktrin ve içtihadındaki mevkiini izah etmeğe çalıştığımız yokluk, bununla malul olan tasarrufu ortadan kaldırmakda, onun hukuk nizamında bir iz bırakmasına mani olmakda, hiç vücut bulmamış duruma getirmektedir.

İdareye atfu isnadı mümkün olmayan böyle bir tasarrufun tatbikinden doğacak zararlar idareye raci olmayacağı gibi rüyeti adli mahkemelerin salâhiyetine giren bir haksız fiil vücade getirir ve failinin malî mes'uliyetini intaç eder.

İdare hukukunda haksız fiil, idarenin kanunen muteber olmayan yok bir tasarrufu ferdi mutazarrır edecek şekilde icra etmesidir.

Haksız fiil mefhumu yoklukla sıkı sıkıya ilgilidir. Şüphesiz bunların ikisi de aynı şey değildir. Gayri kanunî bir tasarrufun icrası her zaman haksız fiil teşkil etmezse de idarenin yok bir tasarrufu icraya tasaddi ettiği her halde mevcuttur. Binaenaleyh yok tasarruf haksız fiil nazariyesinin temellerinden birisini teşkil eder. Dareste bu noktayı ima ederek âmmeye kudretinin mülkiyete tecavüz eden tasarrufu, zahiri de olsa hiç bir kanuna istinad etmezse haksız fiil teşkil eder demektedir. Bonnard, Degrange, Bloevet gibi müellifler de yok tasarrufun tatbikinin haksız fiil teşkil edeceği mütalâasındaırlar. Buna mukabil Laroque Couzinet gibi bazı müellifler haksız fiil nazariyesine itirazla bunun lüzumsuz olduğunu, İdarî kaza içtihadlarında yer almadığını, şahsî kusur ve şahsî mes'uliyet prensiplerinin meseleyi halletmeğe kâfi olduğunu ileri sürmekte ve şûrayı devlet kararlarından misaller göstermektedirler Şu halde gerek haksız fiil nazariyesi taraftarlarına, gerekse buna yok bir tasarrufun icrasının failinin mes'uliyetini intaç edeceği mülâhazası ile muhalefet edenlerin noktai nazarlarına göre yok tasarruftan doğacak mes'uliyet doğrudan doğruya o tasarrufun failine ait bulunmakta ve davânın rüyeti adli kazanın salâhiyeti içine girmektedir, idare fonksiyonlarının gasbında durum bu şekildedir. Tasarrufları zarar ve ziyana sebebiyet veren gasıp bir ferttir. Kendisi devlet memurları gibi hiçbir idari teminata malik değildir. Tasarrufundan zarar görmüş olan fertler hususi hukuk kaidelerine tevfikân umumî mahkemelerde tazminat talep edebi-

lirler. Fransız müellifleri bu husus için Labadi — Gayardon dâvasını tipik bir misal olarak gösterirler. 1870 de Marsilya belediye meclisi Labadi ismindeki şahsı imparatorun valisi yerine vali tayin etmiştir. Labadi bu sıfatla makama oturmuş, kendisine muhalefet eden, emirlerini dinlemek istemeyen Gayardon ismindeki polis komiserini tevkif ettirmiştir. Birkaç saat sonra Labadi Millî müdafaa hükümeti tarafından Marsilya'ya muvakkat komiser olarak tayin edilince hareketinin hasıl edeceği muhtemel neticeleri düşünerek şuuru gaip eden Gayardon hücresinde kendisini asmıştır. Temyiz mahkemesi Labadiyi fiilî memur telâkki etmiş ve netice olarak bu zat tarafından verilmiş olan tevkif emim şahsî kusur olarak vasıflandırmıştır.

Acaba yok tasarruf failinin bir memur olması halinde de aynı netice husule gelir mi. Yani bu tasarruf bizzat memurun zati mes'uliyetini mucip olacak bir şahsî kusur teşkil edermi.

Bu سوال cevapı şahsî kusurun tarifi ile ilgilidir. Eğer bu kusur tasarruf failinin kötü niyeti olarak tarif edilirse cevap her vakit müsbet olmaz. Filhakika bir idare memuru kanunu ihlal veya ferde zarar ika etmeyi asla düşünmeksizin yok bir tasarruf vücade getirmiş olabilir. Eğer şahsî kusurun, ileride göreceğimiz, kriterlerinden sübjektif olanını ele alırsak hadisemizde memuru mes'uliyetten muaf tutmamız icap eder.

Bu noktai nazarın mantıkî neticesi bir yok tasarruf ittihazi failinin herhalde şahsî kusur teşkil etmeyeceğidir. Bunun için tasarruf failinin niyetinin dürüst olmaması, kendisinin görevine yabancı bir gaye ile hareket etmiş olması lâzımdır.

Duguit 1903 de neşrettiği hukuku amme dersleri eserinde bu noktai nazarı müdafaa etmiş iken bilâhara çıkardığı esasiye hukuku isimli meşhur eserinin üçüncü tab'ında bu görüşünü terk ederek salâhiyet gasbının her zaman memurun şahsî mes'uliyetini intaç edeceğini savunmuştur. Bu tahavvül Düğinin muhtelif zamanlarda şahsî kusur mefhumunu anlayışıyla izah edilebilir. Filhakika ünlü hukukçu 1903 de şahsî kusurun miyarı olarak fonksiyona yabancı bir maksadı almış iken hukuku esasiyesinde bu sübjektif kriteri terk ederek mes'uliyeti fonksiyondan ayrılması mümkün kusur "faute detachable" veya İdarî fiilde mündemiç kusur "Faute Incluse" miyarına bağlamıştır. Buna göre bir idare ajanının veya bir memurun, muayyen bir fiilî icra hususunda kanunu kendisini salâhiyettar kıldığı haller dışında bu fiilî yapmağa kalkışması, mevzuu cihetinden, salâhiyeti haricinde ve fonksiyonuna tamamen yabancıdır. Hal böyle olunca yok tasarrufun herhalde şahsî kusur teşkil edeceğim kabul etmek zarureti vardır.

Şahsî kusur, idare namına hareket eden bir memurun fonksiyonu ifa sırasında işlediği İdarî vazife icap ve şartlarına aykırı ve yabancı olan ve bu sebepten idareye atfedilmeyip şahsî mes'uliyetini mucip olan yolsuz bir harekettir. Bu şekilde tarifi mümkün olan şahsî kusurun miyarlarının neler olduğu, yani şikâyeti mucip tasarrufda ne zaman şahsî kusurun ve ne zaman idarenin mesuliyetini intaç edecek hizmet kusurunun bulunduğu nasıl anlaşılacağı müellifler arasında ihtilafli bulunmuştur.

Şahsî kusur ve hizmet kusuru mefhumları ve bunların kriterlerini tafsilatlı olarak ele almak bu etüdümüzün dar çerçevesinin dışında bulunmaktadır. Bununla beraber kısaca işaret etmek icap ederse denilebilir ki Laferiyer gibi bazı müellifler bu hususta sübjektif bir kriter vaz etmiş ve kinine ve garezine mağlup olmayan basiretli bir memurun işlemeyeceği kusur olarak vasıflandırmış, Hauriou ve Jeze içtihat hatasına yer vermeyecek kadar mevzu hukuka aykırı ağır bir kusur olarak anlatmış, Duguit, Appleton, Mestre ve nihayet ilk noktai nazarından rücu eden Hauriou gibi müellifler bunu fonksiyondan ayrılması kabil olan kusur Faute Detachab'e olarak tarif etmişlerdir.

Hülâsa, görülüyor ki salâhiyet unsuru tasarrufda önemli bir rol oynamakta ve kanuna bu noktadan aykırılık bazı hallerde onu iptale, bazı ağır haberde ise failin şahsî kusuru sebebiyle adliye mahkemelerinde zati mes'uliyetini mucip olan hiç vücut bulmamış, yok tasarruf haline getirmeğe sevk etmektedir.

KİTAPLAR

İdare hukukunun umumî esasları	Sıddık Sami Onar
İdarî Kaza	Ragıp Sarıca
Principes generaux du droit administratif	Gaston Jeze
Traite elementaire de droit administratif	Berthelemy
Traite elementaire de droit administratif	Marcel Waline'
Precis de droit administratif	Roger Bonnard
Traite de droit constitutionnel	Duguit
Precis de droit administratif et de droit public	Hauriou (Maurice)
L'inexistence des actes administratifs	Jean - Marie Auby
Türkiyede İcra uzvunun tanzim salâhiyeti	Ragıp Sarıca
Âmme hukukunda hukukî tasarruflar ve kazaî murakabe	Sıddık Sami Onar
İdare hukukunda yokluk ve butlan	Ragıp Sarıca
Revue du droit public et de la Science politique	
Kararlar mecmuası	
Türk kanunu medenisi	
Düstur	

Teftiş ve Murakabenin Lüzum ve Ehemmiyeti İle Kısa Süreli TEFTİŞİN GAYESİ

Yazan : Alb. **Şükrü TÜTER**
J. Umum K. Tek. ve Tef. Şb. Md.

Çeşitli ve girift manzara arzeden devlet işlerinin en kısa zamanda en iyi şekilde görülebilmesi için Kanun, Nizamname ve talimatnamelerle, muayyen esaslar tesbit edilmiştir. Tatbikatta devlet işlerinin bu esaslara uygun olarak yürütülüp yürütülemediğini, iş başındaki elamanların vazifelerini hakkiyle ifâ edip etmediklerinin araştırılması icap eder buda teftiş ve murakabe ile olur.

Teftiş ve murakabe bir terkip selinde daima bir arada kullanırsa da bu iki kelime aynı manayı taşımaz. Tatbikatta teftişi murakabe, murakabeyi teftiş takip ettiği cihetle bir terkip şekline sokulmuştur.

Murakabe, hiyerarşik silsilesine göre âmirin emri ahundakilerin gördüğü işlerin kanun ve nizamlara uygun olarak yapılıp yapılmadığını ve bunlara aykırı hareket ederek memuriyet vazifesini ifada ihmal ve terahi gösterip göstermediklerini tesbit etmek için kontrol etmesidir ki bu tek cephelidir.

Muayyen bir amme hizmetinin teftişinde görülen gaye ise çok cephelidir. Bir hizmetin gayeye en kısa ve en iyi şekilde sevkedilebilmesi için çeşitli cephelerden kontrol edilmesi icap eder ki buda teftiş ile olur. Bu suretle şevki idare için ihzarı vasıtalar temin ve bunlar neticesinde meydana çıkan ademi muvaffakiyet sebepleri izale edilir.

Bir de teftiş ve tahkikatı da yekdiğerinden de ayırmak lâzımdır, gerçi bunlar birçok noktalarda benzerlik arz ederlerse de hakikatte mahiyet ve neticeleri ayırdır. Tahkikat bir suç veya bir suç zannı üzerine ceryan eder. Teftiş ise bir suça inhisar etmez muayyen ve gayri muayyen zamanlarda yapılan işlerin kontrolüdür. Teftiş esasında bir suça muttali olunursa bunu bir tahkikat takip eder.

Yukarıda izah edilen mahiyetlerine göre teftiş ve murakabe, hatayı bulucu düzeltici ve öğretici mahiyette bulunduğu takdirde faydalı olur.

Bu umumî izahattan sonra zabitanın teftiş ve murakabesinin izahına geçebiliriz:

TEFTİŞİN GAYESİ:

Hükümetin Jandarmaya tahmil ettiği hidemat ve vazaifi Cumhuriyet Kanunlarına uygun bir zihniyetle sarsılmaz ve kudret yüksek iman ve azimle ifa edebilmesi için ilme ahlâka ve murakabe ve teftişe ihtiyacı vardır.

Devlet ferdin huzur ve sükûn içinde yaşamasını tekeffül etmiştir. Bunu temin ile mükellef olan icra kuvvetlerinin icra müessesesine tahmil ettiği vazife ve hizmetleri ifa sırasında olsun olmasın, bilerek bilmiyerek, irtikal edeceği bir hata amme vicdanında büyük bir tepki doğurur. Böyle bir zamanda fert çok hassastır. Belki işlenen suç kanun nazarında basittir. Fakat Hükümetin icra organı olan Jandarma tarafından şahsı ve gerekse vazife bakımından işliyeceği her suç millet nazarında af edilmez. Bilerek ve bilmiyerek hata edilmemesi için öğretici, düzeltici, teşvik edici sebat zahmete katlanmak zor işlerden korkmamak gibi meziyetler yolunu gaye edilen bir teftişe daima ihtiyaç vardır.

Tatbikat sahasındaki tecrübeler dolayısıyla H. 3 teftiş talimatının 8. inci maddesinde plân gereğince yapılan teftişlerde başka soruşturma, inceleme vesair sebeple yapılacak gezilerde ele geçecek fırsatlardan faydalanarak ve ayrıca lüzum görüldüğü takdirde belirsiz zamanlarda teftiş yapılması talep edilmektedir.

Kısa süre içinde yapılacak bu teftişlerde şu üç nokta esas tutulmalıdır.

- 1) Subay ve Astsubay erat murakabesi
- 2) Çalışma tarzını görmek
- 3) Birliğin moral değerini ölçmek

BUNUN TEMİN ETTİĞİ FAİDELERE GELİNCE:

- 1) Çalışanlarla çalışmayanlar ayırt edilir.
- 2) Günlük işler normal seyrini takip edip etmediği anlaşılır.
- 3) Disiplin durumu kesin olarak öğrenilir.
- 4) Vatandaşın işlerinin günü gününe takip edilip edilmediği anlaşılır.
- 5) Bir üst makama aks etmemiş olaylar varsa meydana çıkar.

V. J. K KİT'ASI İLE KAZA JANDARMA BİRLİĞİNİN ÇABUK TEFTİŞİ USULÜ:

- 1) İdarî, Adlî, Askerî, Makamlarla hüsnü münasebetin derecesi,
- 2) Subay, Astsubay ve eratın halk üzerinde bıraktığı tesir.
- 3) Muhtemel hadiselerle karşı önleyici, kovalayıcı tedbirlerden
- A) Olağan üstü hâdiselerde alınması gereken tedbirler üzerindeki lastikli plânlar.
- B) Sabotaj hareketlerine karşı alınmış ve alınacak tedbirler.
- C) Huzur bozucu hâdiselerde alınacak tedbirlerin mahiyeti
- Ç) Huzur bozucu olmayan ve fakat suç teşkil eden hâdiselere karşı alınan tedbirler
- D) İl çevresinde asayiş bozucu hâdiseler olmuş mudur? olmuşsa netice
- E) Halkın Umumî ahvalı ve siyasi temayülü tesbit ve takip faaliyeti
- F) İşsizlik varsa asayiş üzerine tesiri
- G) Azınlıkların miktarı ve meşgul olduğu işler
- G) Gözaltında bulunan eşhasın takip derecesi ve son durumları
- H) Rejim aleyhtarlığı ve komünizme taraftar ve alet olanlar var mı tesbit edilmiş deliller
- I) Diğer yabancı ideolojiler lehinde faaliyette bulunanlar var mı?
- İ) Birlik ve karakola icabında düşecek vazifelerin hudut ve şumulü ve hâdisenin arz edeceği durum göz önüne alınarak mahkemeye dayanan verilmiş bir karar üzerine düzenlenmiş plân (harita üzerinde)
- 4) Son teftiş eden meslek üstü ile Mülkiye Müfettişinin bıraktığı notlar (noksanların ikmal edilip edilmediği öğrenilir)
- 5) Devir- teslim cetvelleri ile beraber devredilmesi icap eden malûmat var mı (yapılması tasavvur olunan teklif ve icraat için tetkik safhasında bulunan işler ile o zamana kadar yapılan tetkikat neticesi bölgenin muhtelif mevsimlerde hizmete tesiri olacak irtibat durumu nasıldır? Meselâ tipi sebebiyle ölüme sebebiyet vermemek için ne yapmayı, şüpheli mıntikalarda hizmete gideceklerin miktarı ne kadar olacağı, önemli bölgelerin

yerleri ve haritada işaretli olarak görülmesi ve buralarda tecrübeye müstenit alınması gereken tedbirler ile mıntikanın hizmet bakımından hususiyetini gösterir ihsai malûmat ve tarihçe)

- 6) Kadro fazlası er istihdamı var mı?
- 7) 101 S/T gereğince seferberlik hazırlıklarıyle Jandarmanın Bünye seferberliği tamam mı?
- 8) İstasyon iskele sahil Muhafaza birlikleri teşekkülüne kadar muvakkaten verilecek erat ile yapacakları işe ait özel talimat var mı?
- 9) Üst makama bildirilmemiş suç var mı? Subay ve askerî memurların tahkik ve takip edilmekte olan suçları varsa nelerdir? Bunlar hakkında hasıl olan kanaat nedir?
- 10) Mahrukatin ve tenviratin sureti sarfı ve mübayaası (ucuz mevsimlerde mübayaâ edilip edilmediği)
- 11) Sayım cetvelleri
- 12) İaşe maddelerinin toplu mübayaası hakkında kumandanın ilgi derecesi
- 13) Temizlik işleri
- 14) Hayvanların bakımı
- 15) Araçların muayenesi ile akaryakıtın hesaplarının tetkiki
- 16) Moral bakımından kıt'anın değeri

KARAKOLUN KISA SURE İÇİNDE TEFTİŞİ:

Son yıl içerisinde üstler tarafından yapılan teftişlerdeki tenkitler

- 1) Karakol Kumandanının idare âmiri ile hüsnü münasebetinin derecesi halka karşı muamelesi ve bilhassa astlarının iaşe ve istirahatları işlerinde gösterdiği ilgi ile adilâne, vazife taksim edilip edilmediği.
- 2) Eğitim: Karakolda tek er olsa dahi eğitim derecesi ölçülebilir. Karakol (Kumandanın yoklanması, atış için hazırlık malzemesi, yeni talimnameler, kıt'adan gönderilmiş programın tetkiki)
- 3) Karakolda yapılmıyan eğitimi yapılmış gibi göstermek hastalığı var mı?
- 4) Hizmet defterinin tetkiki burada:
- A) Hizmet defterinde hizmetin çeşidi sütununda talim yazarlar, altına da meselâ birinci haftanın ikinci günü dersler talime iştirak edenle-

rin yalnız isimlerini yazarlar. Fakat hangi saatten hangi saate kadar yapıldığı çok defa yazılı değildir.

B) Saatler yazılı olsa bile hem vazife ve hem de talimde görünenlere tesadüf edilir.

C) Ere veya karakol kumandanına bir evvelki eğitimde neler yaptırıldığı sorulduğu zaman cevap veremeyenler çoktur.

Ç) Hizmet defteri ile soru tazammun eden müzekkerenin kaydına mahsus defterler tetkik edildiği zaman talime çıkanlar ile çıkmayanlar anlaşılır.

DERS:

5) Ders için program, verilecek derslerin notları var mı? Bir iki soru kifayet derecesini anlatmağa kâfidir.

6) Önleyici Zabıta:

A) Kumandanlıktan matbu olarak karakollara kadar gönderilen

(Karakol Kumandanlarının bölgeleri hakkında bilmesi icap eden ana esaslar) başlıklı emir gereğince hazırlık yapılmışımıdır. Bu önleyici zabitanın anahtarıdır. Bundan karakol kumandanı ve erler imtihan edilir.

B) Karakolun tarihçesi talimatına göre takip ediliyor mu?

C) Devriye hizmetinden mühim yerlere pusu kurulmak suretiyle bölge dinleniyor mu ? Hizmet kâğıdı ve hizmet defteriyle kontrol

Ç) Karakol Kumandanı sırf teftiş maksadiyle köylerini kaç defa devir ve teftiş etmiştir.

KOVALAYICI ZABITA GÖREVİ:

Her karakolda önleyici zabıta ile önlenmesi mümkün olmayan ve nihayet vukubulan suçların faillerini kovalamak için ne gibi, nerelerde ve kimler tarafından vazife alınacağı, verileceğine dair bir hazırlık var mıdır? Bilhassa karakol bölgesinin coğrafi, topografik durumu, eşhas ve topluluk hakkında bilginin mevcut olup olmadığı yoklanır.

VAZİFEYE TESİR EDECEK DURUMLAR:

- 1) Erlerin ahlâkî durumu
- 2) Hemşeri olanların miktarı

- 3) İdarî, Adlî, Askerî tahkikat ve takibata maruz kalanların miktarı
- 4) Mevcudun dörtte bir esasına göre tertibi (Muhtelif Doğumlu er)
- 5) Vazifeye sevk edilecek eratın intihap işi

MORAL EĞİTİMİ CEPHESİNDEN TEFTİŞ:

- 1) Erlerin yürekleri pek, nefesine itimatları olup olmadığı
- 2) Kemiyyetin değil keyfiyyetin başta geldiğine inanışları
- 3) Mesleki bilgi ve üstün saygı
- 4) Sevgi ve saygıya dayanan disiplinin derecesi
- 5) Vazifeye karşı aşk ve imanının mevcut olup olmadığı
- 6) Sıkı bir arkadaşlık bağlarının bulunup bulunmadığı
- 7) Suçların azalıp azalmadığı
- 8) Karşılıklı yardımlaşma

Bunların tetkiki bir karakolun, birliğin ve kıt'anın moral durumu hakkında bir fikir edinilebilir.

TERCÜMELER

Fransa'da Cumhuriyet Konseyinin Tekâmülü

(8/Aralık/1946 — 1/Ağustos/1949)

Kukla Meclis mi yoksa Senato mu?

Yazan

Çeviren
F. HACALOĞLU

1946da yeni Fransız Anayasasının tanzimi sıralarında Parlâmentonun bir meclisten mi yoksa iki meclisten mi terekkün edeceği meselesi iki Kurucu Meclis ve umumî efkâr tarafından çok münakaşa edilmiştir.

İlk Anayasa projesi ile kabul edilen tek meclis taraftarlarının hal şekli 5/Mayıs/1946 da yapılan referandumla Fransız milleti tarafından reddedilmiştir. Bir ikinci meclis taraftarları artık bu meclisin kurulması prensibini empoze edecek kadar manen kuvvetli idiler.

Şimdiki Anayasasının 5 inci maddesinde, «Parlâmento Millî Meclis ile Cumhuriyet Konseyinden terekkün eder», deniliyor.

Parlâmento kelimesinin resmî yazılarda görünüşü yenidir. Doğru olarak mânasını tayin etmek pek kolay değildir. Parlâmento «millî temsil» diye de tarif edilemez. Anayasa bu hâkim vasfı Millî Meclise hasretmektedir (madde — 3)

— Hiç değilse, imtiyazlar heyeti mecmuası diye tarif olunamaz mı?

Şüphesiz ikinci Meclis de birincisi gibi, nizamnamesini kendisi tanzim eder, divanını kendisi seçer (madde — 11).

Müzakereleri resmî gazete ile ilân olunur (madde —10).

Cumhuriyet Konseyi de an'anevî dokunulmazlıktan ve bir sınıf memurun aylığına göre tesbit olunan ödenekten faydalanan üyelerinin (madde — 23) seçilme şartlarını haiz olup olmadığını ve usulü dairesinde seçilip seçilmediklerini tetkik eder (madde — 8).

Bununla beraber, bu vasıflardan hiç biri bir tarifi hususî unsurı sayılamaz. Zira Fransız Birliği Meclisi, Parlâmentonun açıkça dışında olduğu halde bütün bu imtiyazlara sahiptir (madde — 70).

Müsbet hukukta, Cumhuriyet Konseyini kısmen Millî Meclise eşit

yapan şey araştırıldığı, ve metin ve an'anevî Anayasa teamülü tetkik olunduğu takdirde, bazı vazifelerin müşterek olduğu görülür.

Cumhuriyet Konseyi, Reisicumhur seçimine iştirak eder (madde—29).

Kanunların (kendi ihtiyari yokluğu müstesna) tanzimi işlerinde lüzumlu tarzda müdahale eder.

Kendi arzu ve hislerini bildirerek kabinenin işlerinden bilgi edinmeye, onun politikasından aydınlanmaya hakkı vardır.

Bu hak ve vazifeler (icra tarzı ve her iki Meclisin karşılıklı yetkilerinin ehemmiyeti müstesna) Fransa'da 3 ncü Cumhuriyetten bu yana, parlamenter rejimde siyasî meclislere normal olarak tanınmış telâkki olunanlardır.

*

**

— İki meclis prensini kat'î olarak tanınmış da olsa, bir ikinci Meclisin muhalifleri çok ve kuvvetli idiler; taraftarlarından bir, çokları bile harpten evvelki Senatonun (Âyan Meclisi) yeniden kurulmasına düşman idiler.

Muhtelif temayüller arasında bundan böyle gayri tam çift meclis veya daha doğru olarak mutedil bir tek meclis tarafdarlığı adı altında bir anlaşmaya götüren mutavassıt bir yol aranacaktı.,

Bu yeni mefhum birçokları tarafından şüphe ile karşılanmıştır: evvelce malûm ve alışılmış olan her hangi bir tarife ithal edilemediğinden yeni Meclis bir ucube olarak görülüyordu. Küçük Meclis, ek Meclis, kukla ve önceden ölü Meclis diyorlardı.

Bu mefhum ne kadar tenkit edilirse edilsin, hiç değilse, yerinde olmıyan bir muahaze mevcuttur. Bu, irtibatsızlık muahazasıdır.

Tarihe göre İngiltere ve Fransa geleneklerinde teessüs ettiği şekilde, Parlâmentonun rolü 1940 arefesinde çift olarak görünüyordu.

Parlâmento, millî politika hayatının yüksek nazımı olarak, bir kriz halini önlemeğe matuf istisnâî vazifeler (siyasî adaletin icrası, Anayasada değişiklik yapılması usulü, mebusan Meclisinin feshi nazarî usulünde Senatonun müdahalesi) ve büyük millî menfaatlere ait gündelik servisin teminini hedef tutan normal görevler (teşriî salâhiyetin kullanılması, kabine siyasetinin kontrolü) ifa ediyorlardı.

Böyle bir vazife ile görevli olan Parlâmentonun, vazifesini ifa edebilmesi için birbirine zıt iki vasfa sahip olması lâzımdır.

Millî efkârın sadeleştirilmiş fakat her zaman doğru (isbatı gayri kabil ve zarurî bir postülat mucibince) olarak sembolü, temsilcisi olan Parlâmento bütün cereyanlara karşı hassas olmalı, efkârın — hatta hafif. hatta geçici de olsa — bütün nüanslarını aksettirmelidir. Şimdi, aynı zamanda, teşrii kuvvetin yüksek organı olarak vatandaşları daimî hayat kaideleriyle teşhiz etmeli, topluluğun ümitlerinin, hayallerinin, insiyaklarının tedbirli nazımı olmalı ve tekâmülü ancak asırlar geçtikten sonra hissolunacak olan bu büyük menfaatleri uzaktan, önceden görmeli ve bunların dikkatli muhafızı olmalıdır ⁽¹⁾.

Yüksek siyasî organın hatalarına, antrenmanlarına karşı başka zamanlarda frenler, muvazene temin eden mukabil kuvvet ve ağırlıklar doğmuştur.

Parlâmento, modern hukukta, hâkimiyetin icra organı olarak kralın yerini almıştır (Duguit'ye itimad edilirse, belki de bir analiz hatasıyla fakat mesele orada değil) : Binaenaleyh, baskı ve zulüm kuvvet ve aleti olmamak için iradesi mahdud olmalıdır.

Anayasa devlette birinci mevkii, elbirliğiyle çalışmaları, birlikte hareket etmeleri ve kararlarını vermeleri lâzım gelen iki organa tahsis ediyorsa, keyfî harekete karşı garanti vardır.

Meşrutiyetle idare edilen memleketlerde (Parlâmento ile Kralın zarurî iş birliği) kabul edilen hal sureti budur. Üçüncü Cumhuriyetin kabul ettiği hal şekli (iki meclisten her biri kanun koyabilir ve hükümeti devirebilir) de aynıdır. Yüksek siyasî organ karar vermekte serbesttir. Fakat, bazı usuller takip etmek suretiyle, örf ve adetlere riayet ederek makul bir surette bunu yapmalıdır. Bu, mutedil veya gayri müstebit mutlak hükümetlerin an'anevî doktrinidir.

Bu anlayışta, hâkimiyetin ifade organı mütalâa istemek mevkiindedir; fakat o mütalâaya uymağa asla borçlu değildir. Şahsî garan-

(1) Marcel Waline «les partis contre la Republique» eserinde şöyle diyor: «bir demokraside millî temsil hiss olunur derecede birbirinden ayrı olan iki ihtiyaca cevap vermek zorundadır. Memleketin arzu ve iradesini kuvvetle tanıtmalıdır. Yani muayyen bir anda efkârın fotoğrafini mümkün olduğu kadar doğru olarak göstermelidir. Fakat, öte yandan, millî temsil hali hazırla iktifa etmemeli, memleketin zahiri ve şimdiki menfaatleriyle ipnotize edilmemeli ve istikbal başlıca düşüncesini teşkil etmelidir.»

tilerin nefine olarak kuvvet ve yetkinin serbestleşmesi lâzım geldiği müşkül zamanların bu hal şekli IV ncü Cumhuriyet tarafından kabul edilmiştir.

Hal şekli hoş a gitmeyebilir, fena veya uygunsuz görülebilir: kararsızlıkla itham olunabilir mi?

1 — İSTİSNAİ VAZİFELER

A) Siyasi adalet hususunda ananevi olarak tek dereceli genel «seçimle seçilmeyen Asambleye tahsis edilen yetkiler Fransa'da olduğu gibi İngiltere'de de bir muvazene mefhumuna değil, bir tercih mefhumuna bağlanırlar : Kral hukukuna ait en yüksek imtiyazın kullanılmasında «perler» den veya eşraftan mürekkep yüksek bir Meclis, Devlet reisinin yerini tutar veya ona yardım ederdi.

Yeni anlayış mantığında, müstakil kat'ı nihai derecede her türlü karar imkânından mahrum bir ek Asambleden siyasi adalet icrası, tamamiyle selbedilmiştir.

Cumhuriyet Konseyi Cumhur Reisinin veya vekillerin ithamına iştirak ve hiç bir zaman ceza mahkemesi halinde teşekkül etmez. Yüksek Mahkeme âzası tayin edemez.

Bu noktalarda vaziyet vazıhtır.

- B) Milli Meclisin muhtemel feshi de böyledir: Cumhuriyet Konseyi, Eski Senato (Âyan Meclisi) dan farklı olarak, reyini bildirmeğe çağrılmaz; burada hiç bir rolü yoktur.
- C) Anayasa değişikliği hususunda 2. nci Meclis, Milli Meclisin iradesi üzerinde her türlü direkt baskı icrasına imkân verecek yetkiden kendini mahrum görmektedir. İkinci Meclis bilhassa değişiklik hususunda kanun teklif etmek hakkını tamamiyle kaybetmekte olduğu gibi gerek Milli Meclisin üçte iki çoğunluğu, gerek ekseriyeti tarafından ve milletin doğrudan doğruya izhar edeceği iradesiyle istenilecek bir değişikliğe her türlü muhalefet imkânlarını da kaybetmektedir.

Aksine olarak, muvafakati ile usul ve muamelelerin sadeleştirilmesine imkân vererek her zaman birinci Meclise fiili tarzda yardım edebilecektir.

— Cumhuriyet Konseyi, Milli Meclis tarafından oylanan değişiklik kararını mutlak ekseriyetle kabul ediyor mu? İkinci görüşmeyi lüzumsuz

kılmakta ve böylece üç ay kaybetmeksizin ileriden gitmeğe imkân vermektedir.

- Beşte üç ekseriyetle değişiklik hakkındaki tasarımı kabul eder Milli Meclis bu tasarımı aynı ekseriyetle oyladığı takdirde, Cumhuriyet Konseyinin müdahalesi referanduma başvurmaktan müstağni kılar.

2 — NORMAL VAZİFELER

a) Cumhuriyet Konseyi kanunu istediği istikamete sevk etmeğe imkân verecek olan imtiyazlardan kendini mahrum görmektedir: Cumhuriyet Konseyi teşrii kuvvete iştirak etmez.

Konsey üyeleri. Parlâmento âzası sıfatıyla kanun teklif etmek hakkına sahip iseler de bizzat Konsey topluluğu böyle bir teklif hakkından mahrumdur. Zira onun faaliyeti talidir ve ancak Millî Meclisce önceden oylanan metinler hakkında kullanılabilir. Bundan başka, Konsey, ancak Millî Meclisin prensip itibariyle dikkate almamakta serbest olduğu bir rey ve mütalâada bulunabilir.

Konsey, kanunların yapılmasında ondan daha az lüzumlu bir makine olarak kalmaktadır ve rey ve mütalâası her zaman alınmalıdır (madde 20).

b) Hükümeti murakabe hususunda, Konsey, prensip itibariyle, gerek kanunların tanzimi usulü yoluyla veya malî tedbirler oylamak (gelirlerin azaltılması veya masrafların çoğaltılması) suretiyle, hükümet üzerinde baskı icrasına, gerek doğrudan doğruya kabineyi istifaya şevket meye imkân veren vasitalardan mahrumdur

*

* *

Bu anlayış «mürteci bir senato» nun ifrat ve tecavüzlerinden korkmaya artık aşikâr surette imkân bırakmıyordu.

Fakat bu Meclisin, birinci Meclisin ifrat ve tecavüzlerine karşı mukabil ağırlık teşkil edecek artık bir şeyi yoktur, denilecek.

Bu tenkide cevap vermek için ancak tek bir delil vardı. 20 nci maddenin meşhur hükmü.

İkinci Meclis, âzalarının tam sayısının salt çokluğuyla kanun tadilini teklif ettiği takdirde, Millî Meclis bu rey ve mütalâyayı ancak aynı ekseriyetle reddedebilecektir. Böylece, rey veto olabilecektir (veto mahiyetini alabilecektir), fakat bu, mütereddît ve inkısına uğramış bir

Asamble karşısına, Konsey söz götürmez bir çoğunluk olarak dikildiği tek halde mümkündür.

Sistem nazârî olarak iyi kavranmıştı, mantiki ve etraflı düşünülmüştü.

Fakat işleyecek, çalışacak mıydı? Umumî efkârı bu kadar mütehavvil olan bir memlekette, ulaşılması o kadar nadir bir ekseriyete hiç bir zaman rastlanacak mıydı?

Bundan başka 27/Ekim/1946 tarihli seçim kanunu, yalnız başına, iki muhtelif ekseriyet faraziyesini doğruya benzemez, inanılmaz bir hale getirmeğe kifayet etmiyor muydu?

27/Ekim/1946 tarihli Anayasanın Cumhuriyet Konseyinin terkibi ve seçimi hakkında aynı tarihli organik kanunun ilânından bu yana, üç sene geçmiştir. Cumhuriyet Konseyi tesisatlar takımında yerini almıştır

—İlkönce, konstitüsyonel durumunu kuvvetlendirmekle iktifa etmiştir : iki seneye yakın müşkül şartlar altında çalışma kendisine karşı bir hürmet ve sempati havası yaratmıştır.

Halk kaynaklarından kuvvet alarak Konseyin baştanbaşa yenilenmesi şüphesiz durumunu kuvvetlendirirdi.

— 1948 senesi sonunda seçilen yenli Konseyin çoğunluğu, az alicenap bir Anayasanın hükümetin fiil ve hareketlerinin kontrolü hakkında olduğu kadar kanunların tanzimi hususunda da kendisine tanımış olduğu bu meşru nüfuz ve tesiri yeni bir havanın lehine kısmen genişletmek için, kendisine arzolunan imkânların şuuruna çabuk erecekti.

— Bu yolda, ikinci Meclis daha ileri gidebilecek mi?

Millî Meclis tarafından ona hangi hareket serbestisi bırakılacak, Anayasa tarafından ona nihayet hangi doğru, sarîh hudutlar empoze edilecektir?

Kurucu Meclislerin iradesi Cumhuriyet Konseyini sıkı hudutlar içerisinde tuttu ise, parlamenter rejimin kendisine has jenisi, ve Fransa'nın şekil değiştirmeye kayan siyasî an'aneleri vardır.

Kukla Meclis mi? Muhakkak ki daha fazla. Senato (ayan meclisi) mu? henüz değil ve muhtemel olarak hiç bir zaman.

Bu iki faraziye arasında, pek çok nüanslar için yer vardır, bunlar vasıtasıyla yeni Meclisin tam, doğru statüsü zamanla, yavaş yavaş taayyün edecektir.

Bu gün onun birinci envanterini tanzim etmek faydasız olmayacaktır.

Birinci Kısım
CUMHURİYET KONSEYİNİN TAKVİYESİ
Aralık/1946 — Aralık/1948
A — BİRİNCİ CUMHURİYET KONSEYİNİN ÇALIŞMALARI
Aralık/1946 — Aralık/1948

8/Aralık/1946 de seçilen ve ilk defa 22/Aralık'ta toplanan birinci Cumhuriyet Konseyi, başlangıçtan itibaren müşkül çalışma şartları ile karşılaşacaktı ⁽¹⁾

Çift meclis taraftarları onun sırf istişarî olan yetkilerinin kifayetsiz olduğunu ve teşriî metinlerin tanziminde faydalı surette müdahalesine imkân vermediğini ileri sürüyorlardı.

Çift meclisin muhalifleri, aksine olarak, onun bir dereceli genel oyla seçilmiş olan Asamble tarafından istenilen reformlara engel olmak isteyerek Senato (eski Âyan Meclisi) an'anelerine dönmesinden korkuyorlardı.

Kuruluşunun ilk altıncı veya yedinci ayları esnasında, Konseyin beyan ettiği reylerin Millî Asamble tarafından ciddî surette dikta te alındığı görülmemiştir

Ciddî münakaşa ve müzakerelerden sonra Konsey tarafından kabul edilen tadilleri, Asamble (Millî Meclis) hattâ yazılı veya sözlü rapor olmadan, müzakere ve münakaşaya bile lüzum görmeden reddetmiştir.

Misal olarak, Ramadier Kabinesi tarafından yeni kaynakların amenajmanı ve tasarruf temim hakkında tevdi edilen kanun tasarısı zikredilebilir. 25 - Haziran - 1947 de, 24 saate yakın bir müddet devam eden uzun bir toplantı esnasında, Millî Meclis ikinci görüşmede tasarıyı tetkik ile Konsey tarafından teklif edilen birçok tadilatı reddederek kendi ilk metnini ele almıştır.

Bununla beraber, Temmuz — Ağustos/1947 den itibaren hiss olunur derecede bir değişiklik husule gelmiştir.

Komünist partisi Mayısta muhalefete geçtiğinden Millî Meclisin ye-

(1) Cumhuriyet Konseyi Reisi, M. Gaston Mounerville 20 - Eylül - 1948 oturumu esnasında, kapama nutkunda onları hatırlatıyordu. Cumhuriyet Konseyi müzakereleri. sayfa 3428

ni ekseriyeti, eskisine nazaran bir ikinci Meclisin çok daha zayıf bir nisbette sistemli muhalifini ihtiva ediyordu.

Esasen makul tadiller teklif etmenin kâfi gelmediğini, onların faydalanılın da Millî Meclisin Komisyonlarına izah edilmesi lâzım geldiğini,, tecrübe Cumhuriyet Konseyine göstermiştir.

Bu, ancak raportörler arasında doğrudan doğruya vâki olan temaslarla ve hükümetin tavassutu ile yapılabilmıştır.

1947yazı esnasında, Millî Meclis Cumhuriyet Konseyinin rey ve mütalâalarını ara sıra dikkate almağa başlamıştır.

Cezayir statüsü tanzim olunduğu zaman, meselâ, kanunun bünyesine yeni bir şekil verilmesi ve daha çok vuzuh vermek üzere redaksiyon değişiklikleri yapılması hakkında Cumhuriyet Konseyi tarafından yapılar telkinler hemen tamamen kabul olunmuştur.

Belediye seçimleri rejimi hakkında, Konsey tarafından kabul edilen karma sistem ve tercihlî oy Millî Mecliste de ikinci görüşmede kabul edilmiştir.

Doğrusunu söylemek lâzım gelirse, henüz ancak siyasî olmaktan ziyade teknik karakter taşıyan teşriî bir çalışma bahis mevzuu idi. 1947 senesi Kasım ayından itibaren, Konseyin rolü mâna ve tesirce genişleyecekti-

Cumhuriyetin savunmasına ve çalışma hürriyetinin korunmasına ait kanunlar hakkındaki müzakereler esnasında, bu metinlere karşı yapılan muhalefetin karakteri bile Konseyin tam manasiyle siyasî ehemmiyetini artırmıştır.

Enflasyona karşı savaşa ait bir meseleye mütedair bir proje vesilesi ile Aralık — Ocak ta da böyle olmuştur: filhakika, bu vesile ile, Millî Meclis ikinci görüşmede, Konsey tarafından kabul edilen bazı tadilatı reddettiğinden Schuman hükümeti yenisini tevdi etmek üzere müzakere edilmekte olan metni bir kararname ile geri almış ve Konseyce kabul edilmiş olan metnin hemen hemen tamamen aynı olarak tanzim ve tevdi ettiği yenisini Millî Meclise tasdik ettirmeye muvaffak olmuştur.

1947 senesi iptidasından itibaren kat'edilen yol, mühim teşriî metinlerin Cumhuriyet Konseyince tetkikinden ve Konsey tarafından teklif edilen değişikliklerin Millî Asamblece mazhar olduğu kabulden anlaşılır.

Kiralar hakkındaki 1/Eylül/1948 tarihli kanun metni için Konsey tarafından telkin edilen esasa veya şekle ait değişiklikler Millî Meclisçe 37

madde için tamamen ve 29 madde için kısmen kabul edilmiş ve yalnız 20 maddeye ait olanlar reddedilmiştir.

Askerî bütçeye gelince (27/Ağustos/1948 tarihli kanun), Milli Meclis. 12 milyarlık global bir ekonominin kararname ile fasıllar arasında taksimi işini hükümete bırakmak istemişti.

Konsey bu taksim bizzat kendi tarafından yapılmasını parlamenter Asamble sıfatıyla ifa etmekte olduğu vazifesine daha uygun görmüştür.

Millî Meclis bu vesile ile fazla çalışmaya ihtiyaç gösteren bu mühim işin ikmalinden dolayı, telkinlerini hemen hemen tamamen kabul etmek suretiyle Cumhuriyet Konseyi ile onun Maliye Komisyonuna saygı göstermiştir: tahsisatı Konsey tarafından tadil edilmiş olan 160 fasıldan 155 fasıl için tamamen ve 2 fasıl için de kısmen olmak üzere Konseyin reyini kabul etmiştir.

15 Madde Konsey tarafından tadil edilmiştir: bunlardan 9 u için yapılan tadilat tamamen ve 5 i için kısmen kabul edilmiştir.

Fasıllara gelince, 139 fasılda değişiklikler yapan Konsey, bunlardan 103 ü üzerindeki tadilatı tamamen ve 3 ü üzerindeki tadilatı kısmen Millî Meclise kabul ettirmiştir-

Velhasıl, doğumdan önce o kadar şiddetli korkular doğuran rejimin korkunç çocuğu» (ikinci Meclis) devamlı ve ciddî bir çalışma ile dirayet ve liyakatinin delilini vermişti.

*

**

Millî Meclisçe ivedilikle müzakeresi kararlaştırılan metinler hakkında reyini bildirmek üzere verilen müddete ait Anayasa hükümlerinin ikinci Meclisi maruz bıraktığı güçlükler malûmdur.

1948senesi Haziranına kadar' Milli Meclis nizamnamesinin, bu halde, bir mehil empoze ettiğini iddia etmiş olduğu Cumhuriyet Konseyi, ivedilikle görüşülmesi talebiyle kendisine tevdi edilen metinleri ya o günkü oturumda veya müteakip celsede tetkik etmiştir.

1948 Haziranında Milli Meclis, kendi nizamnamesinde yazılı mehil tezini müdafaaya teşebbüs ettiğinden, Cumhuriyet Konseyi meseleyi Anayasa Komitesine tevdi etmiş ve Komite Konseye hak vermiştir.

Bu tarihten itibaren, ivedilikle görüşülmesi talebiyle tevdi edilen metinlerin tetkiki için bizzat Millî Asambleye olduğu gibi Cumhuriyet Konseyine empoze edilen mehil de üç gündür.

Hattâ ilk vaziyette bu hafifleme bile, Cumhuriyet Konseyi ivedilikle görüşülecek metinlerin çokluğu ile artan işlerinin organizasyonu için tabiatıyla pek sıkışmış bulunmaktadır.

Bu usulün suiistimaline karşı, Cumhuriyet Konseyi alenî celsede ekseriya oy birliği ile Millî Meclisi müteaddit defa protesto etmiştir.

Konsey reisi de bu hususta Millî Meclis reisi nezdinde birçok lüzumlu teşebbüslerde bulunmuştur.

Bu teşebbüsler ve bu protestolar tesirden hali kalmamışlardır. 1947 senesi esnasında Cumhuriyet Konseyi tarafından tetkik edilen 267 kanun teklif ve tasarısından hemen hemen yarısı yani 130 u ivedilikle görüşülmesi talebiyle kendisine tevdi edilmişti.

Halbuki, 1948 senesi Ocak iptidasından Ağustos nihayetine kadar tetkik edilen 237 metinden yalnız 59 unun yani dörtte birinin ivedilik usulü ile müzakeresi istenilmiştir; bu son 1949 senesi içerisinde bu terakki muhafaza olunmuştur.

Hükümetle olan münasebetlerinde, Konseyin nef'ine olarak diğer bir tekâmül beliriyordu.

Her ne kadar Anayasa hükümetin yeni şefine asla ikinci Meclise gelmek mecburiyetini tahmil etmemekte ise de, M. Andre Marie 27-Temmuz-1948 de Luxembourg Meclisi ⁽¹⁾ (Ayan Meclisi=Cumhuriyet Konseyi) âzalarına nezaket ziyaretinde bulunmuştur. Bir kaç hafta sonra Heyeti Vekile Reisi ikinci Meclise gidecek, siyasî mahiyette bir ziyarette bulunacak, saygılarını sunacaktı.

B — Cumhuriyet Konseyinin yenilenmesi

7/Kasım — 19/Aralık/1948

Anayasanın 6 ncı maddesinin hükmü gereğince, Cumhuriyet Konseyi. komün ve departman topluluklarınca iki dereceli seçimle seçilirler.

Harpte ve kurtuluştâ, ahalinin devamlı karakterleri sebebiyle ilk Konseyi her tarzda bu icaba tamamiyle cevap veremezdi.

Anayasanın diğer bir hükmü (maddel02) yeni Esas Teşkilât Kanununun ilânından itibaren bir yıl içerisinde belediye Meclisinin intihabını

(1) Luxembourg Meclisi, Marie de Meclis için 1615 — 1620 de Paris'te inşa edilmiş olan Luxembourg sarayı 1940 da Âyan Meclisi tarafından işgal olunmuştur.

ve belediye seçimlerini takip eden yıl içerisinde de Cumhuriyet Konseyinin tamamen yenilenmesini derpiş etmektedir.

Belediye seçimleri 1947 de yapıldığından Cumhuriyet Konseyi 1948 senesi içerisinde yenilenecekti.

27 Ekim 1946 tarihli kanunun taşıdığı muvakkat karakter, filhakika her zaman tasdik edilmiştir: bu, Kurucu Meclisin sinesinde, bu ekseriyet partileri arasında müzakere edilen uzlaşma unsurlarından biri idi:

İmdi elemanları iki sene önceki havadan pek farklı bir hava içinde müzakere edilecek olan yeni bir kanuna lüzum ve ihtiyaç vardı: bu iki senelik devre, 3 üncü Cumhuriyet devrinde, bir teşriî devrenin yarısına muadildi. Bu esnada efkârın oldukça acık bir dönüşünü görüyoruz.

Muhtelif sebepler iki Meclis arasındaki münasebetlere bundan böyle farklı bir cereyan vermeye yardım edeceklerdir.

Yeni seçilmiş olan Meclis şimdi daimedir, her üç senede âzaların yarısı yenilenir.

Kayda değer bir paradoks ile 1948 senesinde istisnâî bir tarzda tamamen yenilenmiş olan Konsey yeni Meclis çehresi arzedecektir.

Ana vatanı (1 5/Ekim/1946) pratikte — Mebusan Meclisinde olduğu gibi — Millî Mecliste de iki genel seçim arasında memleket hissiyatının tahavvülünü anlamaya imkân veren ara secimi artık yoktur. Barışın avdetinden beri Fransız Anayasa hayatında derin izler bırakan malûm hadiselerle dönecek değiliz. Eski Senato hakkında mevcut olan tetkiksiz kanaat ve körü körüne fikirler hafiflemiştir.

Cumhuriyet Konseyi âzalarının seçimi hakkındaki yeni kanun, yeni bir siyasi vaziyetin netice ve delili olacaktır-

Anayasa hükümlerine riayet için (mahallî toplulukların temsilcileri tarafından yapılan iki dereceli seçim) 23-Eylül-1948 tarihli seçim kanunu 9/Aralık/1884 tarihli kanunla tesis edilmiş olan sistemi ihya etmektedir. : âzalarının miktarıyla, seçim heyetlerinin terkihiyle, ekseriyet sisteminin pek geniş ölçüde tatbikiyle Cumhuriyet Konseyi mutlak surette eski Senatoyu (Âyan Meclisini) hatırlatmaktadır.

Bir yandan seçim heyetinin terkihini, öte yandan her iki Meclisin terkip ve intihabı hakkındaki farkları kaydetmekte fayda vardır.

a) Seçim heyeti her zaman umumî meclis âzalarıyla mebusları ihtiva etmektedir.

— Arondisman âzaları gürültüsüzce ortadan çekilmişlerdir.

— Belediye meclislerinin delegelerine gelince, bunlar her zaman ikinci Meclisin büyük seçmen kütlelerini teşkil ederler.

1884 Kanunu, mevcut nüfus miktarıyla Senato delegeleri maktan arasında Forfeter (1) bir mikyasa tesis ederek büyük köy ve kasabalara tanınan bir hâkimiyet temin ediyordu.

1948 Kanunu, hakkaniyete daha uygun olarak muhtelif komünlerde mevcut nüfus miktarı arasındaki pek büyük müsavatsızlığı dikkate almak istiyordu. Bununla beraber bir reform vücade getirmek kolay değildi. Seçim heyetini çok genişletmek ve küçük komünleri şehirler delegasyonlarının kalabalığı içerisinde boğarak toplulukları temsil karakterini kendisinden nez'etmek endişesiyle, delegeler miktarıyla mevcut nüfus arasında sıkı bir tenasüp temini mümkün değildi⁽²⁾.

Velhasıl, yeni kanun belediye âzalarının miktarına göre forfeter mikyasa prensibine avdet etmiştir (madde 8) Belediye âzalarının miktarı 6/Eylül/1947 tarihli kanun ile tesbit edilen bir mikyasa göre mevcut nüfusa bağlanmıştır.

Binada tafsilatlı olarak izahı mümkün olmayan bu yeni terakkiden iki netice çıkmaktadır:

1 — Nüfusu 9000 den fazla olan bütün komün âzaları kanunen delege olduklarından ve bundan başka nüfusu 45,000 den fazla komünlerde 45,000 den fazlası için her 5,000 ve küsuruna mukabil bir vekil delege seçildiğinden belediye delegeleri mühim miktarda artırılmıştır. Bu demektir ki, komünlerin temsili, bundan böyle mebuslara ve umumî Meclis âzalarına nazaran ezici bir ekseriyet teşkil etmektedir⁽³⁾.

2 — Belediye delegelerinin tevezzüne gelinde, sıkı surette mütenasip olmayan bir mikyasın tatbiki bazı yığınlar kategorisine zarurî olarak bir avantaj verecektir.

— Nüfusu 500 den aşağı olan komünlerde belediye âzaları yeknesak olarak bir delege seçerler.

(1) Forfaitaire—götürü

(2) Leon Duguit evvelce şöyle yazıyordu. Bu tenkitleri is'af etmek şehirler ile köylerde farklı temsil tesis etmek olurdu. Bu sistem tazim siyasî ricalimiz için çok karışıktır.

(3) Buna bir misal olarak aşağıdaki rakamları zikrederiz; kuzey departmanında seçmenler heyeti: 24 mebus, 67 umumi meclis âzası, 3890 belediye delegesi

Bu küçük köylerden müteşekkil komünler anavatan heyeti umumiyesi için, cem'an 23655 delege seçer, ki bu 1946 senesi istatistiklerine göre, âzami 7,113,000 nüfusa tekabül ederdi. Şüphesiz bu rakama ulaşılammıştır.

Bu rakam Fransa'nın en büyük on sekiz şehriyle (hususî bir belediye teşkilâtına sahip olan Paris müstesna) mukayese edilirse, yukarıdaki sonuncu rakamın hemen hemen yarısı olan 3,567,400 nüfus için ancak 1236 delege seçecektir.

Binaenaleyh, büyük şehirler şüphesiz kuvvetle cezalandırılmıştır

Bu noktada dahi, Konseyin intihabı eski Senatounkini hatırlatmaktadır

— Fakat orta kasaba ve şehirlerin kanunî hükümlerden faydalandığı artık pek iddia edilemez.

100 nüfuslu komünün bir delege intihabına hakkı olduğu halde 5,000 nüfuslu komün 50 delege değil 15 delege ve 50,000 nüfuslu komün nüfus miktarıyla sıkı surette mütenasip olarak 500 delege seçmesi icap ederken, ancak 34 delege seçecektir. Binaenaleyh artık seçim priminin en küçük köylerden müteşekkil komünlerin lehine oynadığı aşikârdır ki bu muhafazakârların 24 - Şubat - 1875 tarihli esas teşkilât kanununa ithal etti l-ıleri meşhur hükümleri hatırlatmaktadır.

b) İkinci Meclis seçim sistemine ve Cumhuriyet Konseyinin terkbine gelince aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir:

1 — Senato için ana vatan ve deniz aşırı memleketlerde majoriter sistem prensip kaidedir. İntihap iki turda yapılır. (Senato için nisbî ekseriyet üçüncü turda bahis mevzuu olabilir).

Bununla beraber, Cumhuriyet Konseyi âzalarının seçiminde, nisbî temsil iki tatbik bulacaktır:

Biri talidir ve mahallî şartlarla taayyün eder. Madagaskar'da nisbî temsil sistemine tevfikân en kuvvetli bakiye kaidesine göre teşhiz edilmeyen yerler tahsis ve tefvizi ile seçilen Konseyin üç yerli âzasına mütealliktir;

— Diğeri çok daha mühimdir. Dört veya daha ziyade Konsey âzası intihap hakkına sahip olan nüfusu 654,000 i aşkın ana vatanın nüfusu en kalabalık on bir departmanında, köylü delegelerin bir koalisyonu en mühim şehir merkezlerini hakkaniyetli bir temsilden mahrum edebilirdi; İmdi kanun seçilecek 72 âzayı (Ayan âzasını) karma listersiz ve ter-

cihli oysuz en kuvvetli vasatı kaidesine göre nisbi bir temsil usulü ile seçileceğini derpiş etmektedir

2 — 1939 senatosu, 307 si Anavatan 7 si eski kolonilerle Cezayir için olmak üzere 314 Âyan âzasından mürekkep idi.

1948 Cumhuriyet Konseyi ise, 246 sı Ana Vatan 21 i Senatoda temsil edilmiş olan Deniz — Aşırı departmanlarla ülkeler için ve 53 ü de Fransız Birliğinin mütebaki kısmı için olmak üzere 320 âzayı ihtiva etmektedir.

Binaenaleyh, Ana Vatan komünleri harpten evvelkine nazaran daha az kuvvetli bir surette temsil edilmektedir.

İkinci Meclisin bu 320 âzasından yalnız 7 si Millî Meclis tarafından seçilmektedir.

İlk Cumhuriyet Konseyinde tatbik edilen 50 ve Anayasa tarafından müsaade edilen 53 rakamlarına nazaran (madde — 6) pek zayıf olan bu rakam, ilk Cumhuriyet Konseyinin parlâmentoca seçilen âza miktarına karşı tevcih edilen tenkitlere yol açmamıştır.

Bu sistem bir seçim kampanyasının dürüstlüklerine tahammül etmeyen yüksek şahsiyetlerin intihabını daha iyi garanti etmeksizin seçilenlere temin ettiği emniyetle 1875 senesinin meşhur azledilemezliğini çok hatırlatıyordu.

Parlâmentoca seçilen 7 âzalık artık Millî Meclis tarafından temin edilen bir vesayet himayenin damga ve delili değildir.

Devletler hukuku mucibince temsilcilerini bizzat intihap etmenin hukukî imkânsızlığı içinde bulunan mühim Fransız topluluklarının temsilini mümkün kılarak intihabın mülkî esasını tamamlamak bahis mevzuudur: yabancı memleketlerde ikâmet eden Fransız vatandaşlarını temsil eden 3 âza (Konsey âzası), Faşta ikâmet eden Fransız vatandaşlarını temsil eden 3 âza ve muvakkaten Çin Hindinde mukim Fransız vatandaşlarını temsil eden 1 âza.

*

**

Hülâsa, yeni kanunun mânası açık idi: kanun Fransa komünlerinden tekrar bir Konsey teşkil ediyordu-

Âzalarının psikoloji ve sosyal davranışına gelince, ilk Konseyin harp ve kurtuluş zamanlarında seçilen birçok âzası hal ve zamanın icaplarıyla maceralı bir hayat yaşamışlardı: siyasî bir mazisi olmayan bu insanların intihapları büyük partilerin eseri idi.

Politik olarak, yalnız seçim rejimi yoluyla ve siyasî efkârı en ziyade sabit olan elemanlara başvurma ile an'anevî sağa ve merkeze doğru bir kayma derpiş edilebilirdi: eski Senatonun hatırasına muhtelif derecelerde bağlı ve işbirliği hükümet koalisyonunda lüzumlu olan partiler, bu eski tarz intihaba avdette, yeni hareket imkânları bulmak şansına sahiptirler.

Mantiki olarak önceden tahmin edilebilen bu donelere (malûmlere) zamanın hal ve şartları damgalarını vuracaklardır. İktidardaki partilerin tabîî yıpranmalarından faydalanarak, kenarda, uzakta kalmış iki siyasî kuvvet birinci plâna gelmeğe çalışıyor; general de Gaulle ve Solcu Cumhuriyetçi topluluğu-

Memleket hayatında rolünü tekrar almak için sabırsızlanan birincisi, umumî tarzda, muvaffakiyete götüreceği ümit edilebilen bu gayri memnun elemanları Fransız halk topluluğunda toplamaya çalışmaktadır.

— Kasım ve Aralık 1948 de yapılan seçimler Fransız halk topluluğu için söz götürmez bir muvaffakiyet olmuştur.

Bu topluluk büyük partilere, adamlarına ve bizzat Anayasaya (Milli Meclisin feshi, Anayasa değişikliği) karşı kampanya açmıştır: sempatizanları ve muhtemel müttefikleriyle Konseyin mutlak ekseriyetini elde ediyordu.

İki Meclis arasında açık muhasamata intizar edilemez mi idi?

Prensip itibariyle, ikinci Meclisin hiç bir karar ittihazına salâhiyeti olmadığından Anayasanın lafzına göre had bir ihtilaf hasıl olamazdı.

Cumhuriyet Konseyinin, toplantının açılışında, reisini seçmek için yapacağı intihap, yeni ekseriyetin fikir ve reyleri için mihenk taşı hizmetini görmelidir

Anayasanın çizdiği hudud içerisinde, prensip itibariyle eski Senatoya tanınan azamî imtiyazlar elde edilmek isteniyor.

Daha müsait bir statü elde etmek için Cumhuriyet Konseyi kuvvetli bir engelle karşılaşmaktadır. Konsey hakiki surette teşriî kuvvete iştirak etmeyen bir mürakabe ve istihbarat organıdır.

Konsey, yalnız karar yetkisine malik olan birinci Asambleye doğrudan doğruya karşı koyacak kuvvetten mahrumdur.

5/Haziran/1947 tarihinde oylanan Cumhuriyet Konseyi nizamna-

mesi, Senatonun nizamnamesinden değil, Millî Meclisin nizamnamesinden ilham almıştır.

Bununla beraber, Konsey, onu, mevcudiyetinin iptidasından beri, anayasal imtiyazlarının başlıca müdafaa vasıtası telâkki etmektedir: şüphesiz basit rey verici, fakat uzun bir mülâhaza neticesinde olgunlaşmış ve kabul ve takip olunmak âzami şansına malik bulunmuş olan bir rey verici.

Konsey, 16/Aralık/1948 tarihli celsesinde, âzaların nefine olarak senatör (âyan âzası) ünvanını tekrar ihdas ediyordu ⁽¹⁾. Bunu yapmak için birinci Kurucu Meclis ile Millî Meclisin «mebus» unvanı hakkında verdiği örneğe dayanıyordu.

Mucip sebep mutlak surette mukni değildi. Birinci Kurucu Meclis Konseyden ayrı bir hareket serbestisine sahipti.

Millî Meclis âzalarına tanınan mebus ünvanına gelince, bizzat Anayasanın 3 üncü maddesinde Millî Meclis âzalarına sarih surette mebus denilmiştir.

Yeni Konsey, böylece hem çalışmalarında hâkim olacak ruh halini, hem de nizamnamesinin revizyonu mevzuunda tam bir hareket serbestisine sahip olduğunu ilân etmiş oluyordu (2).

Cumhuriyet Konseyi muhtelif grup ve şahsiyetler tarafından talep ve 9,14 Haziran 1949 tarihli celselerde tetkik edilen daha mühim yeni tadillere başvurarak bir yandan teşrii işlere iştirak, öte yandan hükümeti murakabe hususunda ciddi teşebbüslerde bulunacaktı.

(1) Nizamnamenin 93 e karşı 200 reyle oylanan bilinci maddesini tadil eden karar teklifi, genel seçim ve nizamname komisyonu raportörü M. Dubin mezkûr maddenin tadili için şöyle diyordu: «Arkadaşlarımızın büyük ekseriyeti şimdiki Cumhuriyet Konseyi âzası tabirinin karışıklığa yol açacağını, zira bu tabirin muntahap birçok temsili kategorisi için de kullanılmakta olduğunu ileri sürmektedirler.»

Cumhuriyet Konseyi parlâmentonun tamamlayıcı kısmıdır. Parlamenter Asamblesinin prestiji bu karışıklığın sürüp gidememesini icap ettirmektedir. Tabancı memleketlerde senatör ünvanı kullanılmaktadır. Bu yeni ünvan âzalara söz götürmez bir otorite bahşedecektir.»

(2) Konsey geçici başkanı M. Gasser'in 11/Ocak/1949 tarihinde irad ettiği nutuk. «Cumhuriyet Konseyi âzaları senatör (Âyan âzası) ünvanından istifade ederler. Bu maziye doğru atılan ilk adımdır ve sonuncu adım olmayacaktır.»

İkinci Kısım

YETKİ VE VAZİFELERİNİ ARTIRMAK İÇİN CUMHURİYET KONSEYİNİN SARFETTİĞİ GAYRETLER

(Aralık 1948 — Temmuz 1949)

A. — Cumhuriyet Konseyinin teşriî işlere iştiraki

Teşriî mevadda iradesini empoze etmek yetkisinden mahrum olan Cumhuriyet Konseyi, reyî alınmaksızın hiç bir kanun metni neşir ve ilân edilemeyeceğinden, hiç değilse istişarî olarak esaslı bir rol oynar.

İtidal ile hareket eden ilk Konsey birçok vesilelerle, rey ve mütalaasının birinci Asamble (Millî Meclis) tarafından dikkate alınmasını sağlamıştı.

Kasım — Aralık 1948 de seçilen halefi ilkönce gösterişli bir tezahürde bulunmuştur 30/Aralık/1948 tarihinde Millî Meclis tarafından, 1949 malî yılı için amme masraflarının âzamisini tesbite matuf bir proje kendisine (Konseye) havale edilmişti.

Konsey metinde birçok değişiklikler kabul ettikten sonra, mutabık bulunmadığını daha tantanalı bir surette göstermek maksadiyle — proje lehine hiç bir rey verilmeden — projeyi blok halinde reddetmiştir.

Tümü hakkında verilen böyle gayrı müsait reyden dolayı Anayasanın 20 nci maddesine tevfikân Millî Meclis tarafından metnin tekrar ikinci görüşmede tetkiki icap eden bir tadil teşkil edip etmiyeceği meselesi zuhur etmiştir.

M. Capitant projenin ikinci defa görüşülmesi lâzım geldiğini ileri sürüyor, Millî Meclisin malî komisyonu ise, aksine, kayıtsız şartsız ilk metnin kabul edilmesini teklif ediyordu

Müzakereden sonra, Millî Meclis 244 e karşı 327 reyle komisyonun teklifini kabul etmiş ve maddelerini yeniden tetkik etmeksizin metni katileşmiş saymıştır.

Konseyin bu vaziyet ve hareketi hem gayrı müessir hem az doğru görünmüştür. Bununla beraber, teşriî rey ve mütalâaların itası usulünde birçok noksanlar mevcut olduğu her gün yapılan tecrübelerden anlaşılmıştı. Konseyin bunu önlemeye çalışması gerekti, fakat buna muvaffak olmak için hakikî imkânlarını dikkate alması da lâzım geliyordu.

Bu noksanlar arasında bazıları teknik karakter taşımakla beraber, doğrudan doğruya Anayasa hükümlerinden doğmuştur.

a) Bu noksanlardan biri Millî Meclis ile Cumhuriyet Konseyinin ilk tezleri arasında bir uzlaşma vücutte getirmek üzere teşriî metinlere hükümler sıkıştırmak imkânsızlığıdır ⁽¹⁾.

Millî Meclis Konsey tarafından teklif edilen tadilatın bir kısmını ve her hangi diğer bir kısmını reddetmeği hakikaten arzu ettiği takdirde, dolambaçlı yollara başvurur.

— Bazan Millî Meclis, kendisine tevdi edilen Konseyin reyini münakaşadan kaçınarak, yetkili Komisyon azaları tarafından sunulan yen bir kanun teklifini tetkik etmiş ve oyladıktan sonra tetkik edilmek üzere ikinci meclise göndermiştir. Bazen de Cumhurreisi tarafından parlamentodan bir mesajla ikinci müzakeresi istenilmek gibi ağır ve tantanalı usule başvurur.

Bu usulün bir takım külfet ve merasime ihtiyaç göstermesi hasebiyle, yapılacak tashihler ancak talî bir mahiyeti haiz olduğu veya tenakuzların metnin esasından ziyade şekline tealluk ettiği zaman kullanılmaz: O zaman kusurlu redaksiyon (Kompozisyon), olduğu gibi, muhafaza edilecektir.

b) Yasama (teşriî) mekanizmasının diğer büyük mahzuru, bu gün çalıştığı gibi, Parlamento çalışmalarının fevkalâde intizamsız ritmidir : 3 ncü Cumhuriyet in sonunda tesbit edildiği üzere, mühim müzakereler Meclisin tatile gireceği günlere toplanıp yığılmaktadır.

Evvelki devreden kalan pek az metni ancak tetkik edebilen Konsey, Millî Meclis gibi, tatile tekaddüm eden günlerde teşriî çalışmalara muhakkak surette pek az müsait olan geceleri de geç zamanlara, kadar çalışmağa mecbur olmaktadır.

Bu mühim noksanlar bizzat Anayasadan ileri gelmektedir. Konseyin ekseriyeti, buna çare bulmak istemekte, fakat bulamamaktadır.

Aksine, anayasanın bahis konusu olmadığı noktalarda, Konsey elindeki imkânlarla göre hareket etmeğe teşebbüs etmiş ve 14/Haziran/1949

(1) Marcel Waline, Les Partis Contre La Republique, eserinde şöyle diyor : cumhuriyet konseyi tarafından telkin ve teklif edilen değişiklikler ya kabul edilir veya reddedilir. Reddi Millî Meclisin ilk metninin kat'î surette muhafaza edileceğini ifade eder, üçüncü bir redaksiyon (kompozisyon, yazı) telkin ve teklif edilemez..

tarihli celsede nizamnamenin muhtelif maddelerinde değişiklikler yapmıştır.

— Bu değişikliklerin bazıları teknik neviden olup Konseyin teşrii çalışmalarının ahenkleştirilmesini hedef tutmaktadır ve hiç bir itiraz davet etmemiştir.

—Diğeri siyasî mahiyette olup Konseyin otoritesini artırmayı istihdaf etmektedir : Senatörler tarafından tevdi edilen tekliflerin Komisyonunda tetkikini derpiş ediyordu.

1) Yasama işlerinin ahenkleştirilmesi

Konsey, nizamnamesinde bir yandan ilk işleri, öte yandan müzakerelerinin organizasyonu mevzuunda muhtelif değişiklikler vücade getirmiştir.

a) Yıllık toplantının ilk işlerine ait tadiller. — İlkönce, müzakerelerin, hatta basit münakaşaların, hatta Divanın intihabı gibi mühim işlerin yalnız geçiçi başkanın idaresinde yapılması iyi Parlâmento çalışmalarına az uygun görünmektedir : Konsey, Millî Meclise kabul edilen yeni hükümlere uyarak her toplantı yılının ilk oturumunda hiç bir müzakere icra edilmeden âzalardan en yaşlısını başkanın seçimine kadar başkan olarak seçer (nizamnamenin yeni 2 nci maddesi).

— Sonra seçim tutanaklarının kur'a ile seçilen altı kurula dağıtılması (nizamnamenin yeni 4 ncü maddesi) ve seçim tutanakları henüz tasdik edilmeyen senatörlerin (âyan âzaları) durumu hakkında tertibat alır. Bu senatörler, Cumhuriyet Konseyi âzalarının sahip oldukları bütün hak ve imtiyazlardan istifade ederler. Seçim tutanakları tasdik edilmediği takdirde, bunlar tarafından tevdi edilmiş olan bütün kanun ve karar teklifleri ve değiştirmeler (tadilnameler) yalnız gün içerisinde diğer bir senatör tarafından kabullenilmedikçe hükümsüz addedilir (nizamnamenin yeni 7 nci maddesi).

Velhasıl yeni toplantının, her sene, her hangi bir sebeple ele alınamayan işlerin yükü altında kalmaması için bir karara bağlamadığı karar tekliflerinin tevdi edildikleri toplantı yılının sonunda kendiliğinden hükümsüz kalmasına karar verir (nizamnamenin ilâvelerle tamamlanan 23 ncü maddesi).

b) Müzakerelerin organizasyonuna müteallik teknik mahiyette bir seri diğer tadil teklifleri.

— Basitleştirmek maksadiyle oturumların umumî programını tesbit etmekle mükellef olan Başkanlar Kurulu bir müzakerenin organizasyo-

nunu lüzumlu gördüğü takdirde, Konseyin önceden bir kararına lüzum görmeden onu bizzat inisiyatifi ile hazırlar.

Her oturum başlangıcında başkan önceki oturuma ait tutanağı Konseyin tasvibine arzeder.

Tutanağın kabulüne ait müzakereleri uzatmamak maksadiyle, tutanak üzerine bir mütalâa serdetmek isteyen senatörlere en çok beş dakika için söz verilir.

Millî Mecliste olduğu gibi, Konsey âzasından birinin diğer bir âzaya gensoru açması yasaktır.

2) Senatörler (ayan âzaları) tarafından tevdi edilen kanun tekliflerinin komisyonda tetkiki.

Anayasanın 14 ncü maddesi, Cumhuriyet konseyi Âzalarına kanun teklif etmek hakkını tanımakla beraber sözü geçen âzalar tarafından Konseylerinin divanına tevdi edilen kanun tekliflerinin «müzakeresiz olarak» Millî Meclis divanına tevdi olunacağını tasrih etmektedir.

Metin, Konseyin, kendi üyelerinin tekliflerini müzakere etmesini menetmekte ve buna kimse itiraz etmemektedir.

Aksine olarak bu kabil tekliflerin komisyonlar tarafından bir etüd yapılmasına muhalif midir? Komisyonda bu tetkik birçok senatörler nazarında ciddi avantajlar arzeder. Millî Meclis ancak komisyon azaları arasında bir görüşmeden ve bir raporun tanziminden veya hatta başka vesilelerle teklif edilen reformun düzenlenmesinden sonra meseleyi ele alır. Şunun için ki, tesadüfen, bir heyecan anında yapılan bu gibi teklifin Bourbon sarayına (Fransız Millî Meclisi) varmadan evvel, düşünce neticesinde geri alınması ihtimali vardır.

Topluluğun mülâhazası neticesinde olgunlaşmış olan bir teklifi Millî Meclisin etkiksiz reddetmesi daha güç olurdu.

Konseyin bazı üyeleri tarafından buna itiraz edilmiştir. Senatöre Millî Meclise tevdiden evvel Komisyonda tetkikini empoze etmek, Komisyon muhalif bir vaziyet aldığı takdirde, kendi kanun teklifinin Millî Meclis âzaları tarafından müzakere edilmesini, görmek gibi 14 ncü madde gereğince, sahip olduğu hukuka bir tecavüz teşkil etmez miydi.

Bu düşünceyi cevaplandırmak için, Komisyonun Millî Meclise teklif

ettiği metinde senatörlerin şahsî hareket serbestilerinin muhafazasına, karar vermiş olduğunu zikredebiliriz ⁽¹⁾.

Cumhuriyet Konseyi tarafından, nizamnamesinin 20 nci maddesinde (2 nci ve 3 ncü paragrafında) yapılan değişikliğin mânası budur.

Konsey, yeni redaksiyonu (kompozisyon, tahrir) Anayasanın hem ruhuna hem lafzına uygun görmüş olan genel seçim Komisyonunun bu noktada reyini takip etmekten başka bir şey yapmamıştır.

Konsey, iki Kurucu Meclisin tek meclisi an'anesinin varisi olan Millî Meclisin iradesi ile karşılaşılıyordu.

M. Leonetti, sosyalist grubu adına hakikî meseleyi vaz ve cevabını telkin etmişti : «Millî Meclis, Komisyonun raporunu reddeder ve Cumhuriyet Konseyine iadesine karar verirse Millî Meclise nazaran vaziyetiniz (Konseyin vaziyeti) ne olacaktır?

«Anayasaya teallük eden bir hükmün nizamname yolu ile tadiline salâhiyetimiz olup olmadığını tetkik edecek olan iki Meclisimizin karşılaşmalarını kabul edersiniz, önceden kaçınabileceğimiz bir ihtilâf yaratmış olacaksınız».

MM. Mercier, Cristolof, Peron ve komünist grubu âzaları tarafından Millî Meclise ivedilikle müzakeresi talebiyle bir karar teklifi tevdi edilmişti. (21 Haziran). Bunda Cumhuriyet Konseyi âzalarının tevdi edecekleri kanun tekliflerinin ancak bu güne kadar geldikleri şekilde gönderildikleri takdirde kabul edilmelerine karar verilmesi isteniliyordu

Millî Meclisin genel seçim Komisyonu, bu teklifin, kendi nizamnamesinin 20 nci maddesinde yapılan tadilâta tahvilini daha rasyonel bulmuştur. «Cumhuriyet Konseyi âzaları tarafından yapılan kanun tekliflerinin Millî Meclis başkanlık divanınca kabulü ancak hakkında aleni celsede önceden müzakere edilmeksizin takdim veya Cumhuriyet Konseyinin bir Komisyonuna tevdi edilmiş olmasıyla mümkündür».

Nizamnamede yapılan bu tadilat üzerine Burbon sarayında ⁽²⁾ (Mebusan Meclisi) müzakere cereyan etmiştir.

Cumhuriyet Konseyi tarafından kabul edilen yeni usul aleyhinde iki delil ileri sürülmüştür.

(1) Cumhuriyet Konseyi nizamnamesinin yeni 20 nci. maddesinin 2 nci ve 3 ncü paragraflarına bakınız.

(2) 1722 de Paris'te inşa edilen Burbon sarayı bu gün Mebusan Meclisinin işgali altındadır.

— Birincisi, Konseye yalnız oturumda değil, Komisyonunda da her türlü müzakereyi meneden «müzakeresiz» tabiri idi.

Bu, şu suretle cevaplandırılabilirdi: bir müzakere menedilmişse, bu, Asemble'de ve yalnız Asemble tarafından menedilmiştir; kanun Senatörlere arkadaşlarının bir teklifini müzakere için hususî sıfatla toplanmalarını menedemezdi.

Bir Komisyon, şüphe yok ki, Asemble'nin resmî bir organizmasıdır. Fakat bu, iki teşekkülü bir birine karıştırmak için kâfi bir sebep teşkil etmez: birini öbürüne benzetmek, «bir Komisyonun oylaması Asemble'yi taahhüt altına sokmaz» esas prensibini unutmak olurdu.

Anayasanın 14 ncü maddesinin birinci paragrafına ve ihzari işlere dayanan ikinci delil, kanun teklif etmek hakkının ferdi karakterine ait idi.

«Bakanlar Kurulu Başkanı ve Parlamento âzaları kanun teklif etmek hakkına sahiptirler». Mebuslar ve senatörler burada karıştırılmış ve her ikisi müşterek tek bir tabirle ifade edilmiştir. Senatörler tarafından tevdi edilen kanun teklifleri Cumhuriyet Konseyi Komisyonlarında yapılan müzakerelerin mahsulü olan toplulukların raporları şeklinde Millî Meclise gelseydi imtiyazlı olmayacaktı.

«Topluluğun az çok uzun bir mülâhazasile olgunlaşmış» bir rey ve mütalâa tabiatıyla ferdi karakterini kaybeder.

İmdi, Anayasa Komisyonunun raportörü Komisyonun fikir ve niyetini aşağıdaki şekilde açıklamak fırsatını elde etmişti:

«Komisyon, Cumhuriyet Konseyi âzalarına şahsî olarak kanun teklif etmek hakkı veren bir usul tesis etmiştir Komisyon, Konseyin, kendisine verilmeyen kollektif olarak kanun teklif etmek hakkı ile kendisine bahşedilen ferdi olarak kanun teklif etmek hakkı arasında bir tefrik yapmak istemiştir.

Komisyonunda tetkikin Anayasa metninin lafzına aykırı olacağı aşikâr değildir. M. Capitant bunu şu şekilde ifade etmiştir: «bize Senato Komisyonunun raporu değil, senatörün (Ayan Azası) teklifi tevdi edilmelidir. Rapor sadece teklife eklenecektir., ve bizzat bizim Komisyonumuz için bir istihbarat unsuru olacaktır».

Bununla beraber, tetkikin umumiyet itibariyle Anayasanın ve 14 ncü maddesinin ruhuna uygun olmadığı kabul olunabilirdi.

M. Rene Capitant : «Cumhuriyet Konseyi tarafından son zamanlar-

da Konsey nizamnamesinde yapılan değişikliklerin Anayasanın ruhuna uygun olup olmadığının müzakereye konulabileceğini inkâr etmem», demiştir.

Müzakerenin sonunda, Millî Meclis, kendisine teklif ve bu hususta Cumhuriyet Konseyi tarafından kabul edilen yeni vaziyet ve hükmü pratikte hükümsüz kılan tadilatı oylamıştır.

—Bu müzakere, bu oylama ve bilhassa içinde bulunulan ve müdahaleyi icap e ti tren hal ve şartlar bir ruh halini ifşa etmektedirler.

M. Pierre Cot, hakikate az çok benzer bir şekilde, Konseyin «bir az hafif inisiyatifinden» (kanun teklif etmek hakkı) bahsetmişti.

Millî Meclis nizamnamesi (Madde — 20 — fıkra — 3) hususî bir usul derpiş etmektedir : Cumhuriyet Konseyi divanı tarafından tevdi edilen kanun tekliflerinin kabul edilip edilmemesini Millî Meclis Başkanı takdir eder, Başkan onu divanla müzakere ve icabında Millî Meclise havale edebilir. Başkan ve divan bu vesile ile diğer Meclisin divanı ile temasa geçebilir ve hatta resmî surette Anayasa Komitesine danışabilir.

Kürsüde M. Rene Capitant, mademki, diyordu, bu uzlaşma usul ve yolları mevcuttu, mücadeleye ne lüzum vardı?

Nizamname Komisyonunun en nüfuzlu âzalarının Komisyonun toplantısında hazır bulunamamış olmaları gibi şartlar altında ivedilikle meseleyi müzakere eden Asemble pek kuvvetli bir ekseriyetle — 150 ye karşı 429 reyle — Nizamnamesinin 20 nci maddesini, Parlâmentonun iki Meclisinin nizamnameleri artık sarîh surette birbirine aykırı olacak suretti bir redaksiyon (kompozisyon) ile tadil ediyordu.

Millî Meclis izhar ettiği reyle, Konseyin fikir ve niyetlerine karşı ap açık bir surette emniyetsizlik göstermişti.

Böyle bir redde karşı ikinci Meclis ne yapabilirdi?

İhtilaf bir kanunun oylanması münasebetiyle zuhur etmediğinden, Anayasanın 92 nci maddesi gereğince Anayasa Komitesine tevdi edilemezdi.

Binaenaleyh, Konsey için, bir gün, nizamnamesinin 20 nci maddesinin redaksiyonu (Kompozisyon) İslah edilinceye kadar boyun eğmekten başka yapacak bir şey yoktur.

B. — Cumhuriyet Konseyinin Hükümet üzerindeki kontrolü

Vekiller, Cumhuriyet Konseyine karşı, müctemian veya münferiden mes'ul olmasalar da (Anayasanın 48 nci maddesi) Cumhuriyet Konseyi yine, Parlâmentonun bir kısmını, bir uzvunu teşkil eden siyasî bir Asambledir. Bu itibarla, hükümetin kararlarından haberdar edilmeli ve kabinenin fiil ve hareketleri hakkında rey ve mütalâasını izhar etmek imkânını sağlayacak olan imkân ve vasıtalarla teşhiz olunmalıdır.

Bu maksatla Konsey nizamnamesi Konseyin menfaatına olarak karar tekliflerinin müzakeresini ve anket Komisyonlarının tayinini, velhasıl «müzakere ile birlikte sözlü sorular» denilen yeni bir usul derpiş etmektedir.

Birinci nokta hususî bir tefsire muhtaç değildir. Karar teklifi ilk. Önce yetkili Komisyonun bir raporunun mevzuunu teşkil ettikten sonra Konseye tevdi olunur. Usul, Konseyde öteden beri, hiç bir prensip tenkidine uğramadan kullanılmaktadır.

— Anket Komisyonları meselesi (Cumhuriyet Konseyi nizamnamesinin 30 ncu maddesi) biraz daha naziktir. Anket hakkı Temmuz monarşi (mutlakiyeti) sinden beri artık parlamenter Asemblelerde münakaşa edilmemiştir.

Fakat bu Asemblelerden hiç biri bedihi surette her türlü karar salâhiyetinden tecrit edilmiş değildi. Bir anket Komisyonu tam manasiyle adli yetkiye (ev hakkında arama, müsadere) sahip olmasa da, hiç değilse birini celp ve izhar ve tevkif etmeğe, yemin tevcih eylemeğe hakkı vardır.

Konsey, çok zahmet çekmeden hükümet işlerinin kontrol organı sıfatıyla yalnız yetkilerinin hududu içerisinde kısıntılarla kendisine Millî Meclisinkine müşabih vazifeler tanıyabilmiştir.

Millî Meclis, ihtimal ki dikkatsizlikle, itiraz etmemiştir. O zamandan beri, Cumhuriyet Konseyi, nizamnamesinin tatbikinde, umumî veya hususî Komisyonlara, bir kaç kere, yetkilerinin şumulüne giren meseleler hakkında anket yapmak salâhiyeti vermiştir ⁽¹⁾. Bundan başka, kanunî metinler anket komisyonlarının teşkilini emretmektedir.

(1) Suiistimalleri önlemek maksadiyle işbu 30 ncu maddenin yeni bir redaksiyonu (15/Temmuz/1948 tarihli ve 226 sayılı kararın kabulünden doğan) anket yetkileri talebinin mutasavver anketin mevzu ve süresini ap açık bir şekilde göstermesi ve komisyonların vazifelerinin hitamından itibaren en çok iki ay içerisinde anketin neticelerini bir raporla Cumhuriyet Konseyine arz etmeleri lüzumunu açıklamaktadır (eski ve yeni 30 ncu maddenin metnine bakınız):

Muhtelif malî hükümlere ait 21/Mart/1947 tarihli kanun, millileştirilmiş sınaî teşebbüslerle muhtelif ekonomi ortaklıklarının yönetimim ve millî müdafaaya tahsis edilen kredilerin kullanılmasını takip etmekle mükellef talî — komisyonlar derpiş etmektedir ⁽¹⁾ «Bu talî — Komisyonların (su — komisyonların) azaları vaziyeti yerinde ve evrak üzerinde tahkik ve tetkike yetkilidirler Bu âzalara vazifelerini kolaylaştıracak her türlü malûmat ve maddî imkânlar sağlanacaktır».

Fransız Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında akdolunan İktisadî iş birliği anlaşmasının tatbiki için alınacak bazı mali tedbirlere ait 25/Kasım/1948 tarihli kanun buna müşabih hükümler ihtiva etmektedir.

Nizamnamesini, statüsünün orijinal karakterine uydurmak için birinci Cumhuriyet Konseyi an'anevî yazdı ve sözlü sorular yanında, müzakere ile birlikte sözlü sorular denilen yeni bir usul tesis etmiştir.

Bu usul yeni senatörlerin çoğuna çok dar görünmüştü.

Parlamento âzası ancak bir grup Başkanının, bir Komisyon Başkanının veya otuz senatörün muvaffakiyetiyle sözlü soru önergesi verebiliyordu; ondan başka müzakerenin prensibi üzerinde bile Başkanlar kurulunun muvafakatini da elde etmesi lâzım geliyordu.

Bundan başka, müzakere bitmek tükenmek bilmiyordu. Soru sahibinin. isimlerini yazdırmış olan veya söz isteyen senatörlerin, ve söz istediği zaman verilmesi icap eden hükümet temsilcisinin yapacakları konuşmalardan sonra Başkan müzakerenin sona erdiğini bildiriyordu.

Böylece bir gündemin veya müzakere ile birlikte sözlü soruyu hakiki bir gensoruya çeviren bir teklifin oylanması ipotezi tamamiyle ortadan kaldırılmıştı.

Anayasa tarafından ikinci Meclise tanınmış olan yetkileri tecavüz ettiğinden gensoru teklif etmek hakkı birçok Konsey âzasının arzusu hilâfına nizamnameden kaldırılmıştı.

(1) 21 Mart tarihli ve 47520 sayılı kanun 70 nci maddesi : «Her sene Millî Mecliste ve Cumhuriyet Konseyinde millileştirilmiş sınaî teşebbüslerle muhtelif ekonomi ortaklarının yönetimini takiple mükellef talî — komisyonlar teşkil olunur. Her tali komisyon 12 âzadan mürekkep olacaktır. Bunlardan altısı, her iki parlamenter Meclisten her birinin malî Komisyonu, üçü sınaî istihsal Komisyonu, geri kalan üçü de ekonomik işler ve gümrük Komisyonu azaları arasından seçilecektir.

Bu talî — Komisyonların asalarına, bu teşebbüs ve ortaklıkların malî ve İktisadî vaziyetlerini yerinde, evrak üzerinde tahkik ve tetkik etmek yetkisi verilir»,

Vekiller, deniyordu, Cumhuriyet Konseyine karşı mesul değildirlir: bu Konseye gensoru hakkı tanımak, doğrudan doğruya Anayasaya aykırı olurdu.

Komünist grubu tarafından ileri sürülen bu delili Asemble reddetmiştir.

Eugene Pierre, «Traite de droit politique electoral et parlementaire» eserinde: «gensoru hakkının vekilin mesuliyetinden neşet eden anayasal bir hak olduğunu» ileri sürdüğü zaman, 1875 teşkilâtı esasîye kanunları çerçevesinde yer alıyordu.

Yeni Anayasaya nazaran vaziyet büsbütün başka görünmektedir.

Cumhuriyet Konseyi Parlâmentonun bir kısmını teşkil etmektedir; her türlü kanun projesinin tetkiki müstesna olmak üzere, siyasi müzakereler icra edebilir ve lüzumlu malûmatı toplayabilir.

Şüphesiz, güvenoyu verecek değildir, fakat böyle bir oy, Anayasanın 49 ve 50 nci maddeleri gereğince hiç bir tarzda gensoruya artış bağlı değildir: yalnız itimadın reddi veya gensorunun oylanması kabînenin siyasi mesuliyetini ortaya koyabilir.

Yeni rejimde, gensoru ehemmiyetini kaybetmiştir. Bunun Cumhuriyet Konseyinin nef'ine olarak kabul olunmasına hiç bir şey mani değildir. Aksine, gelenek ve doktrin, gensoru hakkını her zaman başlıca parlâmenter bir hak olarak telâkki etmiştir, ikinci Meclisin, bilgi edinme ve rey ve mütalaa serdetmeden başka bir rolü yok ise, bu rolü müessir surette oynayabilmesi için kendisine böyle bir imtiyaz tanınması icap eder.

Böyle bir gensoru usulünün, ayrı ayrı alındıkları takdirde meşru tanınan iki usulü, teknik olarak, tek bir usulde sadece birleştirmekten ibaret olduğu ilâve olunabilirdi: müzakere ile birlikte bir sözlü sorunun münakaşası, sonra bir karar teklifinin oylanması.

Bunun için gensoru prensibi bile Konsey tarafından kolaylıkla kabul olunmuş ve gensoru hakkı, Asemblenin hiç bir organının rızasına lüzum görülmeden her parlâmento âzasına tanınmıştır.

Bununla beraber, Komisyon ve Asemble amme efkârında her hangi karışıklığa meydan vermemek için büyük bir dikkat ve itina ile kelimenin kendisi (gensoru kelimesini) tasvip ve kabul etmemişlerdir. Böylece gensoru restore edilmiş olarak «müzakere ile birlikte sözlü soru» resmî ismini taşımakta devam edecek, fakat bizzat müzakere de bir karar teklifinin oylanmasıyla kararlaştırılabilecektir.

Bununla beraber, zamanla adet sa'yi akal kanunu mucibince, az muadil ve uzun bir Pesiphrase (istiare) yerine daha basit ve mânalı bir kelime ikâme etmeyecek mi?

Bundan başka halledilecek bir nokta daha kalıyordu: hükümet — veya bir vekil — yeni usule muhalif bir vaziyet aldığı takdirde, kim onu Konseye gitmeğe icbar edecekti? Hüküm kâğıt üzerinde kalacaktı.

İçişleri vekili, M. Jules Moch'un, Pentecôte komplosu ⁽¹⁾ adı ile anılan vaka hakkında aksiyon demokratik ve Cumhuriyetçi grubu tarafından tevdi edilen «müzakere ile birlikte bir sözlü sorunun» müzakeresini reddettiği görülmemiş mi idi?

1/Mart/1949 da, Cumhuriyet Konseyi sözlü sorular yolu ile, Fransa'nın harici siyasetini müzakere etmeğe muvaffak olmuştu. Soru sahipleri milletler arası büyük meseleler hakkında izahat almak üzere M. Robert Schuman'ı Konseye getirtmek için anlaşılmışlardı.

Konsey yeni usulün küşadım uzun müddet beklememiştir.

M. Dronne, «Tunus'ta zengin yabancı şirketlere akaryakıt arama imtiyazları verilmesi» hakkında Hariciye Vekilinden izahat istediğinden geniş bir müzakere açılmış ve 28/Haziran/1949 da, mevcut partilerin bütün hatipleri müzakereye iştirak etmişlerdir.

M. Robert Schuman hükümetin nokta nazarını bildirmek için izahat talebini vesile ittihaz etmiştir.

*

* *

Velhasıl, Cumhuriyet Konseyi hükümet hakkında, artık çok sağlam istihbarat vasıtasıyla mücehhez bulunmaktadır.

Denilecek ki «Konsey için her türlü müeyyideden mahrum bir murakabe bahis konusudur ve Senatonun kabineyi devirmek imkânını veren ve hükümete karşı, kuvvetini teşkil eden esas yetkisine sahip olamayacaktır».

Bununla beraber, şimdiki Anayasa hükümleri altında ne kadar hayrete şayan görünürse görünsün, bu bile mutlak surette muhakkak değildir.

Filhakika unutuluyor ki, parlamenter bir rejimde bir kabineyi istifaya mecbur eden şey, bi Asemblenin böyle bir rey'i sebebiyle, kabine

(1) Pentecôte, hristiyanlıkta Paskalya'dan elli gün sonra tesis olunan bir yortu.

reis ve âzalarının artık hükümet işlerini tam bir başarı ile idareye devama imkân veren şartlar altında bulunmadığına dair duydukları histir. Bu hisse karşı, ne Milli Meclis, ne yazılı Anayasa bir şey yapamaz ⁽¹⁾. İkinci Meclise karşı kabinenin siyasî mesuliyeti Anayasa tarafından çıkarılmıştır. Fakat bu ne demektir? Kabinenin, Luxembourg Meclisinin (Cumhuriyet Konseyi) gayri müsait reyî neticesinde iktidarda kalmakta devam etmesinde kanunsuzluk yoktur

13/Ağustos/1949 da, nizamî yetkiler halındaki kanun projesinin münakaşasında M. Hyvrard (Cumhuriyet Halk Hareketi partisi) Cumhuriyet Konseyine, İçtimâî Emniyetin finansmanına ait bir tadil teklifi tevdi ediyordu.

Başvekil A. Andre Marie, Cumhuriyet Konseyinden şu sözlerle, tadil teklifinin reddini talep etmiştir:

«Hemen söylemeliyim ki, bu, mutlak surette bir itimad meselesidir Bu Asemblenin, hükümetin iyi niyetine itimadı varsa Asemble ekseriyetinin bunu izhar ve beyan etmesi lâzımdır. Her an her noktada kendimizi tehdit ve şüphe altında hissederek memleket işlerini lâyıkiyle tedvire devam edemeyiz. Açık oy talep ederim». Konseyin lehine, kullanılması bu gün artık nazârî mahiyette görünmeyen son bir silâhın mevcut olduğunu hatırlatırız.

Açık oy ve mutlak ekseriyete yapılan bir oylama ile Cumhuriyet Konseyi, inkısama uğramış bir Milli Mecliste, kabinenin memleket işlerini tedvir için mutlak surette elzem telâkki ettiği bir metnini kinci görüşülmesinde oylamayı pratik olarak imkânsız kılabildi (meselâ, kredi mezuniyeti gibi).

Böylece, Konseyin rey ve mütalâalarına ittiba, etmeği veya huzuruna çıkmayı sistemli bir tarzda reddeden bir hükümet, ikinci mecliste sırf menfî bir koalisyon ile olsa da, mutlak surette istifa etmek mecburiyetinde bırakılabilir.

İhtimal ki, bu şimdilik bir hayal sayılabilir. Fakat siyasî kuvvetlerin şimdiki uygunluğu, ipotezi (faraziye) artış daha şimdiden mânâsız, saçma olarak telâkki etmeğe imkân vermemektedir.

Konseyin, bir metnin tümünü tam üye sayısının salt, çokluğu ile oylaması, ikinci Meclise, kendi reyine, basit bir istişârî reye üstün bir değeri

(1) M. C. A. Collard'a göre: «parlamentar hükümet siyasî hayatın bir organizasyon tarzıdır» —

vermeğe imkân veren tek silâhtır: Luxembourg Meclisinde (Cumhuriyet Konseyi) 161 reye yükselen bu mutlak ekseriyeti vücade getirmek lâzımdır.

Kasım/1948 de seçilen Konseyde, oylama adı açık oyla ve «reyini kullanmaya mektupla bir arkadaşına vekâlet verme» gibi geniş bir sistemle yapıldığı zaman, bu rakama pratikte ekseriya ulaşılmıştır.

Oylama kürsüde açık oyla yapıldığı zaman, Mecliste bulunmayanların hariç tutulması sebebiyle bu ekseriyet elde edilememiştir.

Bu oylama tarzı, bilhassa yavaşlığı sebebiyle Fransız usulünde bir istisna teşkil eder.

Cumhuriyet Konseyi nizamnamesi (madde 75) Millî Meclisinkini takliden, aynı parlamenter grup tarafından aynı müzakere için, bir defa talep edilebilecek olan bu usulün kullanılması şartlarını açıklamıştır.

Tecrübe göstermiştir ki, parlamento âzalarından bir kısmının önüne geçilemez namevcutlukları sebebiyle, mutlak ekseriyeti elde etmek için lüzumlu olan şartları kürsüde temin etmek hemen hemen imkânsızdır.

Aksine olarak, adı açık oyla elde edilmiş olan anayasal ekseriyet kürsüde açık oyla her elde edilemeyecek olduğu zaman, bir grup tarafından kürsüde açık oy istenilecektir.

Böylece, nizamname hükümleri, pek zayıf olması mümkün bir senatör akalliyetine, ikinci Asemblenin akalliyetine otoritesini takviye eden tek Anayasal hükmün faydasından ekseriyeti mahrum etmek hakkı vermektedir.

Şurası kayda değer ki, Cumhuriyet Konseyi, kendine bağlı olan nizami bir hükümle, kendi hakkında pek müsaadekâr davranmamış olan Anayasanın kendisine ayırdığı tek büyük kozdan sarfınazar etmiştir.

Şimdiki ekseriyetin, meseleyi tekrar inceleyeceği tahmin edilebilir: gruplar arasında ittifaksızlık yüzünden, kürsüde açık oyun kullanılmasını tahdide matuf birçok teklifler intaç edilmemiştir-

Cumhuriyet Konseyinin, üç seneden az bir zaman içerisinde, anayasal durumunu ciddî surette kuvvetlendirdiğine şüphe yoktur.

Metinlerin sükûtu veya mükemmel olmaması sebebiyle Konseyin ekseriyeti hakikaten isterse, bizzat yaşamının teknik ve politik manzaraları hakkında olduğu kadar hükümetin ef'âlinin murakabesi için de aslında pek mütevazî olan rolünü pek ciddî surette artırmayı ümit edebilir.

O kadar eski olmayan bir tarih, Konseyin, başlangıçta kendisine asla verilmek istenmeyen imtiyazları, büyük bir sabırla, nasıl kabul ettirmeyi bildiğine göstermektedir: anayasal bir adet tesis etmek için ona yalnız maharet ve vakit lâzım gelmiştir.

Cumhuriyet Konseyi, memleketin şimdiki teşkilâtı esasîye kanunu ile kendisine verilmeyen imtiyazları tanıtmak için daha ileri gidilebilecek mi?

Bazı senatörler bunu düşünmekte ve Anayasada değişiklikler yapma usulünü yürütmeye çalışmaktadırlar.

Bu revizyon inisiyatifi münhasıran Millî Meclisin bir imtiyazıdır. (Anayasanın 90 ncı maddesi).

İmdi karar teklifleri, Luxembourg sarayına (Senato = Âyan Meclisi) tevdi edilmiştir. Bunlardan biri birçok grup reisleri tarafından verilmiş olup Anayasanın değiştirilmesini tazammun eden bir teklifin inisiyatifinin ele alınmasının Millî Meclisten talep edilmesine matuf bulunmaktadır.

Bu teklifler, ne gibi şanslar doğuracaktır?

Bu, birinci dereceye siyasî bir meseledir. Umumî güvensizliğin hüküm sürdüğü bir zamanda, önceden bilinemez'

Bu tekliflerin sahipleri, Millî Meclisin bunları sempatisiz karşılayacaklarını bilmez değildirlir (28/Haziran/1949 tarihli celse onları bu noktada tenvir etmeğe yeterdi).

Bununla beraber, enteresan bir vak'a üzerinde durulmaya değer: Cumhuriyetçi Halk Hareketi partisinin parlamento grubu Başkanı, Luxembourg Meclisinde (Senato) bu tekliflerden birine imzasını ilâve etmiş ve bu parti bu Anayasa değiştirme problemleri mevzuunda bir etüd hazırlamak vazifesiyle mükellef bir komisyon teşkil eylemiştir.

Bu partinin sahası mahdud bir reforma muvafakati ona bu gün olduğu gibi terekküp etmiş olan Millî Mecliste şansım vermeğe yeterdi.

Hakikatte Cumhuriyetçi Halk Hareketi partisi hiç bir zaman revizyona husumet ilân etmemiştir.

Şimdiki rejimde yapılacak teknik Islahattan — tam ve mükemmel olmasını kimsenin iddia etmediği — başka yakın veya uzak bir gayesi olmayan sahası muayyen ve vazih bir revizyon (Anayasada değişiklikler icrası) tamamıyla ihraç edilemez.

**KOLLEKTİVİTELERİN GENEL GELİŞMESİNE VE
ORGANİZASYONUNA AİT BİRLEŞMİŞ MİLLETLER YAYINLARI
SERİSİ MEMLEKET MANOĞKAFİSİ ANAVATAN FRANSASI**

Fransız'cadan çeviren
Naci ROLLAS
Tetkik Kurulu Müşaviri

Sosyal ocak tabirinden, münasip bir lokalde, bir mahallenin veya coğrafi bir sektörün sakinlerine mahsus problemleri istifadecilerinin işbirliğiyle çözmeğe çalışan, terbiyevî, sosyal ve sıhhi karakterdeki kollektif başarılar ve hizmetlerin tümünü doğrudan doğruya emirlerine bırakarak, oranın muntazaman gece gündüz işlemlerini sağlayan ve mümkünse orada yerleşen, ocağın genel gidişinden sorumlu bir asistan sosyal (assistente sociale) tarafından yaşatılan bir organizasyon anlaşılır.

Demek şu halde sosyal ocak aşağıdaki elemanlarla karakterize olur :

a) Komşuluk duygusu (notiom) : sosyal ocak çevresinde oturanların ihtiyaçlarına göre işleyen muayyen bir mahalle veya coğrafi bir sektör için vücutte getirilmiştir. Ocak, yaşları, sosyal durumları veya kanaatleri ne olursa olsun coğrafi sektörün bütün sakinlerine hitap eder.

b) İstifadecilerin işbirliği: halkın ihtiyaçlarına mümkün olduğu kadar tam bir şekilde cevap vermek gayesini iyice tahakkuk ettirmek için, ocak istifadecilerinin faal yardımından faydalanmak zorundadır. Bu yardım türlü vasıtalarla elde edilebilir.: İstifadecilerin doğrudan doğruya, idaresiyle istişari bir konseye iştirakle, tekliflere cevap vermekle, organizasyon içinde bazı servislerin işlemlerinden sorumlulukla, para yardımıyla ilh.. İstifadecilerin bu işbirliği aynı zamanda terbiyevî bir endişeye tevafuk eder: Sosyal ocak her paternalist (paternaliste) formüle muhaliftir.

c) Bir seri hizmet ve basanları aynı bir lokalde toplamak (regroupement): sosyal ocak, müteaddit sosyal, mediko — sosyal, terbiyevî veya İdari servislerin istifadecilere arz ettiği dağınıklığı, bunun neticesi olan yorgunluk ve zorlukları gidermeğe çalışır. Sosyal ocak o kadar otar-

şik (autarchique) değildir. Lokallerini seve seve diğer teşekküllerin, toplantıların, genel amacına uyan türlü görüşmelerin emrine daimî olarak verir. Bilhassa o bölgede çalışan bütün asistanslara bir buluşma ve beraber çalışma yeri sağlar.

d) Mütchassis sosyal bir kimse vasıtasıyla çalıştırma :

Sosyal ocak başarmak için kurulduğu hizmetleri teknik bir kimsenin yardımı olmaksızın yapamaz. İcasında diğer sosyal teknisyenler tarafından yardım gören bir asistan sosyal bittabi ocağın canlandırıcısı (animateur) olacaktır-

e) Daimilik karakteri :

Sosyal ocak sabit hizmetler organize eder; bilhassa diğer sosyal servislerin formüllerinden farklı olarak istifadecilerini evlerinde gidip görmekle değil merkezinde kabul etmek suretiyle hareket eder. Muhtelif servislerin çalışma (foncionment) kaideleri nazarı itibare alınarak bu kabulü çok geniş bir şekilde olmalıdır. Bu kabul mümkün olduğu kadar sürekli bulunmalıdır: Bu sonuç en geniş şekilde ocakta gece gündüz oturan asistan sosyal sistemi ile elde edilir; Sosyal ocak bu suretle asistanta mahalle veya sektördeki ailelerle, karşılıklı inancın temeli olan komşuluk münasebetlerini kurmağa fırsat ve imkân verir. Bu daimlik karakteri maamafih mahallî icaplar kendini gösterdiği zaman, hususiyle kır bölgede, desantralize edilmiş sosyal faaliyetle kombine veya tahdit edilebilir-

Esasen Fransa'da halen bugünkü durumlarıyla sosyal ocakların ne kanuni bir tarifi, ne de nizamnamesi bulunduğunu açıklamak yerinde olur. Yaptığımız tarif maamafih, gerçektî' sosyal ocak olarak bilinen epeyce sayıdaki teşekkülleri, hatta bu adı almaksızın ve istemeksizin mezkûr formülü tatbik eden organizmleri bile içine alır.

Esasen bunların çoğunu içinde toplamış görünen bir “Fransa Sosyal Ocaklar Federasyonu” vardır. Menafii umumiyye hadim olarak tanınan bu federasyonun statüleri :

a) Civarında bulunan aileleri ne politik veya dinî inançlarını ne de sosyal durumlarını ayırt etmeksizin kabul etmeğe mahsus, kapıları daimî surette açık lokallere malik bulunan

b) Aileyi kuvvetlendirmeğe, genişletmeğe çalışan ve bunun için.

ailenin bütün azâsının, çocukların genç kızların, delikanlıların, ana babanın faaliyetlerini içine alan,

c) Bir tesanüt düşüncesi içinde terbiyevî ve eğlendirici bir temayül takip eden ve oraya devam edenlerin fizik, moral ve sosyal refahlarına çalışan, müesseseleri ocak olarak tarif etmektedir.

Tamamiyle özel bir kuruluş olan ve hiçbir tekeli tazammun etmeyen bu federasyonun mahiyeti anlaşıldıktan sonra sosyal ocağın bu teşekküle katılmasında pratik bir kriteriyum aranılmaz. Esasen federasyon, kendisine katılanlar dışında, bu şekilde nazarı itibare aldığı sosyal ocakların mevcudiyetini tamamiyle kabul etmektedir.

Bununla beraber düşünüyoruz ki, tarifimizde ele aldığımız türlü kriteriyomların tatbiki, mezkûr sosyal ocakları, hepsinin bir araya gelmesi sosyal ocağı karakterize eden bütün esaslı elemanları ihtiva etmeyen başkaca çok gerçek önemdeki diğer sosyal başarılarla nisbetle, oldukça bir açıklıkta meydana çıkarmağa imkân verecektir.

Bu suretledir ki, gençlerevi, İctimaî hıfzıssıhha dispanserleri — polivalan olanları bile — ana ve çocukları koruma merkezleri, hayır cemiyetleri, kültür ocakları, ihtiyarlar ocağı, sosyal permenanslar, aile evleri, köy ocakları, muhtelif kulüpler ilah, (maamafih onlar gibi sayılmaksızın) gerek bir tek faaliyete inhisar ettiklerinden, gerekse halkın sadece bir kısmına şamil olduklarından ve gerekse yerli bir karakteri ihtiva etmediklerinden, ve gerekse asistant sosyallerin yardımından faydalanmadıklarından sosyal ocaklarla müşterek bazı noktalar gösterirler.

Esasen bu müesseselerden bazıları sosyal ocaklarınkine bilhassa yaklaşan gayelere ve bir idareye maliktirler, Bu konuda Ziraat v e Maarif Vekâletleri tarafından tanınmış ve yardım gören takriben 800 ocak vücade getiren millî bir federasyon halinde gruplanmış “Köy Ocakları” zikir ve kayıt edilebilir. Bu ocaklar Vekâletler arası komisyon ve Köy Ocaklarının vilâyet komisyonlarının kontrolü altında iş görürler. Faaliyetleri terbiyevî ve kültürel mihver etrafında, döner. Bazıları mediko sosyal işleri içine almış ve lokallerini vilâyet asistant sosyallerinin ve ziraî yardımlaşmaların emrine vermişlerdir. Bu ocakların organları içinde asistant sosyal yoktur. Ve bu noktai nazardan sosyal ocakların yukarıda zikri geçen tarifiinden ayrı kalırlar.

Buna benzer bir saha, özel bir millî federasyon halinde toplanmış bulunan 150 kadar «aile ve gençler evleri» ekseriya ailevî sosyal, mediko sosyal ve terbiyevî faaliyetlerin tümünü ihtiva ederler. Fakat bun-

ların da asistan sosyalleri yoktur. Aylık veya haftalık permananslar buralarda diğer teşekküllerin asistanları tarafından organize edilir.

Ayrıca pekçok sayıdaki bazen geniş bir surette polivalan fakat faaliyetlerini mezkûr sosyal ocakların yaptıkları gibi sosyal ve terbiyevî işleri içine almaksızın mediko sosyal mes'elelere hasreden mediko sosyal merkezeler, dispanser veya çocuk koruma merkezlerini zikretmek icabeder.

Nihayet dini kongregasyonlara tâbi sosyal ve hayır perver faaliyetlerini evlerde yapan daimî mahiyetteki servislerle sosyal ocakların formülüne yaklaşan oldukça sayıdaki sosyal teşekküller zikredilebilir.

Esasen çok kerre ((Saint — vinecent de Paul) rahibeleri, fukara yurtları gibi) bu son yıllarda daha teknik bir şekil alan polivalan karakterdeki pek eski teşekküller bahis konusudur. Bu suretledir ki senvansan dö dpul rahibelerinin fukara kızlar yurdu Fransa'da türlü mediko sosyal hizmetleri ihtiva eden bir elli kadar müesseseye ve (Petites socururs de L. Assomption) de bunlardan takriben 70 kadarına maliktirler.

Bu sosyal ocakların formülüne benzer muhtelif müesseselerin önemli sayıda olduğunu gösterir. Bunları yeknesak kanunî bir statü ile teşhiz etmek esasen müessese fikrine uygun görünmüyor. Bunların bizzat sosyal gelişmeye adapte olmalarına imkân vermek için, sosyal ocakları bugüne kadar karakterize eden fikir ve metodların gelişmesi gerçekte henüz bitmemiştir, öteyandan, gerçek sosyal ocaklar teşkil etmeksizin diğer organizmlerin vücut bulması, iyi bir şekilde kurulduklarını gösteren sosyal ocakların tecrübelerinden, tekniklerinden istifade etmeleri temenniye şayandır.

II — FAALİYET ALANI

A. COĞRAFİ FAALİYET SAHASI :

Sosyal ocak prensip olarak, bir kategorideki istifadeciler için değil fakat bir mahalle veya semtin sakinleri için organize edilmiştir.

Şu halde coğrafi bölgenin belli edilmesi esastır. Bu tahdit komşuluk ihtiyaçlarına bağlıdır. Mıntıka, iklim ve nüfusa göre değişir. Ve sabit ve değişmez bir şekilde taayyün etmez.

SOSYAL OCAK :

- Büyük bir şehrin çok kalabalık bir mahallesinde
- Büyük bir sitenin dış mahallelerinde

İşçi sitelerinin veya önemli fabrikaların hemen yakınında

— Köyler ortasında, orta önemde bir toplulukta komşu köylerde veya birçok dağ köylerini içine alan köylerde faaliyet gösteren bir sosyal servisle kurulabilir-

Yadımı yapılan 190 merkezde 102 şehir ocağı ve 88 köy ocağı sayılmıştır. (Bunlardan 75 i ziraî karşılıklı yardımlaşmaya bağlı olan) köy ocakları esasen genel olarak şehir ocaklarından çok farklı bir fizyonomiye malikdir. Çoğu oldukça geniş coğrafi bir sektöre yapılan ve sabit bir mahiyette olanı daha az ileri gitmiştir. Sosyal ocak “toplayıcı bir kutup” olmaktan ziyade “etrafa yapılan bir ocaktır”

Sosyal ocakların faaliyet bölgelerinin gerçek tarifi servis sosyalin diğer şekilleri için o kadar kolay değildir.: Bu bölgede çok kerre sosyal ocağa bağlanan coğrafi sektörü taşıyan (prolongement) lara malikdir.

Sektörün önemi nüfusun kesafetine ve ocağın ekipman ve personeli imkânlarına göre son derece değişiktir.

120 ocağa ait bir istatistikten anlaşıldığına göre coğrafi sektörün ortalama nüfusu her ocak için takriben 7,700 dür. Ve her merkez tarafından bilinen ailelerin ortalaması 3,000 kişiyi temsil etmek üzere takriben 800 dür. En geniş sektörler 20,000 en dar olanlar 1,000 kişiyi aittir, istifade edenlerin azamisi 8,000 asgarisi 500 dür.

B — FAALİYETLER ::

Sosyal ocakların faaliyeti sosyal, sıhhi ve terbiyevî mahiyette olabilir. Bazı ocaklar başlıca faaliyetlerini medikososyal, diğer sosyal ve terbiyevî faaliyetler etrafında toplamıştır. Bu iki sıra faaliyetin birleşmesi, daima mümkün olmamakla beraber, umumiyetle temenniye şayandır. Gerçekte sosyal ocaklar, tekerrürden kaçınmak için bilhassa mevcut teşekkülleri dikkat nazarına almak zorundadır. Bununla beraber sosyal ocağın bir ailenin bütün âzasının ihtiyaçlarına cevap vermekle iştigal etmesi esastır.

ÇOCUKLAR :

Süt çocuklarının muayenesi, muhafazası, çocuk bahçeleri, çocuk bırakma yerleri (halte defant) ⁽¹⁾ muvakkat barındırma yerleri (abri temporaire) ⁽²⁾ tatil kampları teşekkülleri... ilh.

(1) Halte d'enfant tabirinden, annenin çocuğunu, günün hangi saatinde olursa olsun bu kursun devamı müddetince birkaç saat için bırakabileceği yer anlaşılır.

(2) Abri temporalve tabirinden ebeveynin İNDİSPOMİBİLİTe leri sebebiyle çocukları birkaç gün için misafir eden bir merkez anlaşılır.

DELİKANLILAR :

Ev idaresi öğretimi, elişleri, tiyatro faaliyetleri, koro, izcilik, kamp kurma ilâh

OLGUNLAR:

Gece kulüpleri, kütüphane, konferanslar, elişleri atölyeleri, ev işleri istişareleri, tamir merkezleri, müşterek çamaşır yıkama servisi, ailesi yanında çalışan kadınlar servisi, tıbbî muayene ilâh

YAŞLILAR :

İkinci kahvaltıları, yemekler, evlerde çorba, elişleri, kütüphane, sıcak odalar.

Bir sosyal servisin kuruluşu, öğretimin daimî oluşu ve herkesin sıhhi bir şekilde karşılanma ve kabulü ile hiç şüphesiz bütün sosyal ocakların başlıca elemanını teşkil eder.

Aşağıda, faaliyetleri teferruatıyla tesbit edilebilen 120 ocağa ait bir istatistik bulunacaktır.

SOSYAL FAALİYETLER :

Ocakta 116 permanence sociales

Ocakta 38 çocuk bırakma ve muhafazası

Ocakta

24 çocuk balosu

« 7 Muvakkat yurtlar

« 30 Aile hizmetçileri servisi

« 88 Evişleri kurları

4 Ocakta Tamir merkezleri

19 « Kantin

4 « Çamaşır yıkama merkezleri

55 « İhtiyarlara mahsus ocaklar

5 « Nakliye merkezleri

4 « Banyo, Duş

36 « Ailelere mahsus kamp ve evler

TERBİEVİ VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

79 « Kütüphane

18 « Okuma kulüpleri

16 « Tiyatro faaliyetleri

17	«	Müzik kursları	
10	«	Koro kursları	
30	«	Sinema veya sinema	kulüpleri
6	«	Sosyal ekipler	
14	«	Spor	
68	«	Muhtelif kurslar	
20	«	Konferanslar	

SIHHÎ VE MEDİKO SOSYAL FAALİYETLER

69	«	Ana ve çocukların himayesine matuf muayeneler
75	«	Bakım yerleri — Dispanserler
2	«	Hijyen sosyal dispanserleri
13	«	İş hakimliği merkezleri
8	«	Okul Hijyeni merkezleri
6	«	Korektif Jimnastik

Zirai sosyal yardımın 75 köy merkezi içinde aynı mahiyette hizmet ve başarılar bulunur.

SOSYAL MADDELER BABINDA :

Ocakların çoğunda permanans sosyaller, tatiller için birkaç çocuk bakım yeri (8-Ocak'ta), Okul Kantinleri (3-Ocak'ta), muhtelif tevzi formüllerine göre merkezde gerekse yakın köylerde verilen zirai evişleri öğretimi kursları (ocakların çoğunda), ihtiyarlar vaftiz servisi (service de parrainage de vieillarde)

TERBİYEVÎ VE KÜLTÜREL HUSUSLARDA :

Ziraat san'at ve sanatları kursları, hijyen ve çocuk yetiştirme bilgisi kursları (ocakta veya yakın köylerde), büyüklere mahsus etüd kulüpleri, ana ve babalar birlikleri, terbiyevî gezintiler, kütüphane ilâh

SIHHÎ MEDİKO SOSYAL HUSUSLARDA:

Ocakların çoğunda meme çocuklarının muayenesi, ufak hastalıklar tedavi ve muayene dispanserleri (15/Ocakta) evde muayene ve bakım servisi, okul hijyeni muayeneleri, terbiyevî ve sıhhî konuşmalar (musahabe) zirai ocaklarda ve aile ve gençlere mahsus köy evlerinde buna benzer faaliyetler bulunur.

III — KULLANILAN METODLAR :

Sosyal ocağın formülü 1895 deki ilk kuruluşundan itibaren gözle görülecek şekilde gelişmiştir. Komşuluk duygusu, gece gündüz açık bulunması, orada oturan hemşeriye tanınan rol ve faaliyetleri bir araya toplama imkânlarını araştırma, başlangıcından itibaren sosyal ocakları karakterize etmişse de, hareket noktaları çok kerre paternaliste temayüllü olmuştur.

Bu temayül bazı defa devamlıdır; fakat istifadecilerin işbirliği endişesi, Fransa bu işin öncüsü olduğundan, gittikçe prensip olarak kabul edilmiş gibi görünüyor.

Bir sosyal ocağın kurulmasındaki başlıca merhaleler şu şekilde gözükmektedir :

1) İhtiyaçların incelenmesi ve orada oturanların isteklerde bir mahallenin muayenesi, gözden geçirilmesi (prospection) mevcut sosyal teşekküllerin tayin ve tesbiti bu ilk inceleme bir ocağın kurulmasında, eğer mümkünse, aylarca devam etmeli ve komşuluk duygusuna yavaş yavaş nüfuz edecek olan kalifiye asistan sosyal tarafından yürütülmelidir.

Ocağın ilik temeli münferit faaliyetlerle ve türlü işlerle atılabilir: Ev idaresi öğretimi, çocuk bahçeleri, dispanser ilâh

2) Eğer mümkünse, ocağın idaresine ve her hususta faaliyetlerin idaresine katılan istifadecilerden mürekkep bir komite kurmağa kabiliyetli elemanların araştırılması. Birçok ahvalde bu komiteler mahallî ailelerin işbirliği üzerine istinad edecektir.

3) Kanunî bir statü vücade getirilmesi (çok kerre 1901 tarihli kanuna iştirak) veya kanunî bir şahsiyete malik bulunan bir teşekküle bağlanmak — aile yardım sandıkları, ziraî yardımlaşma, belediyecilik.

4) Ocağın türlü faaliyetlerinin tayin ve tesbiti, komşuluk ihtiyaçlarının ve mevcut hizmetlerin nazarı itibare alınması.

Bu muhtelif faaliyetler arasında onları koordine eden ve harekete geçiren asistanın bulunmasıyla vücade getirilen bağ bulunmalıdır.

5) Lokalin seçilmesi ve idaresi, bu mes'ele ocağın çalışmacı şartları sırasında incelenecektir.

6) Ocağın sorumluluğu ile mükellef, gelenleri karşılayan, ocağın gece gündüz açık bulundurulmasını ve iyi yürümesini sağlayan ve tümünün işlemesi hususunda teknik bir eleman olan asistan sosyalin harekete geçirilmesi.

Asistant sosyalin, ilk kurulan ocakların uzun yıllar tatbik edildiği gibi, ocakta yatıp kalkması temenniye şayandır. Fakat lokalin arz ettiği zorluklar ve maddî hayatın bugünkü sıkıntıları bu şartı çok kerre imkânsız hale getirmektedir. Bu zorluk halen birçok memleketlerde meydana çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ve Hollanda'nın ocakta daimî kalamayan asistanlı birçok ocakları bulunmaktadır.

O zaman asistant sosyalin, aileleri ve onların yaşayış şekillerini daha iyi tanıyabilmek için ocağın yakınında oturması zaruridir. Esasen asistant sosyalin sık sık bulunması ve hergün herkesçe bilinen saatlerde ailelerin emrinde bulunması şarttır. Filvaki bu noktai nazardan ele alınan 120 ocaktan (64) ü daima orada kalan bir asianta ve (54) ü de muntazam permanmış sosyallere maliktirler.

7) Asianta yardımcı, sosyal işlerde mütehasıs işçiler ekibinin harekete geçirilmesi.

Ocağın önemi gerektirdiği ve bütçe imkân verdiği zaman bu ekip başlıca şu elemanları ihtiva etmelidir-

- Ev idaresi öğreticileri (monitrice)
- Çocuk bahçeleri bahçıvanları
- Eğer ocağın sıhhi faaliyetleri varsa, kadın hastabakıcılar.
- Bir kütüphaneci
- Spor ve eğlence monitörleri.
- Elishleri
- Oyun tertipçileri (meneur)
- Aile yanında çalışan kadın işçiler (1).

Lokalin müsait olduğu bazı hallerde ocağın bir veya bir kaç mütehasıs diğerkadın işçilerin orada yatmaları ve asistantın dışarıda bir yere çağırıldığı saatlerde ona yedeklik etmeleri düşünülebilir. Kezalik bir ev idaresi monitrissi bilhassa (ev sahibeliği) rolü ile mükellef kılınabilir

8) İstifadecilerle mutabık kalınarak ve bunlardan çoğunun serbest bulunduğu saatlere göre bir çalışma takvimi yapılması (Misal olmak üzere Fransa sosyal Ocaklar Federasyonuna iltihak eden iki ocağın bir haftalık zamanı nasıl kullandıklarına bakınız. Müzeyyel evrak) faaliyetlerin gayesi herşeyden önce daima terbiyevî olacaktır.

(1) Bu aile yanında çalışan kadın işçiler ailelere; esas evişleri, çocuk bakımı ve hastalara mutad bakımdan ibaret bulunan o da muvakkat bir yardım sağlarlar. Bu meslek 9/Mayıs/1949 tarihli bir umumî emir ve kararla teşkil edilmiştir.

9) Toplantılar yapmak veya bazı hizmetler organize etmek için topluluklara ve teşekküllere kapılarını açmak.

10) Ocakta gece gündüz kalmak imkânını bulacak, sektörün asistanı sosyallerini karşılamak ve onları birbirleriyle ve ocağın personeli ve faaliyetlerini idare ettikleri ailelerle temas ettirmek.

Bazı hallerde asistanların öğle yemekleri veren ve işlerinde biraz dinlenmelerine imkân veren bir kantin bulabilmeleri temenniye şayan olurdu.

IV — OCAĞIN ÇALIŞMASI ŞARTLARI:

A. TESIS USULLERİ :

Sosyal ocaklar coğrafi muhite ve nüfusa göre birbirine pek benzemeyen tesis şekilleri arz edebilir. Tesis şekilleri bu bakımdan birçok kategorilere ayrılabilir:

- 1) Şehir ocakları ancak tek lokale maliktirler.
- 2) Şehir ocakları müteaddit müesseselere malik olduğundan ve bu suretle birçok, sektörleri birbiriyle birleştirmektedir. (Paris bölgesinde: Levallois sosyal merkezinde Saint - Denis, Rhone, saint Ouen bölgesinde Villeur banne şehrindeki Croik Luizet, Livon'da Croix Rousse ocak şubelerini ihtiva ederler.)
- 3) Muhtelif tipteki köy ocakları, sosyal servis birçok köylere teşmil edilmiştir, (en çok görülen durum) veya köy ocağı bir tek lokale mahduttur.

B). HUKUKİ DURUM :

Muhtelif usuller tatbik edilmiştir.

- 1) Ocak iştirak halinde kurulmuş ve kendi kaynaklarıyla yaşayan autonome özel bir müessesedir.

Eski formüle göre idare meclisi umumiyetle mahallî kimselerden mürekkepti. Halen, ocaklar gittikçe istifadecileri kendi konseylerine sokmaktadırlar. Communautaire denilen bazı ocaklar tamamiyle bizzat istifadecilerin kendileri tarafından kurulur (hatta inşa edilir ve idare edilirler «misal Loire Intenieume'deki» Savine - en trignac).

Bu bakımdan incelenen 120 ocaktan 68 i istifadecilerinin faal bir

surette iştiraklerine mazhar olmuştu¹. Aynı gayret zirai karşılıklı yardımlaşma merkezlerinde de görülmektedir.

2) Ocak şirket halinde organize edilmiş, fakat önemli teşekküller tarafından para bakımından yardım gören otonom özel bir müessesedir. (Belediyelerden, aile yardım sandıklarından zirai yardımlaşmadan, teşebbüslerden) para yardımları çok kerre, gerek ilk müessesenin masraflarına iştirak etmek ((amanejman çalışmaları) gerekse asistant sosyallerin ve mütehasşis personelin maaşlarını üzerlerine almak ve gerekse (Contribution par tete d'allocation) ocağın faaliyetinden faydalanan gündelikçilerden insan başına vergi almak şeklini iktisap eder.

3) Ocak müştereken kurulduğu halde onu finanse eden idarî veya sosyal bir teşekkülün delegasyonu tarafından idare edilir. Bilhassa aile yardım sandıkları asosyasyon mahallenin aile reislerini bir araya toplar; fakat ekseriya sandık tarafından verilen paralan idare eden karma bir komite tarafından teşkil edilir. Şirket tarafından toplanan paralar sandık tarafından deruhte edilmeyen faaliyetleri tahsis edebilir.

(Meselâ ihtiyarlara yardım) finansman teşekkülü ile şirket arasında yapılan bir sözleşme fonksiyonmanın pratik şartlarını tanzim eder. (Liyoz arondismanı aile yardım sandığı tarafından kullanılan örnek sözleşme zeyline bakınız.)

4) Ocak resmî veya yarı resmî bir organizm tarafından, doğrudan doğruya idare edilir. Zira yardımlaşma ocaklarında bazı teşebbüs ocaklarında, Fransız Şimendiferleri millî sosyetaşi ocaklarında, bazı belediye ocaklarında, Seine, Seine et Oise, isere, Girond Sonimie, maine, Loire ilh.. aile yardımlaşma sandığı sosyal ocaklarında durum böyledir. Mamafih istifadecilerden mürekkep bir belediye konseyinin asistant sosyal ile anlaşarak çalışmaların idaresine katıldığı ve ocağın işlerini idare ettiği sık sık vakidir. Bu konseyin daha sonra formül 3 ün şekillerine göre idareye katılabilmesi temenniye şayandır.

Bu muhtelif formüller arasındaki dağılışı takip etmeğe imkan veren bir istatistik bulmak mümkün değildir. Bununla beraber sayımı yapılan ancak 190 ocak hakkında malûmat verilecektir.

45 i beyannameşi verilmiş şirket halindedir. (Bunlardan 8 inin menafii umumiye ye hâdim olduğu kararlaştırılmıştır.)

75 i doğrudan doğruya zirai yardımlaşmağa tâbidir.

38 i aile yardımlaşma sandıklarına tâbidir-

4 ü hususî teşebbüslere tâbidir. 3 ü belediyelere tâbidir.

30 u türlü teşekküllere tâbidir.

C. FİNANSMAN :

Kullanılan hukuki formüle göre ocakların finanse edilmesi şartları oldukça değişiktir. Bununla beraber kaynaklar başlıca aşağıdaki gruplarla adlandırılır:

Üyelerin aidatı.

İstifadecilerin ocağın servislerinin işletme masraflarına katılması.

Finansman teşekkülleri tarafından yardım veya masrafların deruhte edilmesi.

Sosyal ocağın kendilerine hizmet ettiği veya lokallerini verdiği muhtelif teşekküllerden alınacak tahmini ücret ve tenzilâtlar.

Eğlenceler ve ocak tarafından tertip edilen gösteriler hasılatı.

Genel olarak türlü formüller¹ ve müteaddit teşekküllerin malî yardımları sayesinde ki sosyal ocaklar bütçelerini denkleştirmeye muvaffak oluyorlar. Falan özel ocakta anne ve çocuk bakımı hizmetini yapan asistanlardan biri Sağlık Müdürlüğü tarafından temin edilir; başka bir asistan iki yaşındakilerin mediko sosyal himayesini finanse eden meslekler arası bir teşekkül tarafından deruhte edilir; çocuk bahçesi veya muhafazası aile yardımlaşma sandığının bir para yardımına, yer verir. Belediye, sosyal yazı işlerine tahsisat verir, ilâh.. İcîmaî sigorta sandığının mahallî bir şubesi vazifesini gören falan başka bir özel ocakta, burayla ilgili masraflar sandık tarafından ödenir; vereme karşı savaş vilâyet komitesi kendi hesabına şube halindeki kendi lokallerinde bir dispenseri işletir. Meme çocuklarının muayenesi Sağlık Müdürlüğü tarafından finanse edilir; Tıbbî bir servisin masraflarını mahallenin taahhütleri ile karşılanır. ilah-..

Sorumlu teşekküller tarafından değişik usullere göre finanse edilen türlü faaliyetlerin bir araya toplanması, bu suretle umumî masrafları indirmeğe ve ocağın randımanını ekonomik ahval ve şartlar içinde çoğaltmağa imkân verir.

İhsaî bir noktadan, bu bakımdan incelenen 120 ocaktan 106 sı aynı zamanda hem meccani hem de paralı servisleri, 12si ancak meccani servisleri ve 2 si paralı servisleri ihtiva etmektedir.

İstifadecilerin malî mükellefiyetlerine ait taksim ve tevzi şekli berveçhi atidir.

Yalnız yıllık aidat alan ocaklar, 0

Yapılan hizmetlere göre aidat veya iştirak hissesi alan ocaklar- 6

İfa edilen hizmetler için aidat iştirak hissesi ve aynı veya nakdî yardım gören ocaklar . 34

İfa edilen hizmetler için ancak iştirak hissesi alan ocaklar 35

İfa edilen hizmetler için iştirak hissesi alan ve aynı veya nakdî yardım gören ocaklar 12

Yalnız nakdi veya aynı yardım gören ocaklar. 21

İstifadecilerden hiçbir iştirak hissesi almayan ocaklar 12

Ziraî yardımlaşma ocakları için durum, aynı yardımın üstünlüğü şartiyle bunun benzeridir.

Diğer finansman kaynakları hususunda, İçtimai teşekküller tarafından doğrudan doğruya idare edilen ocaklardan mühim bir sayıdakilerin. aile yardımlaşma sandığı veya yardımlaşma gibi, hizmet ve faaliyetler karşılığında para ile kapatılamayan kısmın, masraflarında bu teşekküller tarafından deruhte edildiğini gördüklerini hatırlamak lâzımdır.

Otonom ocaklar kısmı azami itibariyle şu kaynaklardan gelen tahsisatla alimante edilirler ;

- (20 Ocak) devletten
- (10 «) vilâyetten
- (51 «) komünlerden
- (40 «) aile yardım sandıklarından
- (5 «) özel teşebbüslerden
- (0 «) türlü teşekküllerden

Nihayet epeyce sayıda ocaklar, yapılan hizmet dolayısıyla türlü teşekküllerden malî yardım görürler. 20 sandık için bu yardım personelinden bir kısmının veya personelin masraflarının ödenmesi şeklinde olur. 73 ocakta (bu bakımdan sayımı yapılan 120 ocakta) reçetelerin veya diğer masrafların ödenmesiyle olur.

D. PERSONEL ;

Bir sosyal ocak muhtelif kategoride mütehasıs kimseler istihdam eder: Kendilerine ocağın idaresi tevdi edilen devlet diplomasını haiz asistant sosyaller (64 ocak orada daimî bulunan bir Residente vardır. 53 idareyi ve ev sahibeliği vazifesini asistant sosyale tevdi ederler.)

Ev idaresi kadın monitör (Monitrice), bıçkı, dikiş, yemek pişirme

— evişlerine ait istişareler — bazı servislerin sorumluluğunu deruhte etmek (tamir, müşterek çamaşır yıkama ilh...) ve bazen “ev sahi belîği” vazifesini ifa eylemek.

Çocuk bahçeleri kadın bahçıvanı ve diplomalı kadın çocuk bakımları.

Doktorluğa ait bazen evde bakım işlerini yapmakla mükellef diplomalı hasta bakıcılar.

Bu işlere mütehasşs bir teşekkülden prefarans almış veya hiç olmazsa önceden staj yapmış kütüphane memurdan.

Eğlenceler tertip eden kadın ve erkek monitörler. (Moniteur) Tiyatro koro faaliyetleri, gezintileri ilh---

Elišleri monitörleri :

Orta önemde bir ocak için bütün gün veya günün bir kısmı için çatıştırılan ocağa bağı beş ilâ altı kişi bulunabilir.

120 ocağa ait yapılan bir sayımda ocakta kullanılan türlü kategorideki personelin taksim ve tevzii şu şekildedir :

Asistan t sosyaller. Yardımcı asistant sosyaller 112 sinden 120 ocakta.
Yardımcı asistant sosyaller 33 ünde 120 ocakta
Kadın hasta bakıcılar 47 sinden 120 ocakta
Ev idaresi Kadın monitörleri 82 sinden 120 ocakta
Çocuk bahçeleri bahçıvanları kadın 24 ünde 120 ocakta
Aile yanında çalışan kadın hizmetçiler 30 unda 120 ocakta
Muhtelif sosyal işçiler 45 inde 120 ocakta

Birçok asistantların aynı zamanda hasta bakıcı olduklarına işaret etmek muvafıktır ki bu da mezkûr hasta bakıcıların sayısını düşürür. Esasen birçok ocaklar bedava çalışan hayır sever kimselerden faydalanırlar. Nihayet asistanı olmayan ocakların işleri umumiyetle başka bir teşekkülün asistanı tarafından görölür.

Yukarıdaki istatistikte görünmeyen ziraî yardımlaşma ocakları asgari bir asistant sosyale maliktirler. 75 ocaktan 58 inde asistant sosyale bir ev idaresi kadın monitörü verilir. Esasen bir kadın hasta bakıcı (4 ocakta) bir asistant sosyal yardımcısı (7 ocakta) bir aile yanında çalışan kadın hizmetçi veya sosyal sekreter bulunur-.

Asistant sosyalin muhtelif sosyal ocaklardaki rolü hususunda 120 ocaktan ancak 15 inde asistant sosyal faaliyetini sabit ve daimi hizmete

hasretmiştir. Birçok hallerde (ve bu hal zirai yardımlaşmalar ocaklarının hepsinde böyledir.) Asistant, sabit olanı bile, kezalik evlerde faaliyet gösterir.

Zaten sosyal servislerin koordinasyonu hakkındaki 4/Ağustos/1950 tarihli kanunun tatbiki için 81 ocağın Polivalan servisler kategorisi, (bunlardan 73 ü Polivalan sektörde) ve yalnız 16 sınıfın mütehasşıs teşekküller servisleri kategorisi içinde sınıflandırılması tipiktir.

E. LOKAL:

Sosyal ocakların lokalleri birçok muhtelif tipler arz ederler. Bununla beraber, Fransa sosyal ocaklar Federasyonu bu konuda aşağıdaki müşahedeyi formüle etmiştir:

En eski ocaklar 1914 — 1918 savaşıdan öncekiler çok kerre en geniş olanlarıdır.

1914 — 1918 savaşıdan hemen az sonra kurulanları işe çok kerre pek mütevazi bir şekilde başlamışlardır.

(Levallois'deki Croix Saint — Simon) fakat, bilâhare yapılan malî yardımlar sayesinde mezkûr ocaklar, bütçe ve materyal sebepler ile idareleri hâlen çok zor olan, ve sosyal ocağın modern anlayışına her zaman adapte olmayan çok geniş müesseseler meydana getirebilmişlerdir.

Son zamanlarda kurulan ocaklar, her mahiyetteki zorluklar ve mesken buhranı yüzünden umumiyetle oldukça dar lokallere maliktirler. Çoğunun mütevazi tesisleri vardır: Pavyonlar, Mutedil kiralarla tutulması mümkün ikametgâh lokalleri, hatta pek iyi tanzim ve tertip edilmiş barakalar.

Son zamanda yapılan ocaklar arasında, mamafih istisnalar kayıt edilmiştir. (Pars bölgesindeki aile yardım sandıklarının Meudon ocağı) bu ocak önemli işleri gerektiren geniş topraklar üzerinde kurulmuştur. Bu cümleden olmak üzere mekanik inşaat şirketi tarafından vücade getirilen, fakat bütün halka açık bulunan Denain ocağı içi baştan aşağı yenilenen eski bir şato içinde kurulmuştur. Çapı pek çok geniş görüldüğü halde örnek bir tesise maliktir.

Nihayet bazı teşekküller en son (Bilhassa aile yardım sandıkları) çok incelenmiş ve ihtiyaçlara en çok uygun sosyal ocağın aynı tipinde olan yeni binalar kurmuşlardır. (Liyon aile yardım sandıkları, yarısı, bölgesi aile yardım sandıklarının projeleri Roubaix'deki çocuk yurtları.)

120 ocağa ait bir sayım aşağıdaki dağılışı göstermektedir.

Arazileriyle beraber büyük müstakil evler	29
Arazileriyle beraber küçük müstakil evler	9
Arazisi olmayan « « «	40
Pek iyi teçhiz edilmiş barakalar	8
Karo alçıdan pavyonlar	5
Bir binadaki bazı odalarda	29

Sosyal ocaklar federasyonu lokallerin asgari şunları ihtiva etmesine dikkat etmektedir:

Asistanın gelenleri karşılamasına ve çalışmasına mahsus bir büro, çocuk bahçesi, çocuk bakım ve bırakma için bir oda eğer aynı zamanda hem bir çocuk bahçesi hem de bir muhafaza yeri varsa iki ayrı oda muhakkak lâzımdır. Müşterek paravanaları olup icabında toplantılar, konferans, sinema ilah için kullanılacak bir kütüphane salonu.

Mediko, sosyal servisler (meme çocuklarının muayenesi) eğer bu çeşit faaliyetleri ihtiva ediyorsa, için lokaller.

Nihayet eğer personelin bir kısmı veya hepsi orada ikamet ediyorsa odalar, müşterek bir salon ve mutfak düşünülmelidir.

Bu asgari şeyler bazen pek zorlukla elde edilir ve pek daha da dar ve eski lokallerde bununla beraber mükemmel bir mesai yapıldığı olur.

(Paris'deki Madame sokağı ocağı — Piyondaki Birleşik Amerika ocağı).

V — ELDE EDİLEN SONUÇLAR:

A — İSTATİSTİK BİLGİLER:

Bu raporun hazırlanması bizim de katıldığımız, sosyal ocakların tarifine uygun takriben 200 sosyal ocağın sayımına imkân vermiştir. Eğer buna benzer formüller nazarı itibare alınırsa (Polivalan mediko sosyal ocaklar, köy ocakları, aile yurtları) hakiki sosyal ocak sayılmaksızın Fransa'da çalışan bu mahiyetteki teşekküllerin 2,000 ilâ 3,000 miktarında olduğu tahmin edilebilir.

B — İNSANÎ VE SOSYAL SAHADA ELDE EDİLEN SONUÇLAR:

Bir sosyal ocağın, faaliyet gösterdiği sektörde elde ettiği neticelen takdir ve tahminin kabil olması için ocağın birçok yıllar işlemesine ihtiyaç vardır. Her günün vazifesi içine dalmış olan kadın ve erkeklerin.

büyük bir hisse ile kendi mesailerinin muhassalası olan bu neticeleri görmeleri bazen çok zordur.

Umumî mahiyette olarak, elde edilen neticeler aşağıdaki noktalarla tebarüz ettirilebilir.

1) Komünöter bir hayat vücade getirmek,

Bu hiç şüphesiz sosyal ocağın en önemli faydasıdır. Bir dostluk merkezi doğmuştur. Mes'ut bir olaydan sevinenler gibi keder ve müzayaka içinde bulunanları bulundukları yalnızlıktan kurtarır. Her iki taraf da ren ve eğlenceli bir lokalde dost çehreler ortasında sıcak bir kabul, teselli ve sempati bulacaklarından emindirler. Aynı netice, bilhassa köy muhitinde, çalışmanın ve ekip halindeki hayatın desteğinden faydalanan ocağın sosyal personeli tarafından da elde edilir.

2) İSTİFADECİLERİN TERBİYESİ:

İstifadeciler ocağın idaresine, onun ihtiyaçlarını ve zorluklarıyla ilgilenip anlamağa yöneltir. Birçok kollektif servislerin bunlardan faydalananların mümeyyiz vasıfları olan tamamiye pasif durumlarından kurtulurlar ve gittikçe sadece şahsî menfaatleri endişesinden çıkmasını öğrenirler. Bu öğrenme devresi birçok müşkülâtla karşılaşmaksızın olmaz: Birçok takt isteyen ve bu işte muvaffak olduğu zaman rezidante şeref veren uzun ve sabır isteyen bir çalışmadır.

3) SAĞLIK DURUMUN DÜZELMESİ

Sosyal ocak, muvakkat barakalarda meme çocuklarının muayenesi suret ile sıhhî gözetim ve bakım, çocuk bırakma yerleri, çocuk muhafaza ve bahçeleri ve ana ve çocuk korunması servisi ile kurulan münasebet ve okul hijyeni servisi vasıtasile çocukların durumlarını düzeltmeğe imkân verir. Bu sıhhî neticeler, ocak bir tıbbî ihtimam servisine balık oldukça, büyüklere de teşmil edilir.

4) AİLELERİN HAYAT ŞARTLARININ İYİLEŞTİRİLMESİ

Sosyal ocak iş ve güçten çok yorulmuş aile kadınlarına kıymetli bir yardım sağlar. Kollektif servisler (Çocuk muhafaza, çamaşır tamir, yıkama merkezleri, aile yanında çalışan hizmetçi kızlar servisi ilâhın.) onların daha az yorulmalarına ve daha az sinirli olmalarına imkân bırakarak ve evlerine daha neşeli bir çehre verip annelere birkaç saat dinlenme temin ederler. Ev idaresi kursları veya evlerde yapılan görüşmeler esasen onların vazifelerini en rasyonel ve ekonomik bir şekilde yapmalarına yardım eder. Her nevi iş yapanlar ocağı, aile babalarına buna benzer kolaylıklar sağlarlar.

5) GENÇLERİN EĞLENCELERİNİ DÜZENLEME:

Merkezlerde kurulan türlü eğlence servisleri belli gün ve saatlerde gençleri işgal ederler. Ve işsiz kalmanın sürükleyeceği her türlü hareketten onları korurlar. Sosyal ocak çok kerre faaliyetlerini mahallenin müşterek hayatı arasına sokmağa imkân vererek ve bu suretle can sıkıcı bir partikularizmin genişlemesinden onları koruyarak gençlik hareketlerine lokallerini de tahsis eder.

6) İHTİYARLARA YARDIM:

Sosyal ocak faaliyetini sık sık, sıcak ve yüze gülen bir lokalde bir yemek veya ufak meşguliyetler içinde bulunmaktan memnun olan yaşlı kimselere, hususiyle yalnız olanlarına teşmil eder.

7) ENTELEKTÜEL GELİŞME:

Kütüphane, etüd kulüpleri, profesör veya konferansçılarla temaslar, tiyatro, oynanacak eserin tetkik ve izahıyla birlikte tiyatro, terbiyevi sinema ve sinema kulüpleri, dil kursları ilâh - Halk terbiyesinin bir o kadar vasıtalarını teşkil ederler.

Genel bir şekilde sosyal ocak, herkes için bir yardım ve depannage postası iyice adapte olmuş bir sosyal servis merkezi, boş saatlerde bir dinlenme yeri, ev ve fikir işlerinin öğrenim yolu, karşılıklı yardımın ve müşterek hayatın bir öğrenme vasıtası vazifesini görür.

VI — KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR:

A. OCAĞIN KURULMASI:

Bu kuruluş sektörün seçilmesi ve mahallenin veya çokluğun mütekâsif bir kısmında veya yakın bir çevrede tesbiti işlerini ihtiva eder.

Merkezi kurarken, ocağın mahallenin hayatına sun'î bir şekilde veya (yapıştırılmasından) “palque” kaçınmak için konu komşunun, ihtiyaçların ve zihniyetin ne olduğunun iyice bilinmesini gerektirir. Nihayet ocağın faaliyetine ve komşuluk fikrine zararlı tekerrürlerden veya rekabetlerden kaçınmak için mevcut sosyal sıhhi ve terbiyevi teşekküllerin derin bir etüdünü ihtiva eder.

Dört ocak tarafından bildirilen bu zorluklar (bu konuda fikrî sorulan 82 ocaktan) bertaraf edilmez, giderilmez şeyler değildir. Maamafih bunlar, muvaffakiyetsizliğe ve gayri kâfi sonuçlara düşülmesiyle tekrar

hatırlanmasına değer. Ayrıca bunlar köyler ortasında halkın dağınık bulunması dolayısıyla hususî bir önemdedir.

B. YEKİN SEÇİLMESİ İÇİN:

Bu ikinci derecedeki zorluk pek çok vahimdir. Ocaklar kurmağa çalışan teşekküller bazen yenilmesi imkânsız engeller karşısında bulunurlar. Müsait durumda bulunan bütün lokaller, mesken buhranının alıp yürüdüğü yerlerin çoğunda, ilk önce ailelere tahsis edilmelidir. Müsait olduğu anlaşılan ocaklar çok kerre fena bir şekilde adapte veya pek pahalıya mal olur.

Psikolojik bir noktadan bir sosyal ocağın kurulması için mevcut bir ocaktan faydalanılması veya bu maksadla bir bina yapılması, bazen bizzat kendileri evlerinin darlığından muztarip bulunan istifadeciler için pek gayrimüsait yanlış bir düşünce yaratır. Esasen 82 ocaktan 22 si bu mahiyette zorluklara işaret etmişlerdir.

C. MÜTEHASSIS PERSONELİN BULUNMASI İÇİN :

Mezkûr zorluklar sosyal ocağın asistanlarından istenen çok hususî vasıfları gerektirir. Heran bağlılık (hususiyile ocaktan daimî oturanlar için), tecrübe, organizasyon ve idare fikri, soğuk kanlılık, takat, güler yüzle karşılama ilâh..

Esasen asistanteden pekazı ocağın ağır sosyal ve İdarî sorumlulukları icap ettiren ve azap verici sıkıntılara (hürriyetsizlik, ekser asistant ocaktan daima kalıyorsa hemen her şeyden mahrum bir hayat) kendini verme arzu ve istidadındadır. Köy ocakları için kırdaki çalışmanın hususî icaplarından ve asistanı oralarda bekleyen hayat şartlarından dolayı memur bulmak daha da tasa vericidir.

Birçok ocaklar halen asistanı birleştirmek imkânına sahip olmadıklarından, ekser hallerde, bu zorlukların bir kısmını asistanta dışarıda ikâmet etmek serbestisi vererek halletmenin zarurî olduğu görülüyor. Fakat bu suretle ailelerle temas komşuluk mefhumunu muhafaza etmek için ocağa pek uzak olamayan bir çevrede oturmağa imkân bulması temenniye şayandır.

82 ocaktan 515 i, ziraî yardımlaşma tarafından umumî bir şekilde bildirilen bu kabil şahsî zorluklara işaret etmişlerdir.

D). OCAKLARIN MALÎ FONKSİYONMANLARI İÇİN :

Umumî malî zorluklar: 82 ocaktan 26 sı .tarafından bilhassa bildir

Özel ocaklar, umumî masraflar ve personel aylıkları gittikçe ağırlaşan mükellefiyetler arz ettiği halde, üyelerinin bizzarur pek zayıf olan aidat miktarının azlığı, ve bunları toplamının zorluğu sebebiyle gayri kâfi kaynaklara malikdirler. Esasen ocaklar yararına gösteriler tertip etmek gittikçe daha zordur. (Kermes, satışlar, dişleri) para yırımı gören özel ocaklar, iştiraklerin gayri muayyen oluşu ve yardımların ödenmesinde vâki olan gecikmeler veya ifa edilen hizmetlerin ödenmesinde vâki teahhürler sebebiyle çok keme bütçelerinin kararsızlığı ve para zorluklarından ızdırap çekmektedirler.

Aile yardım ve ziraî yardımlaşma sandıkları gibi İctimâî teşekküllere tabî ocaklar, bu teşekküllerin bizzarur pek mahdut olan kaynaklarının hususiyeti bu ocaklar sayısını o kadar temenniye şayan olduğu halde çoğaltmağa imkân vermemektedir.

E. OCAKLARIN İDARESİ İÇİN :

Eskiden kurulan ocaklarda bazen, gerek idarenin bütün, ağırlığını, tesbit ve kararların yükünü asistan sosyal bırakarak ocağın yaşaması ile alâkasız kalmalarından, gerekse metodların modernleştirilmesine lüzumlu tedbirlere muhalefet etmelerinden, “Mahallî şahsiyetlerden*” alınan idare meclisi üyesinin sanki yokluğuna (carence) rastlanır.

İdarelerinden istifadecilere pek geniş bir pay bırakan en yeni sosyal ocaklarda, hüsnü niyetleri doğru yola getirmek ve asistan sosyalin teknik otoritesine ve onlara umumiyetle yabancı gelen bazı prensipleri kabul ettirmek bazen pek zordur.

Nihayet, genel olarak hor noktadan “herkesin evi” olmağa imkân veren ocağın tam bir istiklal halini devam ettirmek çok kerre güçtür.

Yirmi kadar bir ocak, hemen de bütün ocaklar tarafından duyulan bu nevi zorluklara bilhassa işaret etmektedirler-

Özet olarak sosyal ocakların karşılaştıkları zorlukların diğer eşkâldeki sosyal servisler için olduğundan daha müteaddit bulunduğu görülüyor.

Fakat günümüzün sosyal ocağı formülüne inananlar, ilk kurucuların bu pek inandıkları gibi, ocağı imanla bağlı asistan sosyallerle beraber, ifa edilen hizmetler kıymetinin ocağın terbiyevî imkânlarını ve aile şeklinde çalışma zevkinin bu günlük meşgaleleri geniş bir surette mükâfatlandırıdığım düşünüyorlar.

B. CEZAİR'DE SOSYAL OCAKLARA BENZEYEN TEŞEKKÜLLER CEZAİR VİLÂYETİ

Faaliyeti itibariyle en çok sosyal ocakların tarifine uyan yarı resmî veya özel teşekküller aşağıdadır :

I. CEZAİR ŞEHİRİ :

Senvensan dö polîn birleşmiş eserleri, Sallustre sokak No. 3 i Ana ve çocuk koruma merkezi).

I. Numaralı kısma ekli soru kâğıdı.

Tam teşkilâtı bulunan bu sosyal işler ocağı 100 yıldanberi Cezair kasabasında bulunmaktadır. 15—Şubat—1912 de beyannamesi verilen, 1901 tarihli kanunun tatbiki cümlesinden olarak kurulan şirket (association) aynı zamanda ana ve çocuk korunması, okul, genç kızların himayesi ve sektörlerin (II inci kısım) aile sosyal servis işlerini, 1943 den beri hasta bakıcı kadınlar ve asistan sosyal millî okulu talebeleri, çocuk ve aile sosyal servisi stajı yetiştiricisi (monitrice) olarak tayin edilen rahibe bir asistan sosyal ihtiva etmektedir.

II. Fransız Kızılhaçının mediko — sosyal ocağı, Verdun Bulvarı numara 9 ve 11 Cezair-

Yaralı askerlere eski yardım cemiyeti (üç kızıl haç cemiyetinin birleştirilmesi sırasında 1940 de menafîi umumiye ye hâdim olduğu kabul edilen asosyasyon).

Bu ocak yukarı kasabaya tıbbî ve içtimâî yardım sağlamaktadır, (şehrin ikinci kazası) 1 kilometre karelik çok kalabalık bir sahada.

Demek bu teşekkül 25 yıldan daha fazla bir zamandanberi bu mahallede Mediko — Sosyal hemşire ve kızılhaç asistan sosyalileri tarafından yardım gören gerek lâyük hemşireler gerekse kardinal lady jerinin beyaz hemşirelerinin ifa ettikleri aynı zamanda terbiyevî bir yardım müessesesidir.

Kızılhaç gençlik kolu, çocuk yetiştirmesi, ev idaresi öğretimi, biçki., dikiş, seconrisme, kütüphane, birçokları daha sonra hemşirelik tahsiline devam eden oldukça önemli sayıda genç müslüman kızları bir araya toplamaktadır.

Sosyal servis kezalık, müteaddit çırakların meslekî teşekkül merkezine birleştirme ve gönderilmesiyle iştigal eden, tatil obaları (husu-

iyile küçük kızlara mahsus Rivet'nin beyaz rahibeler kolonisi ve küçük çocuklara mahsus beyaz rahibelerin izci grupları) ve Frederic gençliği merkeziyle münasebet halindedir.

III. FRANSIZ MÜSLÜMAN BİRLİĞİ Eugene Etienne sokak No: 57.

Kadın ve çocuklara, ekonomikman zayıf olanlara ve Fransız - Müslüman sosyal yaklaşmasına yardım gayesiyle 1901 kanununa göre kurulan asosyasyon.

Nisbeten yeni bir mahallede şehrin yüksek kısımlarında kain, hem Avrupalı hem de yerli bir halkın sakin bulunduğu, büroları karma olan (Avrupalı ve Müslüman) bu tesis çocuk ve büyüklere hitap eden türlü faaliyetlerden mürekkep enteresan bir gayret gösterir.

Personeli (1) hemşire ve bir de Ebe'den ibarettir-

Bir kantin ve büyüklere mahsus kurslar teşkil edilmiştir.

Kadın ve kızlara bir iş bulma yurdu kadın ve genç kızlara çok mükemmel ev idaresi öğretimi gösterir.

IV. CEZAYİRLİ AİLELER YARDIMLAŞMASI Nangesser ve Coli sokağı H. B. M. Sitesi talim meydanı. 1901 Temmuz tarihli kanuna göre teşekkül eden ve valiliğe 21/Şubat/1931 tarihinde beyanname ile bildirilen.

GAYESİ:

Halk eğitimi ve genç kızların ev idaresi öğretimi maksadı ile vücade getirilmiştir.

Talim meydanında

5. Merkez Viene moulin tepesinde

Mador sitesinde

Climot de Feva sitesinde

Bu ocak kezalik ailesi kalabalık yerli annelere veya ekonomikman zayıf olanlara, evde bakım şekli altında, annelere evde tatbiki hijyen dersler ve çocuk bakımı ile yardım ve müzaheret sağlar (aile yardımcıları tarafından emziklerin hazırlanması)-

Souma MÜSLÜMANLARINA YARDIM FRANSIZ SOSYETESİ

DİSPANSERİ

Bu dispanser 1934 de kurulmuştur.

Gayesi motorlu mediko — sosyal yardım sağlamaktadır.

B. ORAN DEPARTMANI :

1 — Oranie mediko — sosyal asosyasyonu.

28/Şubat/1924 tarihli kararname ile menafii umumiyeeye hadim cemiyetlerden sayılmıştır.

Gayesi: Mediko — sosyal yardım, çocukları ve genç kızları koruma ve terbiyesi.

II. Nötre — Dame kulübü, Sidichmi caddesi Oran

Bu asosyasyon beyannamesini 1947 de vermiştir.

C. KONSANTİN DEPARTMANI :

Her ne kadar vakıflar, hususiyle anne ve çocukların himayesi işleri bu departmanda eskidenberi mevcut ve müteaddit ise de bunlardan hiçbiri, sosyal ocağı realize etmek için gerekli şartlara tamamiyle cevap vermez. Yalnız bu hususta enteresan bir tecrübe teşkil eden, henüz başlangıcında bulunan aileyi koruma ocağı söylenebilir' Şehrin işçiler mahallesinde bulunan bu aile ocağın (El kontara dış mahallesi) daimi olarak orada kalan bir asistant sosyal, bir ev idaresi öğretmeni ve ücretli veya fahri yardımcıları vardır. Gayesi köy muhitinde hatta münferit çiftliklere bile yayılmak ve oralarda mevcut türlü teşekküllerle (meselâ köy ocakları) faal işbirliği edilmesine veya Cezair Kampanyasında Sosyal ve aile ocaklarının kurulmasına yardım etmeğe imkân vermek bakımından aynı zamanda (imfirmation social) ve ev idaresi toplantıları tertiplemektir.

Matine — ET — Loire KÖY SOSYAL SERVİSİ

Doue — la — Fontaine (main — et sare) (1).

1. ocağın yeri ve organizasyonu.

Doue — la Fontaine sosyal ve aile ocağı Saumur'den Cholet'ye giden ana yolda Doue kantonunun merkezi olan Le Soumuraïs de kâindir.

Bu ocağın merkezi esash bir köy topluluğudur.

Ocağın bütün faaliyeti, asıl köylünün çalışmasıyla vücut bulur veya bu mesaiye yöneltilir ve onunla yaşar. 1

(1) Bu ocağın ona refakat eden ocağınki ile birlikte tarifi ve tavsifi, sekreterliğe bu mevzuda gelen türlü raporlar arasından seçilmiştir. Kezalik zeyil II ye bakınız. (Bibliographie). Reimis'deki Remois ocağı Referansı.

Ocağın faaliyet sahası gerçekte 11.431 nüfuslu olan kantona yayılmış ise de maamafih bizzat komün merkezinin hayatına daha büyük mikyasta sokulması imkânını bulmuştur.

Halkın kısmı azami gelirini ziraattan elde eder.

Kanton halkının 11.431 nüfusundan 8.109 u doğrudan doğruya ziraat işlerde geçinirler. Geri kalan 3.322 nüfusa gelince, tamamen veya kısmen hayatlarını bu aynı işlerden kazanırlar. Bunlar köy sanatkarları, tüccarlar, doktorlar, eczacılar veterinerler ve mahallî çok küçük sanat işçileri (süt sanayii, mantar konserveciligi, hızarçılık) bölgede hakim olan zirai işletmeden (ufak ve orta) en önemli çiftliklerin yüz ölçüsü 40 ilâ 50 hektarı geçmez. Ve bazı işletmelerin 7 ilâ 8 hektarı geçmesi nadirattan değildir. İşletmelerin en çoğu 10 ilâ 20 hektar arasındadır'. Bu ekimin bilhassa hususileştirdiğini izah eder. (Fide, Tütün).

Fidelikler hususiyle Doue — la — Fontaine'nin hemen civarında gerekse şimal, şark ve garpte 6 ilâ 7 kilometrelik bir çevre içinde yetiştirilir.

Tütüne gelince; Köylüye para bakımından oldukça bir refah sağlayarak memleketin büyük bir kısmının kaynağını temsil eder.

Doue'nin güneyinde ve memleketin en doğu noktasında, kanton La-yon'nun bağlarını meşhur yerli şaraplarına birleştirir ve biricik servet kaynağı bağıdır.

Maamafih her işletmede hakim bir ekim varsa da diğer kazanç kayna! (aniyle tamamıyla terk edilmediğini de kayd etmek enteresandır-

S. 109 köylüden arasında, bilhassa fidecilik sanatının oldukça önemli bil' el emeğine ihtiyaç gösterdiği Doue bölgesinde ziraat işçisinin büyük bir yüzde nisbeti vardır.

İşçiler arasında senelik olanları, umumiyetle kasımdan kasıma tutulanları ve gündelikçi olanları ve işlerini "Türlü işler gören işçiler" denilen nerede bulunuyorsa orada günlük olarak görenleri ayırt etmek lâzımdır.

İçtimaî bakımdan bu sonuncular en sefil ve perişan olanlarıdır. Bütün kış boyunca uzun haftalar iş bulamadan dururlar ve aileleri bu devre esnasında çok kerre zarurî ihtiyaç maddelerinden mahrum kalırlar.

Gündelikçilere yemek verilir ve 350 frank ödenir veya yemek verilmez. 500 frank ödenir.

Talim ve terbiye işine gelince, patronlar ile işçiler arasında hiçbir fark yoktur. Yalnız asiller denilenlerin yaşama seviyesi (tüccarlar, doktorlar, noterler, eksperler, veterinerler, öğretmenler) açıkça diğerlerinininkinden yüksektir. Mütebakisi, patron ve işçi çocukları umumî okullara veya dinî okullara devam ederler.

Kantonun 146 komünü (2) ilk okula maliktir. (Bir umumî, bir dinî) diğer komünlerin ancak bir tek umumî ilk okulu vardır.

İlk Okula devam mecburiyeti 14 yaşına kadardır, fakat bu çocuklardan büyük bir kısmı şahadetname alacak seviyeye ulaşmaksızın okulu terk ederler. Pek azı esasen, en istidatlı olanları Orta okul tahsili yapmak, evleviyetle yüksek tahsil yapmak üzere şehire giderler.

Çocuk veya delikanlı işsiz kaldığı müddetçe papas hayır cemiyetlerine (patronage), lâtin hayır cemiyetlerine devam ederler. Hemen her komünde bu iki kategorideki hayır müesseseleri yekdiğerine muvazi faaliyetler gösterirler.

Bu hayır müesseselerinin eskimiş olan ve iddia ettikleri gibi gençliği kendisine cezp etmeyen formüllerini yenilemeleri kat'î surette lüzumludur.

14 Komünden yalnız ikisinin azçok canlı ve homojen (yeknesak) genç delikanlı ve genç kız grupları vardır.

Memlekette sağlık durum mükemmel değildir.: Alkolizm hiç olmazsa daimî bir iz bırakması sebebiyle üçte iki, sefahat üçte bir hijyen kaidelerine riayetsizlik, bilhassa meme çocukları ve gıda alanında önemli ve gerçek tahribata sebebiyet verir.

Due kantonunun 6 doktoru kanton merkezinin 6. dinî hemşiresi, komünlerde vazife gören diğer 6. hemşiresi vardır.

İki papaz hastahanesi vardır.: Kantonun bir tıbbî ve doğum servisi vardır. Diğerî komünaldır. (Martigue — Briand daki hemen tedavi edilebilecek olan bazı ihtiyarları ve bazı hastaları kabul ederler. (20 ihtiyar ve 15 kadar hasta) köy servis sosyalinin ocağı kantonun sosyal servisini sağlayan yegâne servis sosyalidir. Diğer bazı mürahhasis servis sosyalier (zührevî hastalıklar servisi, veremle mücadele servisi, çocuklara yardım) ocağın asistan sosyal ile daimî irtibat halinde bulunarak orada seri dolaşmalar yaparlar.

Mahallî âmme hizmeti her komünde belediye reisi ve belediye meclisi tarafından sağlanır. Kantonun bugüne kadar ancak bir sulh hâkimi vardır.

II. BAŞLICA FAALİYETLER :

Tarım alanında ocağın faaliyeti kollektif bakımdan bir iddiada bulunamaz. Bu çalışma, kanton ve komünde delegesi bulunan Tarım Genel Konfederasyonuna aittir.

Köy zanaatları sahasında aynı sebeplerle böyle bir mesele bahis konusu olamaz. Kollektivitenin tanzim ve idaresi lojman babında merkezin bir faaliyeti yoktur. Bu faaliyetin bir kısmı devlet ve bir kısmı bu gaye ile kurulmuş bulunan hususî ortallıklara aittir, (kastor tipi) gelecekte merkezin böyle bir gurupmanın harekete geçirilmesine müessir olabilmesi mümkündür-

Buna karşılık ocak konsey olduğuna göre ferdi bir tesir ve nüfuza maliktir.

Ev idaresi öğretimi alanında ocak büyük bir gayret sarf etmiştir. İlk önce aileye yapılan tesir ve mutbağa ve gıda hijyeni hususlarında gerek büyüklere gerekse süt çocuklarına ve öğrencilere verilen öğütler.

Fakat asıl çalışma ve gayret 14 ilâ 20 yaşları arasındaki genç kızların köy kadınları günleri, daha sonra da kışın yapılan ev idaresi kursları organize edilmesi suretiyle terbiye edilmeleri ve yetiştirilmeleri.

Bugünler Doue ocağında ve kantonun iki talî ocağında yıllardan beri muntazaman faaliyet gösteren kış kurslarını beslemeğe imkân verdi.

Doue — la — Fontaine muntazaman 18 genç kız.

Brigme muntazaman 12 genç kız

Monfort « 10 « « bir araya toplamaktadır.

Bu kurslar çiftlik işleri daha az işçi istediği yani Ekimden Nisan'a kadar, zaman haftada bir gün olmak üzere, açılmaktadır. Kurslar ev idaresi öğretiminden diploma almış bir monitrice ile çocuk bakımı ve sosyal kanunlar gibi bazı kurslara yardımda bulunan asistant rûral tarafından devam ettirilmektedir.

Program azamî derecede C. A- C. nin resmi programlarına yaklaşımağa gayret etmektedir. Program ev idaresi, mutfak, aile terbiyesi, biçki, dikiş, hijyen, çocuk bakımı, yardım, sosyal lejislasyon, ziraat kurslarını ihtiva etmektedir.

Monitris kursun devamı müddetince yalnız bilgi vermekle iktifa etmemekte üstelik yetiştirmektedir. Öğretmen, aynı zamanda

mükemmel bir ev idarecisi olmadıklarından, gerçek aile kadınları ve reisleri meslek bakımından kalifiye çiftçi kadınları yetiştirmeye hedef tutmaktadır.

Ocaklar ev idaresi alanında bulunan son keşifler ile mücehhez değildir. Genç kızlarımızın çoğu ev idaresi bakımından pek iptidai ev levazımatı içinde yaşamakta ve bazı hallerde gittikçe azalmasına rağmen hâlâ “ocakta” yemek pişirmektedir.

Ferdi ev hijyeni sahasında ocağın köy asistan sosyal bütün kantonda ana ve çocuğa bakım ve ihtimam ile vazifelidir.

1946 danberi köy asistan sosyal, muayenelerden sorumlu doktorlara yardımcı olarak çocukların materyal organizasyonu ve teknik fonksiyonmanı ile iştigal edip kantonun özel ve genel süt çocuklarının bütün muayenelerini sağlamaktadır. Ocak kantonunda bu suretle aylık iki sabit muayene yapmaktadır. Bunlardan biri kanton merkezinde, diğeri büyük bir komünde faaliyet göstermektedir. Bunların her ikisi de düşkünler evi hastahanelerine bağlı lokallerde yerleşmiş bulunmaktadır. Buralara (0 ilâ 1) yaş arasında 25 veya 30 süt çocuğu muntazaman devam etmekte aralarında (1 ilâ 3) yaşlarında birkaç çocuk da bulunmaktadır.

Diğer yedi komün her iki ayda bir Amerika kızıl haçının sağladığı seyyar hasta arabası ile gelip muayeneler yapmaktadır. Hiç şüphesiz köy asistan sosyal bilhassa, istenilen bütün garantileri göstermeye pek benzemeyen bir aile içinde doğan çocuklarla iştigal etmektedir.

Yakından ve doğum yerinde himaye hususunda kısım asistanı bir taraftan bütün sıhhi öğütleri, diğer taraftan kanunî malûmatı vermeğe yetkilidir.

Bir bilgi olmak üzere kanton dahilindeki doğumların sayısı şöyledir.

1950de 208

1951de 282

Fakat hepsinin üstünde asistan bu uğraşmaları içinde, büyüklerle yaptığı konuşmalarda, genç kızlara mahsus ev idaresi kurslarında onları yetiştirme ve öğretmenin vazifesi cümlesinden olduğunu düşünür.

Sosyal ocağın, okullarda yapılan doktor muayenelerinin menşei olduğunu bu paragrafta kaydetmek de lâzımdır.

TERBİYE:

Ocakta geçen bütün faaliyetler aynı terbiye ve aynı zihniyet endişesiyle muttasıftır. Başarılarından, konuşmalardan herbiri bu gayeye yönelmiştir.

Aile, gençlik ve çocuğun himayesi hususunda sosyal ocağın da büyük bir tesir ve nüfuzu vardır' Aile için çalışma asistanının en başta gelen vazifesidir.

Ailelere yaptığı müteaddit ziyaretler sırasında (ayda 80 ilâ 100) asistant öğüt verir. Çocukların terbiyesine nezaret eder. Anomalileri zihnî ve bedenî kabiliyetsizlikleri (deficience) doğru yola yöneltir. Ve gerekli tedbirleri almak için aileleri karar verdirmeye uğraşır.

Asistant sosyal, gerek ferdi durumların, gerekse «anneler bayramı» gibi müşterek çalışma organizasyonları için muhtelif komünlerin aile birlikleriyle işbirliği eder.

Bölge, dışarıya göç edecekleri pekaz himaye eder. Uğraştığı şeyler arasında bu nevi faaliyetler hiç yoktur.

Sosyal ocak komşuluk münasebetlerini ıslâh etmek için bir iş görmeğe gayret eder.

Herşeyden önce, faaliyet ve hizmetleri hiçbir sınıf hiçbir kast, yaş, din veya politik kanaat tefriki olmaksızın herkese açıktır.

Eğlendirici ve kültürel hizmetler bakımından ocak pekaz faaliyet gösterir. Hayır müesseselerinin ve diğer birliklerin ve diğer faaliyetlerine fazla olarak katılmanın doğru olmadığını, fakat daha ziyade bu teşekkülleri bir istikamete yöneltmenin ve fırsat zuhur ettiği zaman mezkûr teşekküllerin idarecilerine munasip bir şekilde öğüt vermenin daha faydalı olduğunu düşünmüştür Bu suretledir ki Doue rezidantı (resâdente) tatil olbası kurmak işinde papaza hizmet etmiş ve kadrosunu tamamlamak üzere ona bir yardımcı sağlamıştır.

Danışma servisi alanında ocağın büyük bir faaliyeti vardır. Sabit asistant haftada bir defa, pazar kurulduğu gün nöbet tutar, o gün kantonun bütün komünlerinden onu görmeğe gelirler.

Gece nöbetleri kantonun bütün komünlerinde tutulur. Bunlara komün merkezlerindeki kadar devam edilmez, fakat daima mevcutturlar.

Ocaklara gelen ve devam edenler, asistant sosyali bir belediye dairesi salonunda veya herhangi bir kimse tarafından muvakkaten verilmiş

bir odadan daha ziyade, samimi ve mahrem bir dekor içinde ocakta, kendi evinde gelip görmeği tercih ederler.

Ziyaretçiler ocağa, nöbet günleri dışında bilgi almak için sabahleyin, öğleyin veya akşam üzeri, asistanın bölgede yaptığı turneden döndüğü zaman görmeğe gelirler. Sosyal ocak kapısı herkese ardına kadar açık ve herkesi güler yüzle karşılayan bir evdir.

Ocağın diğer hizmetleri arasında ev idaresi kurslarının kapanış sırasında tertip ettikleri sergileri gösterebiliriz. Bu sergiler yıllardan beri “anneler bayramı” gününde kanton merkezinde açılır.

III KURULUŞ:

Ocağın kuruluşuna yardımcı dokunan müsbet elemanlar kantonun aile birliği ve (Maine — et — Laire) m ziraî yardımlaşma birliğidir.

Başlangıçta ilk asistan sosyalin çalışmasını ziraî yardımlaşma sosyal servisine bağlı buluyoruz. Bu asistan sosyal çoktan beri büyük hizmetler yapıyordu. Fakat komünleri ancak kuş bakışı görebilirdi. Bizzat asistan sosyal ve aile birliği, eğer asistan sosyal temelli olarak kanton merkezlerinde oturacak olursa daha çok müessir, köklü ve peşi bırakılmayan bir çalışmanın tahakkuk edeceğini düşündüler. Bu sabit ve daimî merkez organize ve takip edilecek diğer hizmet ve faaliyetler için aynı zamanda bir hareket noktası ve buluşma yeri olabilirdi.

Demek inisiyatif (initiatif) pek mahdut kimselerden, en çok bir on kadar, asistan sosyalin bağlı bulunduğu aile birliği bürosu ve ziraî sosyal servis tarafından desteklenen ve yardım gören asistan sosyalden gelmiştir.

Ocağın çalışmaları mahdut mahallî teşekküllerle hiçbir bağılılığı yoktur. Halkın temayülleri matbuat yoluyla ve ferdi konuşmalarla sezilir. Memleketin psikolojisinde, olmayan birşey için önceden alâka ve heyecan duymak yoktur. Başarılan şeyi müşahhas bir şekilde göstermek lâzımdır.

Mahalli halk herşeyden önce ocağın kurulmasına iştirak etmiştir. İşe kiralık bir ev bulmakla başlamıştır. Aile birliğinin üyeleri; muhtelif kimseler, mesken mes’ulesinin had bir şekilde çoktan beri ortaya çıktığı bir devirde faaliyete geçmişlerdir. Bu kolay bir iş olmamıştır. Bulunan evi yerleşmek için temizlemek lâzım gelmiştir. Bazıları orada bedava çalışmışlar, diğerleri ocağın harekete geçmesine yardım edecek bir mobilye, bir mutfak veya yatak takımı vermişlerdir. Nihayet kulaktan kula-

ğa bunu duyuruyor ve ocağa gelip kendisinin bizzat faydasını takdir ettiği hizmetlerden faydalanmasını birbirlerine tavsiye ediyorlar.

IV. KADRO VE PERSONEL:

Ocak bir asistant sosyal ve ev idaresi öğretmeninden mürekkep bir ekip tarafından yürütülür. Her ikisi de ocakta ikamet ederler.

Asistant sosyal servis sosyalden devlet diploması, öğretmen aile ve ev idaresi tedrisatı resmî şahadetnamesi almıştır. Asistant sosyal ve öğretmen ziraî yardımlaşma sosyal servisi vilâyet müdüriyeti tarafından seçilmiştir. Devlet diplomasının kendilerine verdiği bilgi her ay yapılan toplantı ve kongrelerle tamamlanır-

Ocak idaresinin öne sürdüğü, başlıca mes'ele personelin toplanmasıdır. Pek az asistantın ziraî muhit hakkında kâfi derecede bir bilgisi vardır. Ve aralarında pek mahdut bir kısmı sosyal servisin bu kısmında ihtisas yapmağa heveslidir.

V. MADDÎ KOLAYLIKLAR:

Rastladığımız biricik ve gerçek maddî kolaylık, ocağı başlıca servisleriyle oraya yerleştirmek için oldukça büyük bir ev bulmaktan ibaret kalmıştır.

VI. FİNANSMAN (Finalicement)

Masrafların belli başlıları şunlardır :

Kiralar, sigortalar 17,000 frank.

Asistantın aylığı 434,000 frank.

Öğretmenin aylığı 434,000 frank.

Isıtma ve elektrik 4.500 frank.

Sosyal mükellefiyetler (Asistantın ve öğretmenin) 107 000

Sosyal servisi için olsun ev idaresi kursları için olsun, tesis masraflarının 250,000 franga baliğ olduğu anlaşılabilir. Ocağın finansmanı -Maine — et — Loire ziraî aile yardım sandığına aittir.

Halk başlangıçta tesisata kısmen bedava yardım etmişlerdir.

Hâlen ev idaresi kurslarına devam eden genç kızlar kursları takip etmek üzere 1,200 franklık bir aylık ücret ödemektedirler. Bu yıl 21,000 franklık bir katılış hissesi kaydedilmiştir. VII.

VII. Ocağın millî ve milletlerarası servisler ve teşekküllerle olan münasebette faaliyetleri:

Doue — la — Fontaine Sosyal ocağı vilâyet çevresinde, kendisi de bu departmanın zirâi sosyal yardımlaşma'nın Maine — et Loire köy sosyal servisine bağlıdır. Faaliyetleri departmanın diğer köy sosyal ocaklarıyla münasebettardır.

Millî çevrede köy sosyal servisi, zirâi yardımlaşma merkez sandıkları birliği adı altında toplanmış bulunan Fransa köy sosyal servisi umumî servisine bağlıdır.

Öte yandan, ocak vilâyet sağlık dairesi ve onun vasıtasıyla de sağlık sosyal yardım Bakanlığı ile sıkı bir münasebet halindedir.

Bundan başka türlü meseleleri birleştiren istatistikler sayesinde ocak bazı ahvalde, muhtelif teşekkülleri ilgilendiren bilgileri verebilir.

Zirâi sosyal yardımlaşma tarafından ocağa temin edilen yardım mail ve manevî mahiyettedir. Kantonun birkaç beldesi tarafından yapılan malî ve manevî teşvik ev idaresi kurslarına para olarak (yılda 2000 - 5000 frank) ayniyat olarak (ısınma ve matérie) dir.

VIII.Ocağın organizasyon ve idaresinin sağladığı tecrübelerin toplu görüşü:

1945 de olan kuruluşundan beri kanton halkının yarısından daha fazlasının, en az 6,000 kişinin ocağın hizmetlerinden faydalandığını söylemek mübalâğa değildir.

“Anneler bayramı” esnasında ev idaresi kurslarının kapanış sergilerine en az 2,500 — 3,000 kişi katılmıştır.

1948 den beri 500 çocuk gerek sabit gerekse seyyar süt çocukları muayenelerine devam etmiştir.

75 genç kız köy ve ev idaresi günlerini takip etmiş ve sonra 100 zü ev idaresi kurslarımıza devam etmişlerdir.

Ocak her yıl en az 800 ziyaret kabul etmektedir. Asistant ocaktan başlayarak 900 — 1,000 aile ziyareti yapmışlardır.

Hiç şüphesiz istatistiklerimizde tebarüz ettirilen bu rakamlar dışında birçok aileler ve kimseler sosyal ocağımızın faaliyetlerinden müstefit olmuşlardır.

Ocağın başlıca başarıları sosyal ve mediko — sosyal alandadır.

DANIŞMA SERVİSİ :

SERĞİ VE KAPANIŞ MERASİMİYLE BERABER EV İDARESİ KURSLARI ORGANİZASYONU :

KURSLARIN NİHAyetİNDE YILLIK SEYAHATLER ORGANİZASYONU:

ANNELER BAYRAMI:

SÜT ÇOCUKLALRININ MUAYENESİ

ÇOCUK ÖLÜMÜNE KARŞI MÜCADELE:

Muvaffakiyetsizliklerin ve ehliyetsizlikler hiç şüphesiz zıkr ve kayıt edilmeğe değer, zira hiçbir beşerî iş yoktur ki bunu bilmesin.

Memleketin türlü klanları arasında görmek istediğimiz bağlan vücade getirmeğe geniş bir şekilde ve henüz muvaffak olamadık. Bu suretledir ki Anneler Bayramı için hususî okullar ve lâik okullar çocuklarını bir araya toplayamadık.

Kezalik genç kızlarda ihtiyarlara karşı olmasını istediğimiz bir sevgi ve yardımlaşma cereyanı yaratamadık. Ve henüz tahakkuk safhasında değildir. Süt çocukları muayenesine gelen annelerin ve ev idaresi kurslarına devam eden genç kızların sayısı, bundan istifade edebilecek durumda olanlarınkine göre muhakkak ki gayri kâfi olarak kalmaktadır.

Ocağın daha sıkı bir surette memleketin şahsiyetleri ve azası tarafından kurulmuş bir komite tarafından himaye, hatta idare edilmemesine pek çok esef ediyoruz-

Bu muvaffakiyete iz ve ehliyetsizliklerin sebeplen muhtelifdir.

İlk önce ocak maddî vasıtalarından mahrumdur. Maddî ve nakdi cümleden olan bu zorluklar idaresizliğe sebep olmaktadır. Başka psikolojik mahiyetteki sebepler diğer bazılarının âmilidir. Köylüler arasındaki anlaşmazlık, yeni metodlar karşısındaki kayıtsızlık ve onları her kolektif harekete karşı faydasını vazih bir şekilde görmedikleri, kendilerini anide aşıp geçen her sosyal cereyana karşı çekingen yapan derin endividualizm (individualisme).

Kezalik itiraf etmek lâzımdır ki evlerinin dağılık bulunmasından ötürü bir araya gelmek hususunda ve köylülerin içinde bulundukları müşkilât kat'î bir ziyandır.

Bununla beraber ocağın başarılarında birçok muvaffakiyetleri Vardır. Köylülerin büyük bir kısmı ocaktan hiç değilse maddî menfaati na-

sil elde edeceklerini pek çabuk anlamışlardır. Köylerimize bir hazırlık yapmazdan önce tatbik edilen sosyal kanunlar, köylüleri herşeyden mahrum ve gayri mücehhez bulmuş ve kezalik istiyerek kendilerini bu hususta tenvir edebilecek olanlara ve bilhassa asistant sosyale tavsiye etmişlerdir. Esasen köylü anladığı zaman iyice anlar ve bu sebeptir ki ev idaresi kursları hâlen hergün artan bir muvaffakiyet kayıtları etmişlerdir. Tecrübe genç kıllara verilen ev idaresi bilgisinin evlerinde bir ekonomi ve intizam âmili olduğunu isbat etmiştir.

Muvaffakiyetin en iyi garantilerinden birinin bütün metodlarla teçhiz ettiği ailelere hürmet olduğunu düşünüyoruz. Ocak kendisini asla empoze etmiyor, hiçbir kimsenin yerini almıyor. Fakat bütün ahvalde mes'uliyet hissini aramağa ve onları bizzat ifasına borçlu oldukları kimselerin üzerine aldırmağa çalışıyor.

Yaptığımız tecrübelerden aşağıdaki neticeleri çıkarabileceğiz.

Bir ocağı kurmak ve işletmek için :

Memleketi, psikolojisini, imkânlarını, gerçek ihtiyaçlarını iyice tanımak bu ihtiyaçtan ilgililere, hiç olmazsa ve bilhassa canlı ve nüfuzlu ufak bir nüve vasıtasıyla duyurmak, hissettirmek, onun vaktini almak ve memlekette yavaş yavaş kökleşmek ocağın faydalananlardan, ocağa katılanlardan daha çok tabii imkân dahilinde her şeyi yapmak.

İdareciler hususunda onları yetiştirmek, harekete geçirmek ve en fazla yaptırmak, bilhassa bu mümkün olduğu andan itibaren ocağı mes'ul kimselerden bir grup vasıtasıyla idare ettirmek lâzımdır.

AZDAVAY KAZASI TABİÎ VE COĞRAFÎ DURUM

Yazan :
Yiğit Kızılcan
Azdavay Kaymakamı

Anadolunun batı kuzeyinde bulunan Azdavay kazası Doğudan Küre, Batıdan Eflani ve Ulus, Kuzeyden Cide ve Güneyden Daday kazaları ile çevrilmiştir' Mesahai sathiyesi (96997) hektardır. Deniz seviyesinden yüksekliği kaza merkezinde 822 metredir. Çok engebeli tektonik bir arazi üzerine kurulmuştur. Kasaba merkezinin Kastamonu'ya uzaklığı 76 Kilometredir.

Kazanın İklimi:

Yaz mevsimi fazla sıcak olmamakla beraber, kış mevsimi biraz soğuk geçer. Kar fazla yağar ve bazan Ekim ve Kasım aylarından itibaren yağmağa başlar. Yağan karlar bahara kadar kalır. Suhunet kışın en fazla 20 dereceye kadar düşer. İlkbahar mevsimi Mayıs ayı başlarında, yaz mevsimi ancak Temmuz ayı başında kendini tamamen hissettirir. Suhunet Ağustos ve Temmuz aylarında 25 dereceye yükselir. Sonbahar uzun ve yağışlı geçer. Kazaya düşen yağmur miktarı, ormanlık olması sebebiyle 700 mm. Kadardır.

Arazinin 3/4 dağlıktır. Güney doğuda yükselen Ballıdağ 1746 metre yüksekliktedir. Kuzey Batıda bulunan ziyaret tepesi 1,050 metre Kurban tepe ise 1,229 metre yüksekliktedir. Kuzeyde bulunan Zimli dağları 1,400 metredir. Kazanın batı güneyinde bulunan Suğla yaylası 1,139 metre Değirmenbaşı tepesi 1,200 m., Kurtgirmez tepesi 1,450 metre yüksekliktedir.

Kazanın en büyük ve devamlı akar suyu Devrekani çayıdır. Devrekani kazasının hudutları içinden çıkan bu çay kar ve yağmurların fazla yağması sebebiyle bazı senelerde kasabanın bazı semtlerini tahripkâr bir hal alır. Bu tehlike ancak mevzubahis çayın kasaba içindeki kısmının ihata duvarları içine alınması ile önlenebilir. Bundan başka Dereli tekke çayı, Yumacık çayı gibi çaylar mevcutsa da önemli değildir.

İDARÎ DURUM

Kaza 1946 yılında kurulmuştur. Daha evvel Dadaya bağlı bir nahiye idi.

Kazanın 1953 te kurulmuş Pınarbaşı adında bir nahiyesi ve 82 köyü vardır. Bu köylerden 81 köyde köy kanunu tatbik edilir. Yalnız birisinde köy kanunu kısmen tatbik edilir. Merkeze bağlı köy adedi 53, nahiyeğe bağlı köy adedi 29 dur. Kaza merkezi Devrekani çayının vadisinde köyler dağlık arazide kurulmuştur. Köylere bağlı mahalle adedi çoktur. Bazılarında 15 —16 yı bulur. Bu itibarla kazanın kuruluş sahası çok geniştir, ve 600 ü aşkın mahalle mevcuttur.

NÜFUS VE İSKAN DURUMU

1950 sayımına göre kazanın (18,043) kadın, (16,204 erkek olmak üzere 34,247 nüfusu olup nüfus kesafeti (5—) dir. Nüfus artış nisbeti binde ondur. Kaza merkezinde kesafet 7 — köylerde ise 3 — tür.

Kaza merkezinin durumu :

Üç mahalleden ibaret bulunan pek sık ve ikişer katlı yüksek binalar ihtiva eden kaza merkezi 120 hanedir. Dar bir vadi içine kurulmuştur, inkişaf sahası pek dar ve daha ziyade uzunlamasıdır.

Kaza merkezindeki çiftçilik ve hayvancılıkla geçinilirse de çoğu İstanbul ve Ankara'da işçilikle işğal etmektedir .Hasat mevsiminde İstanbul ve Ankara'dan dönenler hasılatı kaldırdıktan sonra tekrar Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde iş aramağa giderler. Meyvacılık yapılabilirse de çok emek ve bakım ister. Yaylacılık yoktur. Köyler ve kasaba merkezi zaten bunaltıcı sıcak yapmaz. Kasaba merkezinin 1950 nüfus sayımına göre nüfusu 545 tir. 1953 ten itibaren maden kömürünün işletilmesi sebebiyle nüfus 1,000 i çok aşmıştır.

Pınarbaşı nahiyesinin 81 hanede 615 nüfusu ve 17 mahallesı vardır. Kasabadaki nüfus kesafeti köylerdekinin çok üstündedir.

Kaza 'teşkilatı ve memurlar

Dahiliye :

Kaymakam, 1 nahiye müdürü, 1 Tahrirat kâtibi, iki nüfus memuru bir nüfus kâtibi, bir odacı.

Adalet :

1 Cumhuriyet Müddeiumumisi, 1 hâkim, 1 hâkim muavini (sorgu işlerine bakar) 1- başkâtip (noter işlerine de bakar) 3 zabıt kâtibi, 2 ceza evi memuru, bir mübaşir, bir odacı.

M. M. Vekâleti :

Bir As. Şb. Reisi, 4 er.

Jandarma :

Bir üsteğmen, bir Gedikli Başçavuş, bir uzatmalı onbaşı, bir muvazzaf onbaşı, 30 er.

Maliye :

1 Mal müdürü, 1 gelir memuru, 1 tahsil memuru, 1 veznedar, 3 tahsildar, 1 odacı.

Sağlık :

1 Hükümet tabibi, 1 dispanser, 1 sağlık memuru, 1 gezici köy sağlık memuru, 1 ebe, 1 odaca.

Maarif :

1 Maarif memura, 31 öğretmen, 5 eğitmen, iki odacı.

Ziraat :

1 Ziraat teknisyeni, 1 daimi selektör makinisti.

Orman :

6 Bölge şefi, 7 orman kâtibi, 6 seyis, 22 bakım memuru, 1 mesaha memuru, 6 depo memuru, 6 depo bekçisi-

P. T. T. :

Azdavay P. T. T. müdürlüğü : Bir müdür, 3 atlı dağıtıcı, 1 yaya dağıtıcı, 1 hat bakıcısı.

Pınarbaşı nahiyesinde bir P. T. T. şefi.

Ziraat Bankası :

1 müdür, 1 müdür muavini, 1 veznedar, 1 takip memuru, 1 odacı

Hususi Muhasebe :

1 hususî muhasebe memuru, 1 gelir memuru, 1 tahsil memuru, 3 tahsildar 1 odacı.

Belediye :

1 belediye reisi, 1 muhasip, 1 zabıta memuru, 1 itfaiye eri, 2 temizlik memuru.

Diyanet :

1 müftü, 1 imam.

Tapu:

1 tapu sicil memuru.

Tekel :

1 memur, 1 odacı, 1 takip memuru.

Maden Tetkik Arama Enstitüsü Azdavay kömür arama kamp şefliği :

Üç gurup halinde çalışmaktadır.

Sondaj gurubu :

Bir- kamp şefi, 1 kamp şefmuavini, 1 muhasip, 1 ambar memuru, 3 şef sondör, 9 sondör, bir baş makinist, 1 kaynakçı, 1 baş elektrikçi, 108 — 120 işçi.

II — Garbonifer Gurubu :

1 şef, 1 mütehassıs, 2 sporoloğ, 1 saha jeologu, 1 maden mühendisi (aynı zamanda kuyu jeoloğu) 1 Ressam, 1 stajyer, bir laborant, 3 şoför, 3 işçi.

III — Jeofizik Gurup :

WelleSogging (kuyu ölçüleri)

1 müşahadeci, 1 şoför

Ereğli kömür işletmesi Mes'ul mühendisliği :

2 Maden mühendisi, 1 baş madenci, 1 muhasip ve 50-60 arasında değişen işçi.

NAFİA DURUMU

155 Km. olan Kastamonu — Cide şosesi vilâyet yollarından olup kasabadan geçmektedir. Bu yolun Azdavay - Kastamonu arası vilâyetçe bakıma alınmıştır. Bu sene bir kısmının karayollarınca devlet yolları meyanına alınması için gerekli etüdler yapılmıştır. Kışın bu yol Ballıdağ-

da kapandığından nafia tarafından bu dağda bir tahlisiye binası yapılmış ve bir kar temizleme makinası daimî olarak bekletilmekte ve yolun kapanması önlenmektedir.

Pınarbaşı nahiyesi kasabaya 20 Km. dir. Arada üzerinde çok az çalışılmış bir ham yol mevcuttur. Kışın tekerlekli vasıtaların geçmesi mümkün değildir. Yazın kurak aylarında Jip zor işlemektedir. Sonbaharda bu yolun güzergâhı Nafiaca tesbit edilecek ve üzerinde çalışılacaktır.

Kazanın köylerinin yarısından fazlasına yazın tekerlekli vasıtalarla gitmek mümkündür. Kışın tekerlekli vasıtalar hemen hemen hiç bir tarafta işlememektedir.

Köylerin hepsine tekerlekli vasıtaların gidebilmesi için imece suretile köylüler çalıştırılmaktadır.

Kazada bulunan P. T. T. müdürlüğü sayesinde Ankara ile telefon muhaberesi yapmak mümkündür. Yirmilik bir santral için teşebbüs edilmiştir. Köylerin hiç birinde telefon yoktur. Nahiye ile olan telefon irtibatı da pek iyi değildir.

Pınarbaşı nahiyesinden başka bir muamele karakolu bulunan Söğütözü'nde de telefon mevcuttur.

Ayrıca orman bölge şeflikleri bulunan Ballıdağ, Kirazdağ, Kırkbudat, Kırkpınar, Kurtgirmez ve Çöme bölgelerinde orman telefon santralleri bulunmaktadır.

Kazada biri kaza merkezinde diğeri Pınarbaşı nahiyesinde olmak üzere posta telgraf, telefon teşkilâtı vardır.

İlçenin hali hazır haritası ve imar plânı yapılmıştır. Fennî su tesisatının isale kısmı ikmal edilmiş, şebeke kısmı da ikmal edilmek üzeredir.

Hali hazırda kasabaya içme suyu gelmediğinden maden tetkik arama Enstitüsü Azdavay kömür arama kamp şefliğince filtre kuyudan motorla kasabanın hakim bir noktasında depo edilen ve kasaba içine demir boru ile alınan bir sudan istifade edilmektedir. Bir kaç yerde kuyu açılmışsa da suları pek sıhhi değildir.

Köylerin su durumu pek iyi değildir. Bazısında hiç su bulunmamakta veya uzaktan getirilmektedir.

Köy içme suları için hususi muhasebe bütçesine yapılan yardımlar ve köylülerin çalışması sayesinde köy ve mahallelerin bir kısmı sıhhi su-

ya kavuşturulmuştur. Fakat suyu bulunanlar 600 mahalle olan kaza için pek az bir yekûna balığ olmaktadır.

Kasaba merkezinden geçen Devrekani çayı ile sebze bahçeleri ve tarlalar sulanmakta ise de sulama çarklarla yapıldığından pek fazla sahaya teşmil edilememektedir.

Kazada Maden Tetkik Arama Enstitüsü Azdavay kömür arama kamp şefliğine ait elektrik vardır. Sokaklara ve bu müessesenin memur, müstahdem ve işçilerinin evlerine elektrik verilmektedir.

Kasabaya 5 kilometre mesafede bulunan ve kasaba merkezinden geçen Devrekani çayının meydana getirdiği 60 metre yükseklikten düşen şelâleden istifade edilmesi için gereken yerlere yazılmıştır.

Hükümet konağı yapılmıştır. Bodrum katı dahil üç katlı olan bina şehrin giriş kısmında olup manzarasını güzelleştirmektedir. Hükümet binasının karşısında bulunan tekel binası da şehre ayrı bir güzellik vermektedir. Nahiye hükümet konağı yoktur. Yeni bir hükümet konağı için teşebbüse geçilmiştir.

Belediye kendine ait bir binada oturmakta ise de, imar plânında belediye için ayrı bir yer ayrılmıştır-

Ziraat bankası kira ile tutulmuş binada oturmaktadır.

Merkez ve Pınarbaşı nahiyesi P: T: T. merkezleri de keza kira iki tutulmuş binalardadır.

Kasaba ve köy evlerinin hepsi iki katlı ve ahşaptır. Kasabada yeni yeni taş ve tuğla evler yapılmaktadır. Evlerin ekserisi bedavra denen ve orman mahvına sebebiyet veren tahtalarla örtülüdür.

Kaza merkezindeki cadde ve sokaklar normal genişliktedir. Yalnız parkelenmemiştir. Kaldırımlar dar ve betonlanmamıştır.

Kaza merkezinde Azdavay ve havalisini turistik bakımdan tanıtmaya ve kalkındırma derneğinin teşebbüsüyle meydana getirilmiş bir park mevcuttur.

Yangın vasıtası olarak iki adet motopomp 150 metre hortum 4 adet akaryakıt söndürme cihazı, 5 adet kazma, 8 adet kürek, 12 adet su tenekesi, 3 adet merdiven 1 adet yangın haber verme cihazı, 5 adet balta, 2 adet cankurtaran ipi, 2 yangın kemeri

EKONOMİK DÜKÜM

Kaza merkezinde Maden Tetkik Arama Enstitüsüne ait bir kömür arama kampı ve Ereğli kömür işletmesine bağlı bir mes'ul mühendislik vardır.

Arama kamp şefliği bu güne kadar 19 muhtelif yerde arama yapmış olup ilk arama neticesi bir kaç yerde maden kömürü damarı kesmiştir.

Ereğli kömür işletmesi mes'ul mühendisliği sondaj neticeleri müsbet olan Bakırcı köyü hududu içindeki iki mahalde ocak açmıştır. Ocaklardan günde 30 ton kadar kömür çıkarılmaktadır. Bu kömür maden kömürü nev'inden olup kalorisi 6,500 — 7,500 kalori arasındadır. Kül ve yabancı madde nisbeti % 10 civarındadır.

Kaza merkezinde benzinle çalışır ufak çapta iki şerit vardır. Merkez ve nahiye halkının hububatını öğütmek üzere 241 değirmen mevcuttur.

Kazanın Genel İstihsalı :

3,200 ton Buğday, 1,000 ton Arpa, 15 ton Çavdar, 5,700 ton Kaplıca, 100 ton Mısır, 5 ton Nohut, 100 ton Patates, 2 ton Keten, 5 ton Fasulye, 115 ton yağ, 22,434 ton tiftik, 10,815 ton yapağı, 2,293 ton kıldır.

Meyvacılık ve bağcılık için pek müsait yerler bulunmasına rağmen pek az yerlerde Elma, Kiraz, Erik, Armut yetiştirilmektedir. Bu sene 240 kadar Elma fidanı toplu fidanlıklar vücuda getirilmek üzere meccanen köylülere dağıtılmıştır-

Dokumacılık pek azdır. Bayanlar pamuktan bez dokumaktadırlar. Yalnız bu san'at Turnalı denen beş köy ihtiva eden mıntıkada yapılmaktadır. Ayrıca kaza köylerinin hemen hepsinde Tiftik ve yünden Çuval, çorap, kuşak vesaire örülmektedir. Halı ve kilim örücülüğü pek yerleşmemiştir.

Halen faaliyette 10 kadar tuğla, üç tane kireç ocağı vardır. Kiremit ocağı yoktur.

Kazada bir ziraat bankası mevcuttur. Senelik plasmanı (462,000) liradır.

Kaza merkezinde Çarşamba, Pınarbaşı nahiyesine Pazar, Sıra köyünde Cuma, Kapancı köyünde Cumartesi günlerinde olmak üzere her hafta pazar kurulmaktadır. En önemli pazarlar merkez ve Pınarbaşı nahiyesinde kurulan pazarlardır. Bu pazarlarda yağ, yün, tiftik v.s. en çok satılan ve muamele gören maddelerdir. Hayvan panayırıları pek önemli değildir.

ZİRAİ durum

Orman Durumu :

Bölge sık ormanlarla kaplıdır. Biri merkezde olmak üzere 6 bölge şefliği mevcuttu i-. Ormanlık bölge olarak kabul edilen saha (70.662) hektardır. Ağaç çeşitleri, çam, köknar ve meşedir. 1954 istihali (17.147) metre küptür-

Arazinin verim kabiliyeti hemen her tarafta çok düşüktür. En çok verimli yerler daha ziyade Turnalı içi denen yerdir. Verim buralarda azamî bire 5 tir. Diğer bölgelerde verim bire 1, bire 2 - 3 arasında değişir. Bir sene ekilen tarla 2-3 sene dinlendirilmedikçe mahsul vermez. Nadas müddeti uzundur. Münavebe usulüyle nadas sağlama yoluna pek gidilmemektedir.

Ziraat pek münkeşif olmadığından fennî ziraat âletleri de mevcut değildir. Döner kulaklı pulluk muhit arazisi için pek elverişli bulunmasına rağmen çiftçilerin % 80 i yine kara saban kullanmaktadır. Traktör, mibzer v.s. makineleri hiç yoktur. Ziraat teknisyenliğine ait bir adet selektör makinası vardır.

Ziraat yapılan başlıca bitkilerden hububat nev'inden buğday, arpa, çavdar, kaplıca, mısırdır. Bakliyelerden nohut fasulye ve patatestir.

Ekim sahası 17.487 hektar olup bunun 2322 hektarı yazlık ekimine, 15.165 hektarı güzlük ekimine ayrılmaktadır. Sebze yetiştirilen sahalarda azdır.

Kazada 21.691 baş koyun, 44.868 baş tiftik keçi, 4587 baş kıl keçi, 48-800 sığır, 1.850 adet at, 60 adet katır, 900 adet merkep, 7.400 adet manda mevcut olup en çok tesadüf edilen hayvan hastalığı Şarbon, Barbon, Yanıkara, Kalkurdu, uyuz ve kelebektir.

KÜLTÜR DURUMU

Biri kaza merkezinde, biri Pınarbaşı nahiye merkezinde ve 25 i köylerde olmak üzere 27 öğretmenli ve iki eğitimli okul vardır. Bu okulların hepsinde tedrisat yapılmakta olup tahsil çağında 739 kız ve 1430 er-

kek olmak üzere 2169 çocuk mevcuttur. Bunlardan 300 kız, 1220 erkek olmak üzere 1520 çocuk okula devam etmektedir. 1954-1955 ders yılında bu okullardan 8 i kız ve 131 i erkek olmak üzere cem'an 139 öğrenci mezun olmuştur.

Kazada Orta okul açmak için bir dernek kurulmuş; fakat bilâhare Azdavay ve Havalisini Turistik Bakımdan Tanıtma ve Kalkındırma Derneği kurulunca gaye bakımından benzer işler gören bu derneğe Orta okul yaptırma ve onarma derneği iltihak edilmiştir. Orta okul için özel İdareye ait eski ilkokul binası tahsis edilmiştir. 1955 - 1956 ders yılında derse başlanması için gerekli hazırlıklara şimdiden başlanmıştır.

Okul aile birliği ve Kızılay tarafından fakir çocuklardan 10 una elbise ve ayakkabı alınmış 1954 -1955 ders yılı boyunca memur ve aileleri ve kazanın ileri gelenleri tarafından 25 öğrenciye yemek verilmiştir.

SAĞLIK DURUMU

Kaza merkezinde özel iradeye ait beş yataklı bir dispanser mevcuttur. Bir sağlık merkezi yapılması için Vekâletten gelen emre göre münasip bir arsa temin edilmiş olup bu sene inşaata başlanması muhtemeldir.

Kazada bir Hükümet Tabibi, bir sabit sağlık memuru köylerde bir köy gurubu köy sağlık memuru vardır. Kazanın bazı köylerinde frengi hastalığı mevcut ise de bu hastalıkla mücadele edilmektedir. Diğer hastalıklardan kızamık, kabakulak, boğmaca ve zatürreye tesadüf edilir.

Kazada kanalizasyon yoktur. Lağımlar fennî değildir. Kör çukur halinde olanlar çoktur. Köylerde hela çukurlarının sathla alâkasının kesilmesi için gerekli tedbirler alınmış ve köylülerle her temasta zararları anlatılarak daha sıhhi hale getirilmesi için çalışılmaktadır. Kazada kanalizasyon yapılması için teklifte bulunulmuştur.

Kaza merkezinde mezarlık ihata duvarları içine alınmamıştır.

Çöp arabası ve kaza Merkezinin muhtelif semtlerine konan çöp kutulan vasıtasile kazanın temizliği belediyece sağlanmaktadır. Kaza merkezinde fennî olmayan bir mezbaha mevcuttur.

Kaza merkezinde üç otel, 5 han, 8 lokanta, 5 kahvehane bulunmaktadır.

SOSYAL DURUM

Kaza halkının ekserisi ziraat ve hayvancılıkla uğraşır. Meyvecilik yapılabilirse de pek önem verilmiyor. Arazinin dar ve verimin az olması sebebiyle halkın çoğu İstanbul ve Ankarada, kapıcılık, bekçilik, hamamcılık yapmak üzere ayrılırlar. En fazla Valay denen bölgede meyve yetişmekle beraber yol iyi olmadığından kaza merkezine nakli zor olmaktadır. Yol durumu düzeltilirse - ki bu ele alınmıştır - bu bölge kaza Merkezinin meyve ve sebze ihtiyacını mükemmel bir surette karşılayabilecektir.

Kaza halkının bir kısım ticaretle iştiğal etmekte ve bu işe hevesli bulunmakta, diğer bir kısmı ise dışarda çalışmayı tercih etmektedir. Memur olmağa heves edenler pek azdır. Pınarbaşı nahiyesi halkı ziraat ve ticarete heves etmekle beraber mevsime bağlı olarak Ankara ve İstanbul'a göç edenler de eksik değildir.

Kaza halkından erkekler ekseriyetle ceket, pantolon ve bir kısım halk ve köylüler kilot pantolon, koyu renk ceket ve kasket giyerler. Kaza merkezine uzak bulunan köyler halkı zıbına benzer ve kendi dokumaları olan yünden arkası geniş ve büzgülü, aşağısı dar pantolonlar ve üstüne cepkene benzer şeyler giyerler.

Kadınlar çarşaf giymezler. Manto giyeni de pek azdır. Umumiyetle entari denen geniş elbiseler giyerler. Hemen hepsinde ve hatta küçük kız çocuklarda bile kuşak görülmektedir. Çarşı ve pazara geldikleri zaman kadınlar örtülü gezmektedirler. Halk sair zamanlarda az içki kullanırsa da düğün ve şenliklerde pek fazla içki içilmektedir. Kahvelerde oturma ve oyun oynama hevesi fazladır. Yol kesme, soygunculuk, hırsızlık gibi asayişe müessir suçlar olmamakla beraber orman kaçakçılığı sık sık vuku bulmaktadır. Kız kaçırma hadiseleri de pek fazladır. Halkın ekserisi namaz kılmaktadır.

Kazada Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu şubeleri varsa da gelirleri az olduğundan esaslı bir faaliyet gösterememektedirler,

KİRA HUKUKU

Şerhli ve izahlı şekilde Yeni Kira Kanunu ve Kira Hukukumuzda dair diğer mevzuatı ve bunların tatbikatına ait Mahkeme içtihatlarını ihtiva eden (Kira Hukuku) adı ile bir eser neşredilmiştir.

Eserin sahipleri Orman Umum Müdürlüğü Müşavir Avukatlarından Hayri Kuloğlu ve Akif Eranıl'dır. 196 sahifeden ibaret olup fiatı 7,5 liradır. Hakikî şahıslar için olduğu kadar özel idare ve Belediyelerimiz için tavsiyeye değer görülmüştür. Kitap, sahiplerinden temin olunabilir.

DERGİ